

T. C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ETKİLEYEN
FAKTÖRLER: İSTANBUL, İZMİR, BURSA VE MANİSA
İLLERİNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI**

Hazırlayan
Mehmet Lamih BADUR

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim HÜSEYİNİ

Yüksek Lisans Tezi

ŞIRNAK
2019

T. C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ETKİLEYEN
FAKTÖRLER: İSTANBUL, İZMİR, BURSA VE MANİSA
İLLERİNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hazırlayan
Mehmet Lamih BADUR

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim HÜSEYİNİ

ŞIRNAK
2019

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan eder ve aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Mehmet Lamih BADUR

M.L.B
m

TEZ YAZIM KLAVUZUNA UYGUNLUK

“Doğrudan Yabancı Yatırımları Etkileyen Faktörler: İstanbul, İzmir, Bursa ve Manisa İllerinde Bir Alan Araştırması” adlı Yüksek Lisans Tezi, Şirnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

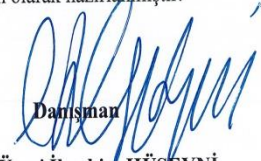
Tezi Hazırlayan

Mehmet Lamih BADUR

M.L.B
w

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim HÜSEYİNİ

İktisat ABD Başkanı

Prof. Dr. İbrahim Halil SUGÖZÜ

KABUL VE ONAY SAYFASI

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Hüseyini danışmanlığında hazırlanan “**Doğrudan Yabancı Yatırımları Etkileyen Faktörler: İstanbul, İzmir, Bursa ve Manisa İllerinde Bir Alan Araştırması**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

21 / 11 / 2019

JÜRİ

İMZA

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi İbrahim HÜSEYİNİ

Üye : Prof. Dr. İbrahim Halil SÜBÖZÜ

Üye : Doç. Dr. Yılmaz DEMİRHAN

ONAY

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 15/10/2019 tarih ve 2019.22-01 Sayılı kararı ile kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÜL

ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR

1980'lerden sonra küreselleşmenin artması ve özellikle de son dönemlerde hem dünyada hem de Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım miktarının artması ile doğrudan yabancı yatırımlar gelişmekte olan ülkeler için ilgi odağı haline gelmiştir. Bu durum çok uluslu şirketlerin yatırım kararlarını etkileyen faktörleri belirlemeye yönelik araştırmaların artmasına yol açmıştır. Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı sermayeli firmaların yatırım kararlarında etkili olan faktörleri ortaya koyan bu yüksek lisans tezi, ampirik delillere dayalı bir şekilde hazırlanmıştır.

İki yıllık uzun ve yorucu ancak zevkli bir çalışma sürecinin emeği olan bu araştırma sürecinde, öğrenciliğimden itibaren ilgi ve desteğini benden esirgemeyip bilgi ve tecrübeleriyle bana yol gösteren saygı değer danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi İbrahim HÜSEYİNİ'ye teşekkürü bir borç bilirim. Çok değerli hocam, gerek tez konumu belirlemede gerekse tez yazım sürecimde kıymetli görüş ve önerileri ile bana ve çalışmaya büyük katkılarda bulundu.

Çalışmamın her aşamasında bana gösterdikleri destek ve anlayıştan dolayı başta biricik annem Medine BADUR, babam Abdulkadir BADUR ve bütün aile bireylerime (ağabeylerim Adil ve Recep; ablalarım Muazzez, Asiye, Müzeyyen, Rükiye kardeşim; Tuncay) ve özellikle bütün çalışmam boyunca desteklerini benden esirgemeyen ağabeyim Mimar Zülküf BADUR'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ve yine çalışmamın her aşamasında desteklerini benden hiç esirgemeyen çok değerli arkadaşım Siber TEKİN'e de teşekkürü bir borç bilirim.

Büyük bir uğraş ve özveri ile hazırlanan bu yüksek lisans tezinin, olası eksikliklerine rağmen literatüre katkı sağlayacağı kanaatindeyim. Çalışmanın ilgilenen herkese faydalı olmasını temenni ediyorum.

ŞIRNAK, 2019

Mehmet Lamih BADUR

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: İSTANBUL, İZMİR, BURSA VE MANİSA İLLERİNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Tezi Hazırlayan: Mehmet Lamih BADUR

Şirnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat ABD, Yüksek Lisans, 2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Hüseyini

ÖZET

Yabancı yatırımcı tarafından ev sahibi ülkeye doğru gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırımlar, ev sahibi ülkede yeni bir tesis kurmak, var olan bir tesisi satın almak ya da var olan bir tesise ortak olmak şeklinde gerçekleşmektedirler. Özellikle 1980'lerden sonra küreselleşmenin artması ile beraber doğrudan yabancı yatırımların miktarlarında büyük artışlar meydana gelmiştir. Çok uluslu şirketler tarafından yapılan bu yatırımlar, ekonomik büyümeleri için sermaye malı ithal etmek zorunda olan gelişmekte olan ülkeler için büyük bir döviz kaynağı haline gelmiştir. Doğrudan yabancı yatırımlar, döviz arzını arttırmanın yanında gittikleri ülkelere teknoloji transferi yaparak ülkelerin üretim yapısını geliştirmektedir. Bu bağlamda son yıllarda doğrudan yabancı yatırım çeken ülkeler sürdürülebilir bir ekonomik büyüme performansı göstermişlerdir. Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde etkili olması doğrudan yabancı yatırımları etkileyen unsurların da önemini arttırmaktadır. Bu çalışmadaki amaç Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile kurulan firmaların yatırım kararlarında etkili olan faktörleri tespit etmektir. Bu amaçla Türkiye'de kurulmuş 28 yabancı sermayeli şirketin üst düzey yöneticileri ile mülakat yapılmıştır. Yapılan alan araştırması sonucunda yabancı yatırımcıların Türkiye'de yatırım yapmasında en etkili olan faktörlerin sırası ile Türkiye'nin coğrafi konumu ve pazarlara olan yakınlığı, Türkiye'nin piyasa büyüklüğü ve talep hacmi, Türkiye'nin nitelikli işgücüne sahip olması, finansal piyasaların gelişmişlik durumu, Türkiye'deki ücretlerin düşük olması ve Türkiye'nin büyüme rakamları olduğu saptanmıştır. Bunun yanında uluslararası derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'ye verdiği puanlar, enflasyon, döviz kuru ve doğal kaynaklar gibi bazı unsurların firmaların yatırım kararlarında çok etkili olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç bağlamında, Türkiye'nin çevre ülkelerle ulaşım ağını geliştirerek coğrafi konumunun avantajlarını arttırması, eğitim sisteminde doğru reformlar yaparak yabancı dil eğitimini üst düzey hale getirmesi ve mesleki eğitim ile hayat boyu öğrenme kapsamında iş gücüne yatırım yapması önemlidir. Bu çalışmanın birinci bölümünde doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili teorik bilgiler verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde de doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme, istihdam ve ihracat ile olan ilişkisinin yanında doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörleri inceleyen çalışmalar sistematik bir şekilde rapor edilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Türkiye'de faaliyet gösteren ve doğrudan yabancı sermaye yatırımı ile kurulan 28 firmanın yöneticileri ile yüz yüze görüşme yönetimiyle yapılan anketlerden elde edilen veriler tablolar halinde verilmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar son bölümde verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Türkiye, Alan Araştırması, Yüz Yüze Görüşme Yöntemi

**FACTORS AFFECTING FOREIGN DIRECT INVESTMENT:
A RESEARCH FIELD IN ISTANBUL, IZMIR, BURSA AND MANISA**

Writer: Mehmet Lamih BADUR

**Sirnak University, Institute of Social Sciences Economics Department, Master's,
2019**

Consultant: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim HÜSEYİNİ

ABSTRACT

Foreign direct investments made by the foreign investor towards the host country are realized in the form of establishing a new plant in the host country, purchasing an existing plant or becoming a partner in an existing plant. Especially after the 1980s, with the increase of globalization, the amount of foreign direct investments has increased considerably. These investments made by multinational companies have become a major source of foreign exchange for developing countries, which have to import capital goods for their economic growth. In addition to increase foreign exchange supply, foreign direct investments improve the production structure of the countries by transferring technology to the countries they visit. In this context, countries that have attracted foreign direct investment have shown a sustainable economic growth performance in recent years. The effect of foreign direct investments on economic growth increases the importance of the factors affecting foreign direct investments. The purpose of this study is to identify factors that influence investment decisions of companies established by foreign direct investment in Turkey. For this purpose, interviews have been done with 28 senior executives of foreign-owned companies established in Turkey. As a result of the research conducted, the most important factors which effects decision of foreign investors in Turkey are respectively that; Turkey's geographical location and proximity to markets, the Turkey's volume of demand and markets, qualified workforce in Turkey, the state of development of financial markets, low wages in Turkey and economic growth rate of Turkey. Besides, the scores given to Turkey by international rating agencies, inflation, exchange rate and natural resources as some of the elements haven't been found more effective in the investment decisions of firms. This result context, to increase the advantages of geographical location, improving Turkey's around the country with transportation network, improving foreign language education by making the right reforms in the education system and to invest in the workforce by vocational training and life-long learning are important. In the first part of this study, theoretical information about foreign direct investments is given. In the second part of the study, the studies examining the relationship between foreign direct investments and economic growth, employment and export as well as the factors affecting foreign direct investment are systematically reported. In the third part of the study data obtained from surveys conducted with managers of established companies with foreign capital operating in Turkey has been given by the tables. The results obtained from the study are given in the last section.

Keywords: Foreign Direct Investments, Turkey, Field Research, Face to Face Interview Method

İÇİNDEKİLER

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: İSTANBUL, İZMİR, BURSA VE MANİSA İLLERİNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
TEZ YAZIM KLAUZUNA UYGUNLUK.....	ii
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
TABLolar DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE

1. BÖLÜM	4
TEORİK ÇERÇEVE.....	4
1.1. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR İLE BAZI KAVRAMLARIN TANIMI VE KAPSAMI.....	4
1.1.1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Tanımı	4
1.2. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM TÜRLERİ.....	5
1.2.1. Greenfield (Yeşil Alan) Yatırımlar	5
1.2.2. Ortak (Müşterek) Yatırımlar	6
1.2.3. Stratejik Birleşmeler.....	6
1.2.4. Şirket Birleşmeleri ve Satın Almalar	6
1.3. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM TEORİLERİ VE ÇERÇEVELERİ... 7	7

1.3.1.	Monopol Avantaj Teorisi	7
1.3.2.	Ürün Devreleri Teorisi	8
1.3.3.	İçselleştirme Teorisi	8
1.3.4.	Eklektik Paradigma (OLI) Teorisi	9
1.4.	DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN EV SAHİBİ ÜLKEDE OLUŞTURDUĞU MAKROEKONOMİK ETKİLER	10
1.4.1.	Ev Sahibi Ülkenin Ekonomik Büyümesi Üzerine Olan Etkileri.....	10
1.4.2.	Ev Sahibi Ülkenin Ödemler Bilançosu Üzerine Olan Etkisi	11
1.4.3.	Ev Sahibi Ülkenin İstihdamı Üzerine Olan Etkisi	11
1.4.4.	Ev Sahibi Ülkenin Teknolojisi Üzerine Olan Etkisi	12
1.5.	DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM KARARLARINDA EV SAHİBİ ÜLKE AÇISINDAN BELİRLEYİCİ OLAN FAKTÖRLER.....	12
1.5.1.	Politik Faktörler	12
1.5.1.1.	Ekonomik, Politik ve Sosyal İstikrar	13
1.5.1.2.	Sermaye Giriş ve İşlemlerine İlişkin Kurallar	13
1.5.1.3.	Ekonomik Entegrasyonlara Üyelik.....	13
1.5.1.4.	Vergi Politikaları.....	13
1.5.1.5.	Özelleştirme Politikası.....	14
1.5.2.	Ekonomik Faktörler	14
1.5.2.1.	Piyasa Büyüklüğü ve Kişi Başı Milli Gelir	14
1.5.2.2.	Döviz Kuru	15
1.5.2.3.	İşgücü Maliyetleri	15
1.5.2.4.	Enflasyon	15
1.5.2.5.	Dışa Açıklık	16
1.5.2.6.	Ekonomik Büyüme	16
1.5.3.	Yatırım Ortamına İlişkin Faktörler	16
1.5.3.1.	Yatırım Teşvikleri.....	16

1.5.3.2.	Yatırım Altyapısı	17
1.5.3.3.	Ekonomik Özgürlük.....	17
1.5.3.4.	Rekabet Avantajı.....	17
1.5.3.5.	Fikri ve Sınai Hakların Korunması.....	18
1.6.	DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN DÜNYADA VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİM SÜRECİ.....	18
1.6.1.	Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünyadaki Gelişim Süreci	18
1.6.2.	Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye'deki Gelişim Süreci.....	21
1.6.3.	1980 Öncesi Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişim Süreci.....	21
1.6.4.	1980-2000 Dönemi Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişim Süreci..	23
1.6.5.	2000 Sonrası Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişim Süreci.....	24
1.6.6.	Türkiye'ye Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırımların Sektörel Dağılımı.....	26
1.6.7.	Türkiye'de Yapılan Bazı Büyük Ölçekli Doğrudan Yabancı Yatırımlar.....	27

II. BÖLÜM

LİTERATÜR İNCELEMESİ

2.	BÖLÜM	29
	LİTERATÜR İNCELEMESİ.....	29
2.1.	Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Çalışmalar	29
2.2.	Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İhracat Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Çalışmalar	36
2.3.	Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İstihdam Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Çalışmalar	40
2.4.	Doğrudan Yabancı Yatırımları Etkileyen Faktörleri İnceleyen Çalışmalar	47

III. BÖLÜM

EKONOMETRİK ANALİZ

3. BÖLÜM	60
EKONOMETRİK ANALİZ.....	60
3.1. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: İSTANBUL, İZMİR, BURSA VE MANİSA İLLERİNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI.....	60
3.1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	60
3.1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	60
3.1.3. KAPSAM VE VERİ SETİ.....	61
3.1.4. BULGULAR.....	61
3.1.4.1. Anket Yapılan Firmalar İle İlgili Tanımlayıcı İstatistikler.....	61
3.1.4.2. Türkiye’de Kurulmuş Yabancı Sermayeli Firmaların Yatırım Kararlarında Etkili Olan Faktörler	63
SONUÇ	76
KAYNAKÇA.....	79
EKLER.....	93
ÖZGEÇMİŞ	97

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
ARDL	: Gecikmesi Dağıtılmış Sınır Testi
AGÜ	: Az Gelişmiş Ülke
BRİC	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin
BRİCS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika Cumhuriyeti
CO ₂	: Karbondioksit
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirket
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırımlar
EKKY	: En Küçük Kareler Yöntemi
FGLS	: Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi
FMOLS	: Full Modified Ordinary Least Square
GLS	: Genelleştirilmiş Momentler Metodu
GMM0	: Generalized Method of Moment
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülke
KBGSYİH	: Kişi Başı gayri Safi Yurtiçi Hasıla
MAI	: Çok Taraflı Yatırım Anlaşması
MARS	: Çok Değişkenli Adaptif Regresyon Spline
MERCOSUR	: Güney Ortak Pazarı

NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OLI	: Eklektik Paradigma Teorisi
RGSYİH	: Reel Gayri Safı Yurtiçi Hasıla
SADC	: Southern Africa Development Community

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. 1970-2017 Dönemi Arası Dünyadaki Doğrudan Yabancı Yatırım Miktarı (Milyar \$)	20
Tablo 1.2. 1954-1980 Dönemi Gelen Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyon \$)	23
Tablo 1.3. 1980-2000 Dönemi Gelen Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyon \$)	24
Tablo 1.4. 2000 Sonrası Gelen Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyar\$).....	25
Tablo 1.5. Doğrudan Yabancı Yatırımların Sektörel Dağılımı (Milyon \$).....	26
Tablo 1.6. Ülkelere Göre Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Yatırım Miktarları (Milyon \$)	27
Tablo 1.7. Sermaye Büyüklüğüne Göre Türkiye'deki En Büyük 10 Küresel Şirket.	28
Tablo 2.1. Doğrudan Yabancı Yatırım - Ekonomik Büyüme İlişkisi Literatür Özeti	36
Tablo 2.2. Doğrudan Yabancı Yatırım - İhracat İlişkisi Literatür Özeti	40
Tablo 2.3. Doğrudan Yabancı Yatırım - İstihdam İlişkisi Literatür Özeti	46
Tablo 2.4. Doğrudan Yabancı Yatırımları Etkileyen Faktörler Literatür Özeti	57
Tablo 3.1. Anket Uygulanan Firmaların Sektörel Dağılımı	61
Tablo 3.2. Anket Uygulanan Firmaların Türkiye'deki Faaliyet Süreleri	62
Tablo 3.3. Anket Uygulanan Firmaların Başka Ülkelerde ve Türkiye'de Daha Önceki Yatırım Durumu	62
Tablo 3.4. Anket Uygulanan Firmaların Kaynak Ülkeleri	63
Tablo 3.5. Firmaların Yatırım Kararında En Etkili Olan Faktörler.....	64
Tablo 3.6. Firmaların Yatırım Kararında Etkisi Daha Az Olan Faktörler.....	66
Tablo 3.7. Firmaların Yatırım Kararında Göreceli Olarak Etkisi En Az Olan Faktörler	70
Tablo 3.8. Anlamlı Farklılık Olan Önermelere Ait Normal Dağılım ve Homojen Varyans Sonuçları	73
Tablo 3.9. Önermelere Ait Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları.....	74

GİRİŞ

Doğrudan yabancı yatırımlar (DYY), bir firmanın kendi ülkesinin sınırları dışında yatırım yapması olarak tanımlanabilir. DYY'ler, gittikleri ülkede yeni bir tesis inşa etmek, var olan bir tesisi satın almak ya da var olan bir tesise ortak olmak şeklinde gerçekleşebilir. Özellikle 1980'lerden sonra hızlanan küreselleşme dalgası ile beraber ülkelerin serbest dış ticaret politikasını benimsemeleri, çok uluslu şirketlerin başka ülkelerde yatırım yapma olanağını arttırmıştır. Bu durum dünyada yabancı yatırımların büyük rakamlara ulaşmasına imkân vermiştir. 1970 yılında yaklaşık 10 milyar dolar olan küresel DYY miktarı 1980 yılında 50 milyar dolar, 2017 yılında yaklaşık 2 trilyon dolar ve 2018 yılında ise 1 trilyon 71 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Türkiye'de ise 1980 öncesi daha çok devletçi politikalar izlendiğinden ülkeye gelen yabancı sermaye miktarı 1970 yılında 9 milyon dolar gibi düşük seviyelerde kalmıştır. 1980 sonrası ise Türkiye'de liberal politikaların izlenmeye başlanması ile yabancı yatırımlarda beklenen hareketlenmeler yaşanmaya başlanmış ve 1980 yılında Türkiye'ye gelen DYY miktarı 97 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. 2018 yılı itibarıyla ise Türkiye bünyesinde yaklaşık 13 milyar dolar DYY miktarı barındırmaktadır.

Yüksek rakamlara ulaşan DYY'ler ülkeye ilk girişte gelişmekte olan ülkeler için önemli bir döviz kaynağı haline gelmiştir. Doğrudan yabancı yatırımlar ilk girişte ülkeye sağladığı dövizin yanında bu ülkede ürettikleri ürünleri diğer ülkelere ihraç ederek, gittiği ülkeye sürekli bir döviz getirisi de sağlayarak ülkenin ödemeler bilançosuna katkı sunmaktadır. Bunun yanında doğrudan yabancı yatırımlar gittikleri ülkelerde üretim kapasitesini genişleterek gayrisafi yurtiçi hasılanın ve istihdamın artmasına işsizlik oranının düşmesine imkân tanımaktadır. DYY'lerin gelişmekte olan ülkeler (GOÜ) için belki de en önemli fonksiyonu teknoloji transferidir. Yatırım yapan firmalar yatırım yaptıkları ülkeye üretim tekniklerini taşıyarak bu ülkede üretim yönteminin değişmesine daha teknoloji yoğun bir hale gelmesine olanak sağlamaktadır.

Doğrudan yabancı yatırımlar sahip oldukları bu fonksiyonlardan dolayı Türkiye gibi genç nüfusa sahip gelişmekte olan ülkeler için önemli bir unsur haline gelmiştir. Türkiye sahip olduğu genç nüfusu istihdam edebilmesi için sürdürülebilir bir ekonomik büyüme performansı sergilemek zorundadır. Ancak Türkiye'de

tasarruflar yeterli seviyede olmadığı için ekonomik büyümenin sağlandığı dönemlerde bile ülke büyük ödemeler bilançosu açıkları ile karşı karşıya gelmektedir. Söz konusu olan bu açıkları ya kısa süreli sermaye hareketleri ya da uzun vadeli doğrudan yabancı yatırımlar ile karşılamak mümkün olabilmektedir. Kısa süreli sermaye hareketleri her türlü siyasi ve ekonomik veriye daha duyarlı olduğundan bazen ülke ekonomisine büyük zararlar veren kur hareketlerine neden olabilmektedir. Bu nedenle ülkenin ekonomik büyümesi için ithal ettiği yatırım mallarından dolayı verdiği ödemeler bilançosu açıklarını doğrudan yabancı yatırımlar ile finanse etmesi sürdürülebilir ekonomik büyümeye daha çok fayda sağlayacaktır. Bu noktada Türkiye ekonomisi için oldukça önemli fonksiyonları olan DYY'lerin etkilendiği unsurları belirlemek oldukça önem arz etmektedir. DYY'leri cezbeden politikaların belirlenmesi ve bu politikaların ön plana çıkarılması sonucu Türkiye'ye gelen DYY'lerin artması, Türkiye'nin sürdürülebilir ekonomik büyüme amacına katkı sağlayacaktır.

Literatürde farklı ülke veya ülke grupları için doğrudan yabancı yatırımları etkileyen unsurlar üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Özellikle, Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımların etkilendiği unsurlara odaklanan çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalar sonucunda genellikle dışa açıklık, enflasyon, altyapı, döviz kuru, ekonomik büyüme, pazar büyüklüğü ve işgücü maliyetleri gibi birçok değişkenin doğrudan yabancı yatırımların girişinde etkili olan faktörler olduğu belirlenmiştir.

Bu çalışmada literatürden farklı olarak yabancı yatırımcının yatırım kararında etkili olan faktörleri belirlemek için herhangi bir ulusal veya uluslararası veri tabanından derlenen verilerin kullanılması yerine Türkiye'de yabancı sermaye ile kurulan firmaların yöneticilerine yüz yüze anket yöntemi uygulanarak doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörlerin hangileri olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili genel teorik bilgiler verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde DYY'lerin ekonomik büyüme, ihracat ve istihdam ile olan ilişkisine odaklanan çalışmaların yanında, doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörler üzerine olan çalışmalar sistematik bir şekilde verilmiştir. Çalışmanın üçüncü ve son olan bölümünde ise Türkiye'de yabancı

yatırım yapan firmaların yatırım kararlarında etkili olan faktörleri tespit etmeye yönelik yapılan alan araştırmasının sonuçları tablolar halinde verilmiştir.

Alan araştırması sonucunda Türkiye’de kurulan yabancı sermayeli firmaların yatırım kararlarında en etkili olan unsurların; Türkiye’nin coğrafi konumu ve pazarlara olan yakınlığı, Türkiye’nin piyasa büyüklüğü ve talep hacmi, Türkiye’nin nitelikli işgücüne sahip olması, Türkiye’nin finansal piyasalarının gelişmişlik durumu, Türkiye’deki ücretlerin düşük olması ve Türkiye’nin büyüme rakamları olduğu belirlenmiştir.

Çalışma sonucunda, Türkiye’nin doğal kaynaklara sahipliği ve yakınlığı, derecelendirme kuruluşlarının puanlaması, döviz kurundaki oynaklık, limanların olup olmaması, faiz oranları, kamusal yatırımlar, enflasyon ve vergi oranları faktörlerinin yabancı yatırımcıların yatırım kararında fazla etkili olmadığı tespit edilmiştir.

Çalışmada doğrudan yabancı yatırım yapan firmalardan otomotiv sektöründe faaliyet gösterenlerin diğer sektörlerden farklılaştığı önermeler de tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda otomotiv sektöründe faaliyet gösteren firmaların ücretlerin düşük olması, vergi oranlarının düşük olması, piyasa hacminin büyük olması, ekonomik entegrasyonlara üyelik, Türkiye’nin büyüme rakamları ve Türkiye’deki özelleştirme süreçleri unsurlarının diğer sektörlerden anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir.

1. BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE

1.1.DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR İLE BAZI KAVRAMLARIN TANIMI VE KAPSAMI

İngiltere’de Sanayi Devrimi’nin gerçekleşmesi sonrasında İngiltere’nin kendi sömürgelerine yatırım yapması ile başlayıp I. Dünya Savaşı’ndan sonra ABD’nin de kendi sınırları dışında yatırımlara başlaması ile hızlanan DYY’lerin literatürde pek çok tanımı bulunmaktadır. Çalışmanın bu kısmında DYY’ler ve DYY’lerle ilgili olan bazı kavramların tanımlarına yer verilecektir.

1.1.1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Tanımı

Yabancı yatırımcının kendi ülkesi dışında farklı bir ülkede üretim yapmak için sermayelerini, teknik bilgilerini ve tecrübelerini götürmeleri ve söz konusu olan ülkede tesis kurmaları, var olan tesisi satın almaları ya da ortaklık oluşturmaları sonucu oluşan yatırımlara doğrudan yabancı yatırım adı verilir (Ergül, 2004: 147).

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü’ne (OECD) göre ise yatırım yapan kişi tarafından ev sahibi ülkede var olan bir teşebbüsle daimi bir bağ oluşturmak amacıyla gerçekleştirilen uluslararası yatırımlara DYY denilir (OECD, 1996: 7-8).

Türkiye’ de ise Hazine Müsteşarlığının 2005 yılında yayınlamış olduğu Yabancı Sermaye Raporu’nda; 17 Haziran 2003 tarihinde 4875 sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” ile doğrudan yabancı yatırımın tanımının uluslararası tanımlara uygun olarak yeniden düzenlediği belirtilmektedir. Buna göre başka ülkelerin vatandaşları, yabancı ülkelerde yaşayan Türkiye vatandaşları, yabancı ülke kanunlarına göre Türkiye’de kurulmuş tüzel kişiler ile uluslararası kuruluşlar yatırımcı olarak belirtilmektedir.

DYY ise yabancı yatırımcılar tarafından ev sahibi ülkeye aktarılan; Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nca alım satımı yapılan konvertibl para şeklinde nakit sermaye, şirketlerin menkul kıymetleri, sanayi ve fikri mülkiyet hakları, makine ve teçhizat, doğal kaynakların aranmasına ve çıkarılmasına ilişkin haklar gibi durumlarda yabancı yatırımcının ev sahibi ülkede yeni şirket kurmak, şube açmak ya

da var olan bir şirkete ortak olmak biçiminde tanımlanmaktadır (Aydemir vd., 2012: 72).

Doğrudan yabancı yatırımlar, en genel ifade olarak ise bir şirketin yatırımını kendi ülkesinin sınırları dışına yayarak yatırım yapacağı ülkelerde var olan bir firmayı satın almak, bir tesisi yeni baştan kurmak ya da sermayesini arttırmak için bir şirketi kendine bağlı bir şirket durumuna getirilmesi şeklinde tanımlanabilir (Seyidoğlu, 2013: 627).

Doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili olan kaynak ülke ve ev sahibi ülke kavramlarının tanımı ise genel olarak Őu Şekilde ifade edilmektedir.

Ev Sahibi Ülke: Kaynak ülke tarafından yatırımın yapıldığı ülkeye ev sahibi ülke denilmektedir.

Kaynak Ülke: Kendi ülkesi sınırları dışında başka bir ülkede yeni bir tesis kurup, var olan bir tesisi satın alıp veya var olan bir tesise ortak olup buradan tesis kurduğu ülkenin pazarına ve o ülkenin sınırları dışındaki pazarlara da satış yapmak amacıyla yatırım yapan çok uluslu şirketlerin tabi olduğu ülkeye denir (Vural, 2007: 563).

1.2.DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM TÜRLERİ

Yabancı yatırımcı başka bir ülkede yatırım yapmadan önce o ülkenin piyasasına giriş Şeklini değerlendirir. Genel olarak bu yatırımlar ev sahibi ülkede sıfırdan bir tesis inşa etmek, var olan bir tesisi satın almak veya var olan bir tesise ortak olmak ya da stratejik birleşme şeklinde olmaktadır. Çalışmanın bu kısmında doğrudan yabancı yatırım türlerinden olan greenfield yatırımlar, ortak yatırımlar, stratejik birleşmeler, şirket birleşmeleri ve satın alma yatırımları hakkında bilgi verilecektir.

1.2.1. Greenfield (Yeşil Alan) Yatırımlar

Greenfield yatırımlar, yabancı yatırımcının yatırım yaptığı ülkede yeni bir fabrika veya tesis kurduğu yatırımlardır. Bu yatırımlar sonucunda ev sahibi ülkenin sermaye stokunda artışlar olur. Greenfield yatırımlar ev sahibi ülkenin en fazla tercih ettiği yabancı sermaye türüdür. Çünkü bu yatırımlar sonucu ev sahibi ülkede yeni tesisler kurulduğundan ev sahibi ülkede yeni iş olanakları oluşmaktadır. Greenfield yatırımlarda kurulacak olan tesis ya da fabrika sıfırdan kurulacağı için bu

yatırımlardaki risk durumu daha fazladır. Bu yatırımlar dönüş süresi uzun olan yatırımlardır (Mani, 2013: 3, Aktaran: Shafaq, 2015: 16).

1.2.2. Ortak (Müşterek) Yatırımlar

Yabancı yatırımcı başka bir ülkede yatırım yaparken bazen ortaklaşa yatırım da yapabilmektedir. İki veya ikiden fazla şirketin birleşerek belirli bir alanda işbirliği yapması sonucu oluşan yatırımlara ortak yatırımlar denilir. Şirketler tek başına üstesinden zor gelebilecek işleri bir araya gelerek yani ortaklık kurarak daha kolay bir şekilde başarabileceğinden kendi ülkesi dışında olan bir firma ile ortaklık kurabilirler. Ortak yatırım yapan şirketlerin ülkeleri farklı olduğundan bu şirketlerin birbirinden farklı özellikleri olabilmektedir. Bazı şirketler finansal kaynağa, nitelikli beşeri kaynaklara, gelişmiş teknolojiye ve kaliteli hammaddeye sahip olduklarından ortaklık kuracağı diğer firma ile yüksek olan yatırım risklerini azaltabilmektedirler (Kurtaran, 2010: 368).

1.2.3. Stratejik Birleşmeler

Son dönemlerdeki en yaygın doğrudan yabancı yatırım türlerinden biri stratejik birleşmelerdir. Şirketler sınır dışı stratejik birlik oluştururken hisse senetlerinin belirli bir kısmını birbirileri ile değiştirerek hisse senetlerinin güvenilir bir elde olmasını sağlarlar. Şirketler daha kapsamlı bir işbirliği sağlamak için kendi aralarında hisse senetlerini değiştirerek hizmet ve mal üretimi yapmak amacı ile ortak bir girişime giderler. Stratejik birleşmelerde, şirketler arasında hizmet anlaşmaları ve ortak pazarlamalar yapılarak bir taraf diğeri tarafı belli pazarlarda temsil eder (Kurtaran, 2010: 368).

1.2.4. Şirket Birleşmeleri ve Satın Almalar

İki veya ikiden fazla firmanın bütün kaynaklarını bir araya getirmesi ve bu firmaların hukuki varlıklarını kaybetmeleri sonucu oluşan yeni işletmeye şirket birleşmesi denir. Buna şirket evliliği de denilebilir. Bir şirketin kendi ülkesi sınırları dışında olan farklı bir şirkete ait hisse senetlerinin hepsini ya da büyük bir kısmını satın alarak kendi bünyesine katması durumuna ise şirket satın alma denir. Şirket birleşmeleri ve satın almalarından sonra ev sahibi ülkenin sermayesinde herhangi bir artış olmazken ev sahibi ülkeye yeni teknoloji ve yönetim bilgileri gelebilmektedir. Şirket birleşmesi ve satın almanın greenfield (yeşil alan) yatırımlarına göre bazı

avantajlı tarafları söz konusudur. Bu yatırımlar daha ucuz olduğundan ÇUŞ'lara maliyeti de daha az olmaktadır. Satın alma ve birleşme yatırımları, yatırımın yapılacağı ülke tarafından çoğu zaman olumsuz algılanmaktadır. Çünkü ev sahibi ülke vatandaşları bu yatırımlarda ülke ekonomisinin kontrolünün yabancılara geçeceğini düşünür (www.ekodialog.com).

1.3.DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM TEORİLERİ VE ÇERÇEVELERİ

Küreselleşmenin artması ve ülkelerin serbest ticaret politikasını benimsemeleri sonucunda son 30 yılda doğrudan yabancı yatırımlarda meydana gelen artışları açıklamak için pek çok çalışma yapılmış ve bu konuda geniş bir literatür ortaya çıkmıştır. Söz konusu olan bu çalışmaların birçoğunun ortak noktası ise firmaların ihracat ve lisans sözleşmesi yerine neden doğrudan yabancı yatırımları tercih ettiklerini açıklamaya yönelik olmalarıdır. Çalışmanın bu kısmında firmaların neden doğrudan yabancı yatırımları tercih ettiğine dair teoriler 4 başlık altında açıklanacaktır.

1.3.1. Monopol Avantaj Teorisi

Monopol avantaj teorisi 1960'lı yıllarda S. H. Hymer tarafından ortaya çıkarılıp ve C. Kindleberger tarafından geliştirilen doğrudan yabancı yatırımları açıklayan ilk teoridir. Bu teoride uluslararası firmaların yerel firmalarla nasıl rekabet edebileceği açıklanmaktadır. Bu teoriye göre çok uluslu şirketler yerel firmalarla rekabet edebilecek bazı avantajlara sahiptirler ve bu avantajlar sayesinde yerel piyasada bulunan firmalara tekeli avantaj üstünlüğü sağlamaktadırlar. Hymer ve Kindleberger, yabancı firmalar kendi ülke sınırları dışında bir tesis kurduklarında yerli firmalara kıyasla birçok maliyet ve dezavantajla karşı karşıya gelebileceklerinden yatırım yapan firmanın süreklilik arz etmesi için yerli firmaların sahip olmadığı bazı avantajlara sahip olması gerektirdiklerini dile getirmişlerdir. Bu avantajlar ise yatırım yapan firmanın patent sahibi olduğu yeni teknolojiler, yöneticilerdeki tecrübe ve bilgi birikimi, yatırım yapan firmanın mal ve fiyat farklılaştırması gibi avantajlardır (Şahan, 2010: 27-28).

1.3.2. Ürün Devreleri Teorisi

Ürün Devreleri Teorisi Amerikalı Profesör Rayman Vernon tarafından 1966 yılında geliştirilmiş bir teoridir. Bu teoride Amerikalı üreticilerin ihracattan vazgeçip doğrudan yabancı yatırıma geçmelerinin süreçleri açıklanmaktadır. Bu teorinin özelliği ise ürünün Amerika' da geliştirilmesinden Amerika' ya ithalatına kadar olan teknolojik yayılım aşamalarının tek tek belirtmesidir. Ürün Devreleri Teorisine göre yenilik ilk olarak refah seviyesi ve alım gücü yüksek olan kişilerin olduğu piyasalarda ortaya çıkmaktadır. Bunun sebebi ise bu tür piyasaların yenilik ve teknoloji içeren ürünlere daha duyarlı olmasıdır (Yardımcı, 2011: 26).

Ürün Devreleri Teorisi üç aşamadan oluşmaktadır.

Ürünün Yaşam Aşaması: Bu aşama ürünün yaşamındaki ilk aşamadır. Ürünü üreten firma ilk başta tekeli bir güce sahiptir ve ürettiği ürünü yerli piyasada satmaya başlar. Ürünün bu ülkede çıkmasının sebebi ise kaynak ülkenin teknoloji, sermaye ve daha büyük pazarlara sahip olmasından kaynaklıdır. Teknolojik ürüne olan talep ilk aşamada kaynak ülkenin ihracatı ile karşılanmaktadır.

Ürünün Olgunlaşma Aşaması: Bu aşamada üretim olgunlaşır ve piyasadaki diğer üreticiler ürüne ait olan teknoloji bilgisine sahip olurlar. Bu durumda piyasadaki üretici sayısı da fazlalaşır ve ürünü üreten ülkenin karı azalmaya başlar. Piyasadaki üreticilerin çoğaldığını gören kaynak firma pazarı kaybedeceği düşüncesiyle dış yatırımlara yönelir.

Ürünün Standartlaşma Aşaması: Teorinin son aşamasında ise ürünün elde edildiği teknoloji standartlaştığı için yenilikçi firma tekel gücünü kaybedecektir. Taklitçi firmalar standartlaşan teknolojiyi rahatça elde edebileceklerinden firmalar arasında fiyat rekabeti artacak ve firmaların kâr marjı azalacaktır. Kaynak firma yeni teknolojik arayışlara odaklanacak ve ürettiği ürünü taklitçi ülkeden ithal etmeye başlayacaktır (Ak, 2009: 19-20).

1.3.3. İçselleştirme Teorisi

İçselleştirme teorisi Cason ve Buckley tarafından öne atılan ve doğrudan yabancı yatırımları açıklamaya çalışan teorilerden birisidir. Bu teoriye göre yabancı yatırımcılar kendi ülkelerinde var olan bazı riskler ve piyasa düzensizliğinden dolayı başka ülkelerde yatırım yapmaktadırlar. İçselleştirme teorisine göre firma kendi

ülkesinde var olan ticaret ve yatırımların verimliliğini azaltan, üretimi negatif yönde etkileyen, piyasadaki risk ve aksaklıklardan kurtulmak isteyip daha fazla kazanç elde etmek istediğinden kendi ülkesi dışındaki piyasalara yönelme çabasındadır. İçselleştirme yöntemi ile firmalar müşteri belirsizliğinden kaçabilme, ülkeler arası vergi oranları farklılıklarından yararlanma ve piyasalar arası fiyat farklılaştırması gibi avantajlara sahip olabilmektedirler (Yapraklı, 2006: 27).

1.3.4. Eklektik Paradigma (OLI) Teorisi

Eklektik Paradigma teorisi İngiliz İktisatçı John Harry Dunning tarafından ortaya atılmıştır. Bu teoride çok uluslu şirketlerin doğrudan yabancı yatırım yapmaları için gerekli olan koşulların hangileri olduğu açıklanmaktadır. Eklektik paradigma teorisine göre bir firmanın yurt dışında faaliyet gösterebilmesi üç unsurun bir arada olması ile mümkün olmaktadır. Bu unsurlar; firmaya özgü mülkiyet (Ownership), konumsal (Location) ve içselleştirme (Internalization) avantajlarıdır. Eklektik paradigma teorisi bu üç avantajın bir araya gelerek oluşturduğu bir OLI yapısı teorisidir.

Firmaya Özgü Avantajlar: Dunning firmaya özgü avantajları ikiye ayırmaktadır. Birinci gruptaki avantajlar varlığa dayalı avantajlardır. Varlığa dayalı avantajlar; firmanın faaliyet gösterdiği piyasa şartlarından elde ettiği avantajlar, mülkiyet avantajları, firmanın yetenekleri ve haklarıdır. İkinci gruptaki avantajlar ise işlemsel avantajlardır. Firmanın üretim kapasitesi ve faaliyet alanlarının genişliğinden kaynaklanan avantajlar işlemsel avantajlara birer örnektir.

Konumsal Avantajlar: Çokuluslu şirketin nerede yatırım yapacağı kararında etkili olan unsurlardır. Yatırım yapılan ülkeye özgü olan bu avantajlar ekonomik, kültürel ve politik avantajlar olarak sıralanabilir. Ev sahibi ülkenin piyasa yapısı, talep hacmi ekonomik avantajlara; yatırım yapan ülke ile ev sahibi ülkenin kültürel ve dil yakınlığı kültürel avantajlara; doğrudan yabancı yatırımı etkileyen bütün unsurlar da politik avantajlara örnek olarak verilebilmektedir.

İçselleştirme Avantajları: Firmanın sahip olduğu mülkiyet avantajlarını kendi organizasyon yapısında kullanmasından ziyade hedef piyasalarda bulunan firmalara satması veya onlara kullandırması yatırım yapacak olan firmaya daha fazla avantaj sağlıyorsa mülkiyet avantajı yatırım yapan firma açısından içselleştirme avantajı sağlamaktadır. Yerli firmanın arama ve pazarlama maliyetinden kaçması ve

fiyat farklılaştırılmasından kaçması gibi durumlar içselleştirme avantajlarına örnek olarak verilebilmektedir (Apan, 2006: 16-20).

1.4.DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN EV SAHİBİ ÜLKEDE OLUŞTURDUĞU MAKROEKONOMİK ETKİLER

Küreselleşmenin artması ile ülkelerin serbest piyasa ekonomisini benimsemeleri sonucunda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere doğrudan yabancı yatırımlara olan talep artmış ve DYY'ler bu ülkeler için adeta bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere gelen DYY'ler bu ülkelerin ekonomisinde bazı olumlu veya olumsuz etkiler meydana getirebilmektedir. Çalışmanın bu kısmında doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi ülkede meydana getirdiği bazı makroekonomik etkilere değinilecektir.

1.4.1. Ev Sahibi Ülkenin Ekonomik Büyümesi Üzerine Olan Etkileri

Gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkelerin (AGÜ) temel amacı istikrarlı ve hızlı bir şekilde ekonomik büyümedir. Bu ülkelerin temel sorunu yetersiz sermaye birikimi ve teknoloji eksikliğidir. GOÜ'ler ve AGÜ'ler doğrudan yabancı yatırımları çekerek ülkelerine sermaye ve teknolojinin girmesini sağlarlar. Doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi ülkeye kazandırdığı en önemli katkılar sermaye ve teknoloji transferidir. Doğrudan yabancı yatırımlar sermaye ve teknoloji transferinin yanında ev sahibi ülkede istihdam yaratma, teknik ve yönetim becerilerini aktarma, dünya pazarında yeni ağlar ile tanışma gibi olumlu etkiler sağlayarak ülkenin ekonomik büyümesine katkıda bulunurlar (Tsai, 1995: 470 Aktaran; Tekeli, 2007: 40).

Yabancı yatırımcının temel amacı kardır. Yabancı yatırımcının elde ettiği karı kaynak ülkeye göndermesi doğal bir durumdur. Yabancı yatırımcının ev sahibi ülkede elde ettiği karı kaynak ülkeye göndermesi ev sahibi ülkede döviz çıkışına yol açacağından bu durum ev sahibi ülke için döviz kaybı olarak görülebilir. Yabancı yatırımcının elde ettiği kar oranı çok yüksek seviyelerde ise bu karın kaynak ülkeye transferi sonucunda ev sahibi ülkenin ekonomisine fayda sağlamasından ziyade zarar görmesine sebep olacaktır (Kutlu, 2004: 90).

1.4.2. Ev Sahibi Ülkenin Ödemler Bilançosu Üzerine Olan Etkisi

Doğrudan yabancı yatırımlar ev sahibi ülkenin ödemeler dengesi üzerinde olumlu veya olumsuz etkiler meydana getirebilmektedir. Yabancı yatırımcı ilk olarak ev sahibi ülkeye gelip yeni bir tesis kurarak o ülkenin ödemeler dengesine bir kereliğine mahsus olmak üzere katkı sağlar. Tesis kurulup üretime başladıktan sonra firmanın yaptığı ihracat ve ithal ikamesi yolu ile ödemeler dengesine olan katkısı devam eder (Karluk, 2002: 477). Bunları takiben daha sonraki dönemlerde firmanın üretimine devam edebilmesi için gerekli olan girdileri ithal etmesi, elde ettiği karı kaynak ülkeye aktarması ve üretimin sona ermesi ile ev sahibi ülkeye getirilen sermayenin yurt dışına çıkarılması sonucunda ev sahibi ülkenin ödemeler dengesi üzerinde olumsuz bir etki yaratacaktır.

1.4.3. Ev Sahibi Ülkenin İstihdamı Üzerine Olan Etkisi

Doğrudan yabancı yatırımın ev sahibi ülkenin istihdamına etkisi yatırım yaptığı sektöre ve bu sektörde kullanacağı teknolojinin emek veya sermaye ağırlıklı olmasına göre şekillenmektedir. Ev sahibi ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırım endüstri sektörüne gelen bir yatırım ise istihdama olumlu bir katkı sağlayacaktır. Doğrudan yabancı yatırım ev sahibi ülkede var olan bir yatırıma ortak olup veya onu satın alacak şekilde gerçekleşirse istihdama olan katkısı kısıtlı olacaktır. Doğrudan yabancı yatırımların istihdam yaratma etkisi ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre değişebilmektedir. Sanayileşmiş ülkelerde yatırımın gerçekleşme şekli önem arz ederken, GOÜ'lerde ise DYY'nin üretim tekniği ön plana çıkmaktadır. Örneğin sanayileşmiş ülkelerde istihdama olan katkı yatırımın yapıldığı ülkede mevcut durumda olan bir tesisi satın alıp ya da o tesise ortak olmak şeklinde olurken GOÜ'de ise daha çok emeğin yoğun olduğu üretim tekniklerinin kullanılması ile istihdama katkı sağlanmaktadır (Candemir, 2006: 58). Doğrudan yabancı yatırımlar istihdam oluşturmada oldukça önem arz etmektedirler. Doğrudan yabancı yatırımlar yapıldıktan sonra ev sahibi ülkeye gelen sermaye, teknoloji, bilgi ve yönetim birikimi sonucunda ev sahibi ülkenin istihdamına önemli bir katkıda bulunmaktadırlar.

1.4.4. Ev Sahibi Ülkenin Teknolojisi Üzerine Olan Etkisi

Yabancı yatırımcı ev sahibi ülkeye gelirken kendisiyle birlikte yeni teknolojiler, yeni organizasyon ve dağıtım modellerini getirerek müştereklerine ve müşterilerine gerekli teknik desteği sağlayarak ve yeni işçi ve yönetici elemanlar yetiştirerek ev sahibi ülkenin teknolojik birikim ve verimliliğine katkıda bulunabilmektedirler (Karluk, 2002: 473). Yabancı yatırımcı ev sahibi ülkede yatırım yaparken genelde kullandığı teknolojiyi ev sahibi ülkeye getirmeyip kaynak ülkede depolar. Bu durumda ev sahibi ülke araştırma faaliyetlerine katılmadığı için gerekli teknolojiyi dışarıdan ithal etmek zorunda kalır. Bu da ev sahibi ülkenin teknolojik olarak dışa bağımlı hale gelmesine neden olabilir (Kutlu, 2004: 90).

1.5.DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM KARARLARINDA EV SAHİBİ ÜLKE AÇISINDAN BELİRLEYİCİ OLAN FAKTÖRLER

Gelişmekte olan ülkelerin belirli bir kısmında yeterli fiziki altyapı, gerekli enerji ve su kaynakları, istikrarlı siyasi ve ekonomik durum, kalifiye işgücü ve etkin bir piyasa sistemi olmadığından yeterli miktarda doğrudan yabancı yatırım çekememektedirler. Bu ve buna benzer sıkıntılar ile karşı karşıya olan gelişmekte olan ev sahibi ülkelerin yeterli miktarda doğrudan yabancı yatırım çekmek için yeni düzenlemeler yaparak ekonomilerinde bazı iyileştirmelere gitmesi gerekir. Çalışmanın bu kısmında DYY kararlarında ev sahibi ülke açısından belirleyici olan unsurlar politik, ekonomik ve yatırım ortamına ilişkin faktörler olmak üzere üç ayrı başlık altında incelenecektir.

1.5.1. Politik Faktörler

Ev sahibi ülkenin doğrudan yabancı yatırım çekebilmesi için öncelikle o ülkenin bir hukuk devleti olması gerekmektedir. Doğrudan yabancı yatırımları etkileyen politik faktörlerden bahsedilirken ev sahibi ülkenin devlet politikalarındaki tutarlılık ve süreklilik kastedilmektedir (Tekeli, 2007: 27). Çalışmanın bu kısmında ev sahibi ülke açısından DYY'leri etkileyen unsurlar beş başlık altında açıklanacaktır.

1.5.1.1.Ekonomik, Politik ve Sosyal İstikrar

Yabancı yatırımcı, yatırım yapacağı ülkede siyasi ve ekonomik istikrarın olmasına önem vermektedir. Siyasi ve ekonomik istikrarın devamlı olmadığı ülkelerde yatırım alma kararı zor olacağından yabancı yatırımcı yatırım yapacağı ülkenin tutarlı ve süreklilik arz eden bir ekonomi politikası ile beraber siyasi bir altyapısını olmasına önem vermektedir (Özel, 2018: 37).

1.5.1.2.Sermaye Giriş ve İşlemlerine İlişkin Kurallar

Doğrudan yabancı yatırımları etkileyen politik faktörlerden biri olan sermaye giriş ve çıkış işlemlerine ilişkin kurallar yabancı yatırımcı için önem teşkil eden bir diğer politik faktördür. Yabancı yatırımcı, yatırım yapmadan önce ve yatırım yaptıktan sonra ev sahibi ülkenin yargı sürecinin uzunluğu gibi unsurları göz önünde bulundurarak ona göre yatırım yapma kararı almaktadır. Örneğin Fransa'da 36 günde tamamlanan tahkim süreci Filipinler'de ise 943 günde tamamlanmaktadır. Bu ve buna benzer yasal süreçlerin uzun olması doğrudan yabancı yatırım kararları üzerinde etkili olmaktadır (Özel, 2018: 38).

1.5.1.3.Ekonomik Entegrasyonlara Üyelik

Yabancı yatırımcı, başka bir ülkede yatırım yaparken o ülkenin ekonomik entegrasyonlara olan üyeliğini ve bu sistem bünyesinde oluşturulan anlaşmalara ne ölçüde katıldığına önem vermektedir. Doğrudan yabancı yatırımları çekmekte etkili olan ekonomik entegrasyonlara AB (Avrupa Birliği), NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması), MERCOSUR (Güney Ortak Pazarı) ve MAI (Çok Taraflı Yatırım Anlaşması) örnek verilebilir (Erdoğan, 2016: 76).

1.5.1.4.Vergi Politikaları

Yüksek oranda kar sağlayan çok uluslu şirketler için vergi ödemeleri en büyük giderlerden birisidir. Ülkeler doğrudan yabancı yatırım çekmek için vergi ödemeleri konusunda çok uluslu şirketlere kolaylık sağlayacak bazı politikalar izlemektedirler. Yatırım yapılan ülke ve çok uluslu şirketler arasında imzalanan vergi anlaşmaları sonucunda çok uluslu şirketler daha az vergi ödeyecekleri için vergi kaçırma yoluna gitmeyeceklerdir. Yatırım yapılan ülkede ise vergi ödemeleri kayıt altına alınacağından vergi ödemeleri konusunda daha düzenli bir gelir elde edilecektir. Vergi ödemeleri konusunda ülkede yerleşik olmayan çalışanlardan gelir

vergisinin alınmaması, düşük kurumlar vergisi oranı veya holdinglere daha düşük vergi oranlarının uygulaması gibi vergi politikalarının uygulanması ile ülkeye daha fazla doğrudan yabancı yatırım çekilebilmektedir (Mutlu, 2011: 23).

1.5.1.5.Özelleştirme Politikası

Özelleştirmenin temel amacı devletin adalet ve güvenliğinin sağlanması yolundaki harcamalara ve özel sektör tarafından yüklenilemeyecek alt yapı yatırımlarına yönelmesi ve ekonominin pazar mekanizmaları tarafından yönlendirilmesidir (Erdoğan, 2016: 71-72). 1980'lerde doğrudan yabancı yatırımların artması ile özelleştirme politikaları da önem kazanmaya başlamıştır. Ülkelerin piyasa ekonomisine geçmeleri sonucunda özelleştirme politikaları 1990'lı yıllarda daha önem kazanmaya başlayarak doğrudan yabancı yatırımları çekme amaçlı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Candemir, 2006: 667).

1.5.2. Ekonomik Faktörler

Yabancı yatırımcının ev sahibi ülkede yatırım yapmasında etkili olan unsurların başında ekonomik faktörler gelmektedir. Sürdürülebilir ekonomik büyüme, istikrarlı bir döviz kuru ve düşük enflasyon oranı gibi etkenler ev sahibi ülke için doğrudan yabancı yatırımları çekmede kolaylık sağlayacaktır. Çalışmanın bu kısmında doğrudan yabancı yatırımları ev sahibi ülke açısından etkileyen ekonomik faktörler altı başlık altında açıklanacaktır.

1.5.2.1.Piyasa Büyüklüğü ve Kişi Başı Milli Gelir

Firmalar başka ülkelere yatırım yaparken yeni pazarlar elde etmek, mevcut pazar hacmini korumak ve var olan pazar hacmini genişletmek amaçlı yatırım yaparlar. Ev sahibi ülkenin piyasa büyüklüğünün olması DYY çekmesi konusunda önemli bir avantaj sağlamaktadır. Piyasa büyüklüğü ev sahibi ülkenin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYİH) ile ölçülebilmektedir. Ev sahibi ülkenin piyasasının büyümesi ile talep artacağından DYY girişlerinde bir artış meydana gelecektir. Piyasa büyüklüğün yanında ev sahibi ülkenin kişi başına düşen milli geliri de doğrudan yabancı yatırım çekme konusunda önemli bir yer tutmaktadır. Ev sahibi ülkedeki tüketicilerin alım gücünün yüksek olması yabancı yatırımcı için cazip edici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Tekeli, 2009: 21).

1.5.2.2.Döviz Kuru

Doğrudan yabancı yatırım kararlarında etkili olan ekonomik faktörlerden biri de döviz kurudur. Çok uluslu şirketler birden fazla ülkede yatırım yaptıklarından farklı para birimleri ile çalışmak durumundadırlar. Bundan ötürü döviz kurlarındaki belirsizlikler ve hareketlikler yatırım yapan şirketlerin karlılığını ve üretim yeri tercihlerini etkileyen önemli etkenlerdendir (Sung ve Lapan, 2000: 411). Döviz kurlarındaki hareketlenmeler ve belirsizlikler yabancı yatırımcı için ciddi bir risk teşkil ettiğinden yabancı yatırımcının asıl isteği döviz kurunda istikrarlı bir seyrin olmasıdır. Bir başka görüşe göre ise DYY'ler ile döviz kuru arasında kesin bir ilişkinin olmadığı ve üretilen malların amacına bağlı olduğudur. Yabancı yatırımcı ticari veya ticaret dışı engellerle piyasaya girişin yasaklandığı yerel piyasada çalışmak amacı ile yatırım yapıyorsa doğrudan yabancı yatırım ile ticaret ikama edilir ve değerlendirilen ulusal para, yatırımları artırır. Bunun sebebi ise tüketicilerin satın alma gücünün yükselmesindedir (Batmaz ve Tunca, 2005: 24).

1.5.2.3.İşgücü Maliyetleri

1970'lerden itibaren DYY'leri GOÜ'lere çeken ana etkenlerden biri işgücü maliyetlerindeki ucuzluk olmuştur. GOÜ'lerdeki hızlı nüfus artışı sonucunda işgücünün ucuzlaması yabancı yatırımcıları bu ülkelere yatırım yapmaya yöneltmiştir (Alpar, 1978: 61). Günümüzde de dünya ticareti ve üretiminde büyük rol oynayan ÇUŞ'lar, bulunduğu rekabet ortamı içinde gerek pazar paylarını korumak gerekse daha geniş pazarlara ulaşmak için işgücü maliyetlerinin ucuz olduğu ülkelerde yatırım yapmayı tercih etmektedirler (Asideu, 2002: 111).

1.5.2.4.Enflasyon

Yabancı yatırımcının yatırım yapmasında etkili olan bir başka ekonomik faktör ev sahibi ülkenin enflasyon oranıdır. Enflasyonun yüksek olmasında ekonomide belirsizlik ve risk durumu arttığından piyasa mekanizmasının etkinliği büyük ölçüde azalmaktadır. Piyasa risk ve belirsizliğinin artması DYY'leri azaltan bir etken olabilir. Yabancı yatırımcılar yatırım yaparken daha çok enflasyon oranı istikrarlı ve düşük olan ülkelere yatırımlarını gerçekleştirirler. Böylece yabancı yatırımcılar piyasada oluşacak olan yüksek enflasyon ve belirsizliğe karşı kendilerini korumuş olurlar (Candemir, 2006: 70).

1.5.2.5.Dışa Açıklık

Bir ülkenin diğer ülkeler ile nasıl bir bağlantı içerisinde olduğunu içe veya dışa dönük ekonomi politikalarından hangisini daha çok kullandığını belirten kavrama dışa açıklık denilir. Dışa açıklık ülkelerin diğer ülkeler ile yapmış olduğu ticari ilişkilerde hangi derecede serbest veya hangi derecede katı politikalar uyguladığını ifade eden bir kavram olduğundan yabancı yatırımcıların yatırım yapması konusunda önemli bir faktör olarak rol oynamaktadır. (Saçık, 2008: 274-280).

1.5.2.6.Ekonomik Büyüme

Bir ülkede üretilen ve tüketilen mal ile hizmetler toplamının bir önceki yıla oranla artış göstermesine ekonomik büyüme denir. Sermaye stokunun bir dönemden diğer döneme göre artmasına ise yatırım denir. Neo-Klasik büyüme modeline göre büyümenin kaynakları olarak teknolojik gelişme, işgücü artışı ve sermaye birikimi gösterilmektedir. Bu durumda sermaye stokundaki artış büyümeyi pozitif yönde etkileyecektir. Sermaye hem yerli hem de yabancı sermayeden oluşabildiğinden ekonomik büyüme ve DYY'ler arasında pozitif bir ilişkinin olduğu söylenebilmektedir (Bilgili vd., 2007: 128).

1.5.3. Yatırım Ortamına İlişkin Faktörler

Ev sahibi ülkenin gelişmiş bir altyapı, önemli teşvik politikaları, fikri mülkiyeti koruma altına alan hukuk kuralları ve rekabet ortamı gibi faktörlere sahip olması, doğrudan yabancı yatırımcıyı çekmede kolaylık sağlayacaktır. Bu kısımda doğrudan yabancı yatırımı ev sahibi ülke açısından etkileyen faktörlerden olan yatırım ortamına ilişkin faktörler beş başlık altında açıklanacaktır.

1.5.3.1.Yatırım Teşvikleri

Dünya genelinde ticaretin serbestleşmesi sonucunda GOÜ'ler, hızla gelişen DYY'leri ülkelerine çekmek için yatırım ortamlarında gerekli düzenlemeleri yapmaya başlamışlardır. Teşvik politikalarındaki amaç ülkeye yeni yatırımlar çekmek olsa da diğer taraftan ülkede var olan yabancı yatırımcıların rekabet avantajlarını kaybetmesini önlemektir. Avantaj kaybetmekten kasıt başka ülkelerin yabancı yatırım çekmek için sunduğu teşvikler sonucunda yabancı yatırımcının başka bir ülkeye yatırım yapma ihtimalidir. Bu teşviklere ev sahibi ülkenin yabancı

yatırımcı için çeşitli indirimler uygulaması, bazı konularda şirketlere özel ayrıcalıklar sunması, gümrük vergilerinde özel indirimlere gidilmesi, krediler için uygun faiz oranlarının belirlenmesi örnek verilebilir (Candemir, 2006: 73).

1.5.3.2.Yatırım Altyapısı

Yabancı yatırımcılar için yatırım yapma kararında etkili olan faktörlerden biri ev sahibi ülkenin mevcut altyapı durumudur. Ev sahibi ülkenin gelişmiş bir alt yapıya sahip olması yatırımcı ülke için maliyetleri azaltacağından yabancı yatırımcının karlılığı üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olacaktır. Ayrıca ev sahibi ülkenin altyapı durumu ve kalitesi yabancı yatırımcının üretim ve ticaret faaliyetlerinin aksamadan hareket etmesi için oldukça önemli bir faktördür (Rehman vd. 2011: 269-270). Günümüz dünya koşullarında ülkeler daha fazla DYY çekmek için yabancı yatırımcılara ayrıntılı altyapı raporlarının yanında altyapı projelerini ve finansal kaynaklarını da sunmaktadırlar.

1.5.3.3.Ekonomik Özgürlük

Ekonomik özgürlük, günlük yaşamda bireyin ekonomik olarak kimseye bağlı olmaması veya muhtaç olmaması anlamında kullanılmaktadır. Ekonomide ise yapılacak olan üretim ve ticaretten elde edilen kazancın herhangi bir baskı altında olmadan yatırım veya tasarrufa dönüştürülebilmesi anlamı taşımaktadır. Günümüz dünyasında ülkelerin serbest piyasa ekonomisini benimsemeleri sonucu bu iki kavram aynı anlam taşımaya başlamıştır. Yabancı yatırımcılar yatırım yaparken ekonomik özgürlüğü daha geniş olan ülkeleri tercih etmektedirler (Yayla, 2008: 181).

1.5.3.4.Rekabet Avantajı

Uluslararası ticarete firmaların asıl amacı üretilen malı rakiplerinden daha ucuza mal edip kar oranının arttırmaktır. Bu durumda firmalar arasında bir rekabet başlamaktadır. Firmalar rekabet avantajını ellerinde tutmak için marka ürünler üretmek, tüketicinin güvenini arttırmak için kalite standardı gibi özellikler geliştirerek avantajı elinde bulundurmaya isterler (Özel, 2018: 54).

1.5.3.5.Fikri ve Sınai Hakların Korunması

Ev sahibi ülkenin fikri ve sınai haklara sahip çıkması yabancı yatırımcı için önemli olan bir başka unsurdur. Fikri ve sınai hakların korunması sadece yabancı yatırımcı için değil aynı zamanda yerli yatırımcı için de oldukça önem arz etmektedir. Yabancı yatırımcı yatırım yaparken patentlerin, telif haklarının, ticari markaların ve sınai tasarımların korunma düzeyi daha kapsamlı olan ülkeleri tercih etmektedir (Hacıimamoğlu, 2016: 37).

1.6.DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN DÜNYADA VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİM SÜRECİ

Doğrudan yabancı yatırımlar dünya ekonomisindeki gelişmelere bağlı olarak kimi zaman azalış gösterse de genel olarak artan bir seyir izlemektedir. Çalışmanın bu kısmında doğrudan yabancı yatırımların dünyada ve Türkiye'de tarihsel süreç içinde yaşadığı değişimlere değinilerek bilgi verilecektir.

1.6.1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünyadaki Gelişim Süreci

Sermayelerin yatırım amaçlı olarak kendi vatanları dışında kullanılmaya başlanması 16. yüzyıla kadar dayanmaktadır. 16. yüzyılda sermaye, doğal kaynaklar ve nüfusa oranla fazla olduğu yerlerden daha az olan yerlere akmıştır. Yine bu dönemde Macaristan'ın gümüş madenleri ile Almanya'nın bakır madenleri İngiltere tarafından işletilmiştir. İngilizler bu dönemde yatırımlarını daha çok ihtiyaç duydukları madenler, doğal kaynaklar, demiryolu inşası ve petrolün çıkarılması için başka ülkelere yapmışlardır. Bunu bilinçli bir şekilde yapan İngilizler, henüz keşfedilmemiş topraklardaki doğal kaynaklara ulaşmak ve yeni iskân imkânları yaratmak amacı ile gerçekleştirmişlerdir (Zeytinoğlu, 1966, Aktaran: Dönmez, 2009: 7).

19. yüzyılda yatırım yapan ülkelerin çoğunluğunu Batı'nın sanayileşen ülkeleri oluşturmuştur. Bu ülkelerdeki sanayileşme sonucunda biriken hızlı sermaye birikimi büyük şirketleri daha fazla kar elde etmek için yatırım alanları bulmaya yöneltmiştir. Yatırımın yapıldığı bu alanları ise, Avrupa endüstrisinin hammadde ihtiyacını karşılayacak, doğal kaynak bakımından zengin, işgücü bakımından ucuz dönemin sömürge ülkeleri ve az gelişmiş ülkelerdir. 19. yüzyıla kadar yabancı sermaye olarak Batı Avrupa'dan söz edilirken Birinci Dünya Savaşından sonra

ABD'den söz edilmeye başlanmış fakat ABD'de 1929 yılında yaşanan Ekonomik Kriz sonucunda ABD hem dışarıya yatırım yapmada hem de doğrudan yabancı yatırım çekmede zorluklar yaşamıştır (Akdiş, 1998: 61-90).

1929-45yılları arasında durağan bir seyir izleyen yabancı yatırımlar II. Dünya Savaşı sonrasında yukarı trendli bir seyir izlemeye başlamıştır. II. Dünya Savaşı öncesinde yabancı yatırımlar daha çok portföy yatırımları şeklindeyken, II. Dünya Savaşından sonra doğrudan yabancı yatırım şeklini almaya başlamış ve şirketler imalat sektörüne yoğunlaşmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ülkelerin ithal ikameci sanayi strateji benimsemesi, dış ticarete alınan korumaca politikalar nedeni ile ihracat yapmakta zorlanan firmaları farklı stratejiler benimsemek zorunda bırakmış ve şirketler ihracat yapmak yerine doğrudan yatırım yapmak zorunda kalmışlardır (Dumludağ, 2006: 221).

Günümüz Avrupa Birliği'nin temeli olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun 25 Mart 1957 yılında kurulması sonucunda doğrudan yabancı yatırımlar daha da artmıştır. Avrupa Ekonomik Topluluğunun gümrük birliği esasında uyguladığı ticari engellerden kurtulmak isteyen ABD'nin yatırımları bu dönemde doğrudan yabancı yatırımlarda meydana gelen artışta önemli bir yer tutmuştur. Bu dönemde yapılan doğrudan yabancı yatırımlar doğal kaynak ya da petrol zengini olan birkaç ülkede gerçekleşmiş ve daha sonra ise 1970'lerde meydana gelen dünya petrol krizi ile doğrudan yabancı yatırımlarda bir yavaşlama başlamıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde doğrudan yabancı yatırımlar artmaya başlamıştır. Bu dönemde doğrudan yabancı yatırımlarda meydana gelen artmanın sebebi olarak Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra söz konusu olan bölgeye ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik olan yabancı yatırımlardaki artış gösterilmektedir (Aydemir vd., 2012: 73).

1990'nın başlarında doğrudan yabancı yatırımların büyük bir kısmı OECD ülkeleri arasında gerçekleşmiştir. Doğrudan yabancı yatırımların bu ülkeler arasında gerçekleşmenin sebebi olarak ise bu ülkelerin sosyal, kültürel, politik ve ekonomik olarak birbirine yakın olmasından kaynaklanmaktadır. Bu dönemde OECD ülkelerine yapılan yatırımlar daha çok satın alma veya şirket birleşmesi şeklinde olmuştur. Bunun sebebi olarak ise yabancı yatırımcının hazır bir pazarının olması, dağıtım kanalı ve marka gibi avantajları elinde bulundurmasındandır (Baran vd., 1975: 304). 1990'lı yılların sonuna doğru dünya genelinde artış eğilimi içinde olan doğrudan

yabancı yatırımlar OECD ülkelerinde sakin bir seyir izlemiştir. Bu dönemde OECD ülkelerinde doğrudan yabancı yatırımlarda meydana gelen azalışın sebebi olarak ise makroekonomik zayıflık, belirsizlik artışı ve sektörel odaklı sorunlar gösterilmektedir (Demircan, 2003: 13-14)

2000’li yıllarda artış eğilimi içinde olan DYY’ler, 2007 yılında 3 trilyon 111 milyar dolar ile tarihindeki en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2008 yılında Amerika’da meydana gelen küresel kriz sonucunda azalışa geçen doğrudan yabancı yatırımlar 2 trilyon 460 milyar dolar seviyesine gerilemiştir. Krizin etkisi ile bu düşüş 2009 yılına da yansımış ve doğrudan yabancı yatırımlar 1 trilyon 373 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılından sonra inişli çıkışlı bir seyir izleyen doğrudan yabancı yatırımlar 2017 yılında 2 trilyon 85 milyar dolar, 2018 yılında ise 1 trilyon 71 milyar seviyesinde gerçekleşmiştir. 2018 yılı itibariyle bünyesinde en çok doğrudan yabancı yatırım bulunduran ülkeler ise sırası ile ABD, Çin, Hong Kong, Brezilya ve Singapur olmuştur.

Tablo 1.1. 1970-2017 Dönemi Arası Dünyadaki Doğrudan Yabancı Yatırım Miktarı (Milyar \$)

Yıllar	Dünyadaki DYY Miktarı	Yıllar	Dünyadaki DYY Miktarı	Yıllar	Dünyadaki DYY Miktarı	Yıllar	Dünyadaki DYY Miktarı
1970	10.172	1983	47.540	1996	363.575	2009	1.373.378
1971	11.812	1984	57.513	1997	461.268	2010	1.857.433
1972	12.203	1985	55.831	1998	679.307	2011	2.291.787
1973	16.983	1986	84.562	1999	961.898	2012	2.129.969
1974	20.149	1987	128.227	2000	1.460.944	2013	2.134.350
1975	23.152	1988	153.269	2001	796.273	2014	1.838.186
1976	18.450	1989	189.101	2002	744.140	2015	2.394.018
1977	25.242	1990	196.314	2003	716.480	2016	2.480.344
1978	31.742	1991	147.008	2004	1.014.959	2017	2.085.129
1979	40.476	1992	153.248	2005	1.546.409	2018	1.071.854
1980	51.463	1993	211.747	2006	2.160.596		
1981	66.261	1994	241.856	2007	3.111.016		
1982	53.790	1995	319.900	2008	2.460.398		

Kaynak: (Dünya Bankası, 2019)

1.6.2. Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye'deki Gelişim Süreci

Türkiye 1920'li yıllarda bağımsızlık mücadelesi verdiği için yabancı sermayeye karşı birçok olumsuz eleştiri olmuştur. Bu eleştirilerin sebebi ise yabancı sermayenin gittiği ülkede bağımlılık ilişkilerini geliştirdiği aynı zamanda ülkeyi siyasal ve ekonomik olarak bağımlı hale getirdiği gibi düşüncelerden kaynaklanmaktadır. Türkiye 1980 öncesi, 1980-2000 ve 2000'den sonra doğrudan yabancı yatırım konusunda farklı bir seyir izlemiştir. Bu nedenle doğrudan yabancı yatırımların Türkiye'deki tarihsel gelişimini üç dönemde incelenecektir.

1.6.3. 1980 Öncesi Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişim Süreci

Cumhuriyetin ilk kurulduğu dönemdeki yabancı yatırım politikaları incelenirken o dönemin şartları içinde ele alınmalıdır. Kurtuluş Savaşı ile bağımsızlığını elde eden Türkiye bunu 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile bütün dünyaya duyurmuştur. Bu dönemde yabancı sermaye politikasının şekillenmesinde ülkenin sergilemiş olduğu ekonomik düzen önemli bir yer tutmuştur. Menderes hükümetinin uygulamış olduğu liberalleşme bir tarafa bırakıldığında, 60 yıllık süre zarfında Türkiye ithal ikamesi ile kendi kendine yeterli olmayı amaç edinen kapalı bir ekonomik sistem ile idare edilmiştir (Erden, 2008: 84).

Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan millileştirmeler, yabancı sermayeye karşı izlenen politikalar yabancı yatırımcıyı teşvik edici politikalar olmadığından yabancı sermaye istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir. 1924 yılında yabancılara mülk edinme koşullarının kolaylaşması sonucunda 1929 yılında ülkeye birçok yabancı şirket gelmiştir (Parasız, 2004: 29). Bu dönemdeki bir diğer önemli gelişme ise 28 Mayıs 1927'de çıkartılan Sanayi Teşvik Kanunu'dur. Bu kanun ile yabancı sermayeyle birlikte ülkenin sanayileşmesini arttırıp milli sermayeyi kullanarak ülkenin kalkınması amaçlanmıştır.

ABD'de yaşanan 1929 küresel kriz sonucunda Türkiye döviz kontrolü dönemine geçmiştir. Bu dönemde yabancı para alım ve satım yetkisi tekel şeklinde Maliye Bakanlığına devredilmiştir (Bulutoğlu, 1970: 109). Bunun sonucunda yabancı yatırımcının kârını rahatça dışarıya çıkaramaması, para rejiminde döviz alımı satımı üzerine tekel konması gibi durumlar yabancı sermayenin hareket alanını daraltmıştır (Karluk, 1983: 469). 1945'li yıllara kadar ekonomide milli üretim ve tüketim modeli uygulanmaya devam etmiştir. Bu tarihten sonra ise Türkiye'ye geniş

çaplı üretim yapacak tesislerin kurulması, yatırım malının yanında teknoloji transferi, yönetim bilgisi, becerisi ve biçiminin getirilmesi düşüncesi benimsenmiştir (Uludağ, 1991: 45).

1950'li yıllara gelindiğinde yabancı sermayeye karşı olumsuz olan düşünceler yerini olumlu düşüncelere bırakmıştır. Türkiye'de yabancı sermaye yatırımlarına esaslı bir şekilde teşvik edilmesi 01.08.1951 tarihinde çıkarılan 5821 sayılı Yabancı Sermaye Yatırımları Teşvik Kanunu ile başlamıştır. Bu kanun, yabancı sermaye tekel ve ayrıcalık görmeyecek, sanayi, enerji, bayındırlık, maden, ulaştırma, turizm olanlarında faaliyet gösterip yabancı sermayenin yıllık kar transferi %10'u geçmeyecek şekilde düzenlenmiştir. Fakat yürürlükte olduğu üç yıl boyunca gerekli etkiyi gösterememiştir (Altun, 2008: 126).

1951 yılında çıkarılan kanun gerekli etkiyi göstermeyince 18.01.1954 ve 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanundaki hükümler bir önceki kanundaki hükümlere göre daha genişletilmiştir. 1954 yılında kabul edilen 5821 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununun Türkiye'de yabancı sermayenin gerçek anlamda teşvik ettiği ve günümüzde de yabancı yatırımların yasal temelini oluşturduğu söylenebilir. Bu yasanın kabulü ile Türkiye'ye gelen yabancı yatırımlarda artış olmaya başlamıştır.

Bu dönemde yabancı sermayeyi çekmek için çıkartılan bir başka kanun ise 18.01.1954 tarihli ve 6326 sayılı olan Petrol Kanunu'dur. Bu kanun ile Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı sermaye ile kurulan şirketlerin sondaj, üretim, petrol arama, değişim ve tasfiye faaliyetleri düzenlenmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesi ile devletin elinde olan petrol arama ve petrol kuyularının işletilmesi yabancılar tarafından yapılması öngörülmüştür. Yasanın çıkmasıyla Türkiye'ye gelen 64 yeni petrol kuruluşu arama çalışmalarını başlatmıştır (Altun, 2008: 138). 1950'li dönemlerde Türkiye'ye gelen ilk yabancı yatırımcı şirketlere Koç Şirketi ile ortaklık yapan Amerikan Genaral Electric şirketi, Hollanda Unilever şirketi ve İsviçre şirketi olan Migros örnek verilebilir (Tokat, 1989: 107).

1960 sonrasında Türkiye planlı ekonomiye geçiş yaparak ithal ikameci bir ekonomik politika izlemeye başlamıştır. Uygulanan bu politika ile dış kaynaklara olan bağımlılığı azaltmak amaçlanmıştır. Fakat bu dönemde Türkiye dış ödeme zorlukları ile karşılaştığından dış kaynaklara ihtiyaç duyulmuş ve istenilen sonuca

ulaşılamamıştır. 1980'e kadar içe dönük ve kapalı bir politika izlemiş olan Türkiye, 1954 yılında kabul edilen Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun liberal karakterine rağmen yine de yeterli düzeyde DYY'yi bünyesine katamamıştır (Bozdağlıoğlu ve Evlinoğlu, 2014: 41). Tablo 1.2.'de Türkiye'ye 1954 ile 1980 arasında gelen doğrudan yabancı yatırım miktarı verilmiştir.

Tablo 1.2. 1954-1980 Dönemi Gelen Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyon \$)

Yıllar	DYY Girişi	Yıllar	DYY Girişi	Yıllar	DYY Girişi
1954	2.2	1963	4.5	1972	12.8
1955	1.2	1964	11.9	1973	67.3
1956	3.4	1965	11.6	1974	7.7
1957	1.3	1966	9.7	1975	15.1
1958	1.1	1967	9.0	1976	8.9
1959	3.4	1968	13.9	1977	9.2
1960	1.9	1969	13.2	1978	11.7
1961	1.2	1970	9.0	1979	6.4
1962	4.2	1971	11.7	1980	97.0

Kaynak: Altun Şafak.“Türkiye’de Yabancı Sermayenin Tarihsel Gelişimi”, İstanbul: G.M. Matbaacılık, 2008: 179.

Tablo 1.2.'de de görüldüğü gibi Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırım en yüksek değerine ulaştığı 1980 yılında dahi sadece 97 milyon dolar olmuştur.

1.6.4. 1980-2000 Dönemi Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişim Süreci

Türkiye 1980 öncesi ve sonrası dönemlerde ekonomik, siyasal ve sosyal olarak bir değişim içine girdiğinden bu iki dönem arasındaki yabancı sermaye durumu da farklılık göstermiştir. Türkiye 1980 sonrası dönemde yabancı sermayeye ayrı bir değer vererek yabancı sermayeyi çekecek bazı düzenlemelere gitmiştir. Bu düzenlemeler sonucunda Türkiye'ye gelen DYY miktarında artışlar yaşanmıştır. Bu artışların yaşanmasında etkili olan en önemli faktör ise 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları olmuştur. 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları sonucunda Türkiye dışa açılma ve ekonomik serbestleşme sürecine girmiş ve yabancı yatırımcıya güven veren politikalar üreterek ülkede yeni bir düzen kurmuştur (Kar ve Kara, 2003: 1-20).

1990 yılına gelindiğinde Türkiye'ye gelen DYY miktarındaki artışlar devam etmiştir. Bu dönemde yabancı sermayenin artmasının en önemli nedeni olarak ise Sabancı Grubu'nun Toyota şirketi ile “Toyotasa” ve Çukurova-Nadır ortaklığının Peugeot şirketiyle “Intermotiv” adı altında otomobil üretmeyi amaçladıkları projelere izin verilmesidir (Sönmez, 1992: 71). Ancak Türkiye’de yaşanan 1994 ekonomik kriz, 1997’de Güneydoğu Asya’da başlayıp 1998’de bütün dünyayı etkileyen

ekonomik kriz ve 1999 yılında İstanbul’da yaşanan Marmara depremi sonucunda Türkiye sanayisinin en yoğun olduğu Marmara bölgesinin büyük zarar görmesi yabancı yatırım miktarında azalmalara neden olmuştur (Erdoğan, 2016: 228). 1999 yılında IMF ile imzalan Stand-by anlaşması ile Türkiye Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nı uygulamaya başlayarak DYY’lerde beklenen hareketlenmeler yaşanmaya başlamıştır. Tablo 1.3.’te 1980 yılından sonraki dönemde gelen doğrudan yabancı yatırım miktarları verilmiştir.

Tablo 1.3. 1980-2000 Dönemi Gelen Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyon \$)

Yıllar	DYY Girişi	Yıllar	DYY Girişi
1981	95	1991	810
1982	55	1992	844
1983	46	1993	636
1984	113	1994	608
1985	99	1995	885
1986	125	1996	722
1987	115	1997	805
1988	354	1998	940
1989	663	1999	783
1990	684	2000	982

Kaynak: (Dünya Bankası, 2019)

Tablo 1.3.’te Türkiye’ye gelen DYY miktarının 1980 yılından sonra büyük bir artış yaşadığı görülmektedir. Özellikle 1990’ların başından itibaren yaklaşık bir milyar dolara ulaşan DYY miktarı 1993 ve 1994 yılında ise düşmüştür. Bu tarihten sonra ise DYY miktarı tekrar bir milyar dolar seviyelerine çıkmıştır.

1.6.5. 2000 Sonrası Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişim Süreci

Türkiye’ye gelen DYY’ler 2000 yılındaki imzalanan GSM ihalesinde gösterilen başarıyla beraber artmaya başlamıştır. Fakat bu artış 2001 yılında yaşanan ekonomik krizden kaynaklı olarak uzun sürmemiştir. 2003 yılından sonra ise Türkiye’ye gelen DYY miktarı artış eğilimi içine girmiştir. Yabancı sermayede meydana gelen bu artışlar Türkiye’nin AB ile üyelik müzakerelerinin başlaması, 17 Haziran 2003 tarihli 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanununun yürürlüğe girmesi ve ülkedeki ekonomik göstergelerin iyileşmesinden dolayı kaynaklanmıştır. Böylece Türkiye 2000 yılına kadar yabancı sermayeye karşı olan olumsuzluklardan kurtulup yabancı sermaye giriş hızını artırarak eskiden 10 yılda gerçekleştirebildiği doğrudan yabancı yatırım miktarını bir yılda gerçekleştirebilecek duruma gelmiştir. Bu gelişmelerin vermiş olduğu etki ile 2006 yılında Türkiye, DYY alan ülkeler arasında en çok girişimde bulunan ülke konumuna gelerek bütün ülkeler arasında

9'uncu, gelişen ülkeler arasında ise 5'inci sıraya kadar yükselmiştir (Altun, 2008: 252). Bu dönemde ülkeye giren doğrudan yabancı yatırım miktarındaki artış sonucunda ülkenin yabancı sermaye stoku da artmıştır. Yabancı sermaye stokunun artması ile yabancı sermaye stok sıralamasında 2005 yılında 25. sırada yer alan Türkiye, 2007 yılında ise 21. sıraya kadar yükselmiştir. Ayrıca 2008-2010 döneminde yatırım yapılabilecek en çekici ülkeler arasında Türkiye 15. Sırada yer almıştır (Şimşek, 2008).

Tablo 1.4. 2000 Sonrası Gelen Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyar\$)

Yıllar	DYY Girişi	Yıllar	DYY Girişi
2001	3.352	2010	9.099
2002	1.082	2011	16.182
2003	1.072	2012	13.744
2004	2.785	2013	13.563
2005	10.031	2014	13.119
2006	20.185	2015	18.002
2007	22.047	2016	13.343
2008	19.851	2017	10.830
2009	8.585	2018	13.024

Kaynak: (Dünya Bankası, 2019)

Tablo 1.4.'te de görüldüğü gibi Türkiye tarihi boyunca en fazla doğrudan yabancı yatırım miktarına 22.047 milyar dolar ile 2007 yılında ulaşmıştır. Bu artışta, Finansbank'ın yabancı bir firma tarafından satın alınmasının ve Garanti Bankası'nın ortak almasının etkili olduğu söylenebilir. 2008 yılında ABD'de yaşanan küresel kriz Türkiye'ye gelen DYY miktarını olumsuz etkilemiştir. 2003-2007 yılları arasında Türkiye'ye gelen DYY miktarı artarken, 2008 yılında ABD'de yaşanan krizin etkisi ile azalışa geçerek 8.585 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. 2011 yılında yükselişe geçen DYY miktarı 2011-2014 yılları arasında tekrardan 15 milyar dolar seviyelerine çıkmıştır. 2015 yılında ise 18 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. 2016 yılında meydana gelen 15 Temmuz darbe girişimi ve buna bağlı olarak yaşananlar sonucunda istikrarsız bir ortamın oluşması 2016 ve 2017 yıllarında Türkiye'ye gelen DYY miktarının azalmasına sebep olmuştur. 2018 yılında ise Türkiye'ye gelen DYY miktarı bir önceki iki yıla göre artış gösterip 13 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir.

1.6.6. Türkiye'ye Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırımların Sektörel Dağılımı

Türkiye'ye gelen DYY'lerin sektörel dağılımı incelendiğinde 2005 yılından sonraki dönemde gelen DYY'lerin hizmet ve sanayi sektörlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Daha önceleri yabancı yatırımcılar sanayi sektörünü tercih ederken, son yıllarda bu durumun değişim gösterdiği, yabancı yatırımcıların daha çok hizmet sektörüne doğru kaydığı görülmektedir. Tablo 1.5.'te Türkiye'de 2005-2018 yılları arasındaki doğrudan yabancı yatırımların sektörel dağılımı verilmiştir.

Tablo 1.5. Doğrudan Yabancı Yatırımların Sektörel Dağılımı (Milyon \$)

Yıl	Tarım	Sanayi	Hizmet	Toplam
2005	5	908	7.622	8.535
2006	6	2.988	14.645	17.639
2007	9	5.037	14.091	19.137
2008	41	5.187	9.520	14.748
2009	48	3.887	2.331	6.266
2010	81	2.887	3.288	6.256
2011	32	8.040	8.064	16.136
2012	43	5.480	5.238	10.761
2013	47	5.390	5.086	10.523
2014	61	4.258	4.313	8.632
2015	31	5.784	6.278	12.093
2016	38	3.067	4.420	7.525
2017	29	2.022	5.350	7.401
2018	44	2.757	3.733	6.534
Toplam	515	56.692	94.979	152.186

Kaynak: (TCMB, 2019)

Tablo 1.5.'te doğrudan yabancı yatırımların sanayi ve hizmet sektörlerine daha çok ilgi gösterdiği tarım sektörünün ise fazla tercih edilmediği görülmektedir. Tarım sektöründeki en büyük DYY girişi 2010 yılında 81 milyon dolar, sanayi sektöründeki en büyük DYY girişi 2011 yılında 8.040 milyar dolar ve hizmet sektöründeki en büyük DYY girişi ise 2006 yılında 14.645 milyar dolar ile gerçekleşmiştir. 2008 yılında ABD'de yaşanan küresel ekonomik kriz sonucundan sanayi ve hizmet sektöründe Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırım miktarı azalırken tarım sektörüne gelen yabancı yatırım miktarı ise artış göstermiştir. 2008

küresel kriz sonucunda hizmetler sektörü 2005-2018 dönemindeki en düşük seviyesine düşerek 2.331 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir.

1.6.7. Türkiye’de Yapılan Bazı Büyük Ölçekli Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Türkiye AB ülkeleri ile zaman zaman sıkıntılar yaşasa da Türkiye’ye gelen DYY’ler ülke bazında incelendiğinde AB ülkelerinin ağırlığı dikkat çekmektedir. Tablo 1.6.’da Türkiye’ye en fazla yatırım yapan ülkelerin isimleri ve yaptıkları DYY miktarları verilmiştir.

Tablo 1.6. Ükelere Göre Türkiye’ye Gelen Doğrudan Yabancı Yatırım Miktarları (Milyon \$)

ÜLKELER	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	TOTAL
Hollanda	5.442	1.343	717	486	1.424	1.381	918	2.022	1.183	1.016	1.727	833	18.492
ABD	4.717	951	331	384	1.484	491	343	334	1.630	408	247	484	11.804
İngiltere	703	1.335	350	245	906	2.044	300	1.051	587	318	1.460	509	9.808
Almanya	954	1.237	497	597	664	491	1.970	606	355	440	312	349	9.472
Avusturya	370	586	1.019	1.584	2.419	1.519	667	31	83	344	320	465	9.407
İspanya	583	838	145	205	2.251	193	581	74	2.305	318	1.460	233	9.186
Lüksemburg	583	3.140	509	311	562	1.186	278	568	1.254	335	96	329	9.151
Azerbaycan	10	18	69	12	1.266	338	803	884	839	661	1.005	516	6.421
Fransa	367	679	717	623	1.000	86	217	287	165	90	107	293	4.631
Rusya	108	71	12	2	762	11	1.433	723	747	723	5	5	4.602
Belçika	358	571	201	48	1.495	39	60	38	777	13	312	349	4.261
Yunanistan	2.360	775	59	436	111	58	68	52	48	0	0	8	3.975
İsviçre	257	201	163	123	233	454	204	149	178	393	53	147	2.555
İtalya	74	249	314	25	111	154	148	488	180	87	128	509	2.470
Japonya	2	11	3	347	231	106	439	257	314	454	193	80	2.437
S.Arabistan	10	1.312	34	39	9	439	39	10	17	21	12	12	1.954
Katar	0	126	0	52	50	46	469	8	350	420	113	169	1.803
Kuveyt	77	330	73	193	43	271	185	197	7	73	67	155	1.671
BAE	183	148	6	104	89	52	176	115	80	26	54	14	1.407
Total													115.507

Kaynak:(TCMB, 2019)

Tablo 1.6.’da 2007-2018 yılları arasında Türkiye’ye 115 milyar dolara DYY geldiği görülmektedir. Bu yatırımların 96 milyar doları Avrupa’dan gerçekleşmiştir. 2007-2018 yılları arasında Türkiye’de en çok yatırım yapan ülkeler Hollanda, ABD, İngiltere, Almanya ve Avusturya’dır. 2018 yılında en fazla yatırım yapan ülkelerin ise Hollanda, Azerbaycan, İngiltere ve İtalya olduğu Tablo 1.6.’da görülmektedir.

Türkiye’ye en çok yatırım yapan ülkelerin yanında Türkiye’ye en çok yatırım yapan firmalar da incelenmiştir. Tablo 1.7.’de en çok yatırım yapan firmaların sıralaması ve çalıştırdıkları personel sayıları verilmiştir.

Tablo 1.7. Sermaye Büyüklüğüne Göre Türkiye'deki En Büyük 10 Küresel Şirket

Şirket Adı	Çalışan Sayısı(Bin Kişi)
1.Petrol Ofisi	915
2.Ford Otomotiv	11.501
3.Shell- Turcas Petrol	800
4.Türk Telekom	34.502
5.Tofaş Türk Otomobil Fabrikası	10.000
6.Oyak Renault Otomobil Fabrikaları	6.248
7.Toyota Otomotiv Sanayi Türkiye	5.000+
8.Vodafone	3.300
9.Mercedes Benz Türkiye	6.000+
10.Hyundai Assan	2.000+

Kaynak:(www.turkishtimedergi.com/turkishtime/turkiyedeki-en-buyk-100-kuresel-sirket/)

Not: Çalışan sayıları şirketlerin tarihçelerinden alınmıştır.

Türkiye’de yatırım yapan en büyük on şirkete bakıldığında listenin büyük çoğunluğunda otomobil sektörünün hâkim olduğu görülmektedir.

2. BÖLÜM

LİTERATÜR İNCELEMESİ

Çalışmanın bu bölümünde doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme, ihracat ve istihdamla olan ilişkisinin yanında doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörleri inceleyen çalışmalar özetlenecektir. Bu bölümde çalışmalar, DYY ekonomik büyüme ilişkisi, DYY ihracat ilişkisi, DYY istihdam ilişkisi ve DYY'leri etkileyen unsurlar şeklinde belirli bir sınıflandırma içinde verilecektir.

2.1. Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Çalışmalar

Literatürde DYY'ler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye odaklanıp bu iki değişken arasındaki ilişkiyi incelemek üzere pek çok ülke veya ülke grubu üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmında DYY'lerin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

De Mello ve Luiz (1997), 33 GOÜ için 1970-1990 dönemine ait yıllık verileri kullanarak DYY'ler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile incelemişlerdir. Araştırmacılar, yaptıkları analiz sonucunda bu ülke grubunda DYY'lerin ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisinin olduğunu belirlemişlerdir.

Bende ve Nobende (1998), Tayvan için DYY'ler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1959-1995 dönemine ait yıllık verileri kullanarak En Küçük Kareler Yöntemi ile incelemişlerdir. Araştırmacılar, Tayvan'a gelen DYY'lerin ülkenin ekonomik büyümesini pozitif yönde etkilediğini belirterek, Tayvan'a gelen DYY'lerin artması ile ülkenin ekonomik büyümesinin daha da artacağı sonucuna ulaşmışlardır.

Nair-Reichert ve Weindhold (2000), Türkiye'nin de içinde bulunduğu 24 GOÜ için 1971-1995 dönemine ait yıllık verileri kullanarak DYY'ler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Karma Sabit ve Rastgele panel veri analizi ile incelemişlerdir. Araştırmacılar, yaptıkları analiz neticesinde DYY'lerin gelişmekte olan bu ülke grubunun ekonomik büyümesi üzerinde pozitif bir etkisini olduğu sonucuna varmışlardır.

Berthelemy ve Dumurger (2000), Çin'in 24 eyaleti için 1985-1996 dönemine ait yıllık verileri kullanarak DYY'ler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Genelleştirilmiş Momentler Metodu ile incelemişlerdir. Araştırmacılar, DYY'lerin Çin'in ekonomik büyümesi üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu belirterek, Çin'in büyümesinde DYY'lerin önemli bir rol aldığı sonucuna ulaşmışlardır.

Bengoa ve Sanzhez-Labbes (2003), 18 Latin Amerika ülkesi için 1970-1999 dönemi yıllık verilerini kullanarak ekonomik özgürlük, DYY'ler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile incelemişlerdir. Araştırmacılar, ev sahibi ülkedeki ekonomik özgürlük durumunun DYY'lerin temel belirleyicilerinden biri olduğunu belirterek, DYY'lerin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini belirlemişlerdir.

Akinlo (2004), Nijerya'nın 1970-2001 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak Nijerya'da DYY'ler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi En Küçük Kareler Yöntemi ile incelemiştir. Akinlo, yaptığı analiz neticesinde DYY'lerin Nijerya'nın ekonomik büyümesi üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu belirlemiştir.

Değer ve Emsen (2006), DYY'ler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 27 geçiş ekonomisi için 1990-2002 dönemine ait yıllık verileri kullanarak panel veri analizi ile incelemişlerdir. Araştırmacılar, yaptıkları analiz neticesinde DYY'lerin geçiş ekonomilerinin ekonomik büyümesi üzerinde önemli bir rolünün olduğunu belirlemişlerdir.

Demir (2007), Türkiye'nin 1996:2-2005:9 dönemine ait aylık verilerini kullanarak DYY'lerin ekonomik büyümeyle olan ilişkisini zaman serisi analizi ile incelemiştir. Araştırmacı, çalışmasında regresyon analizi, Johansen eş-bütünleşme testi ve Granger nedensellik testlerini kullanmıştır. Yaptığı regresyon analizi sonucunda iki değişken arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu tespit etmiştir. Demir, uyguladığı eş-bütünleşme analizi sonucunda değişkenlerin eş-bütünleşik olduğunu yani DYY'ler ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğunu belirlemiştir. Araştırmacı, son olarak yaptığı nedensellik analizi neticesinde ise DYY'lerin büyümenin nedeni olduğu fakat büyümenin DYY'lerin nedeni olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Afşar (2008), 1992:1-2006:3 dönemine ait üçer aylık verileri kullanarak Türkiye için DYY'ler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testi yardımı ile incelemiştir. Araştırmacı, yaptığı analiz neticesinde Türkiye'de DYY'lerden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Erbaykal ve Okuyan (2008), Hindistan, Endonezya, Brezilya, Güney Kore, Singapur, Meksika, Malezya, Türkiye ve Taylan'ın 1970-2006 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Toda-Yamamoto Granger nedensellik testini kullanarak incelemiştir. Meksika, Tayland Brezilya, Güney Kore, Malezya ve Türkiye'de ekonomik büyümenin DYY'lerin nedeni olduğu, Endonezya ve Singapur'da iki değişken arasında karşılıklı bir nedenselliğin olduğu, Hindistan'da ise DYY'ler ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir nedenselliğin olmadığını belirlemiştir.

Erçakar ve Yılgör (2008), GOÜ'ler arasından seçilmiş 19 ülke ve bu ülkelerin 1980-2005 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ile GSYİH arasındaki ilişkiyi panel eş-bütünleşme yöntemi ile incelemiştir. Araştırmacılar, yaptıkları analiz neticesinde iki değişken arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişkinin var olduğu yani değişkenlerin eş-bütünleşik oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Demirel ve Mucuk (2009), Türkiye'nin 1992:1-2007:9 dönemine ait aylık verilerini kullanarak DYY'ler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi eş-bütünleşme testi, Granger nedensellik testi, etki-tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırması testleri ile incelemiştir. Eş-bütünleşme testi sonucunda değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket ettikleri, Granger nedensellik testi sonucunda iki değişken arasındaki iki yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu belirlemiştir. Etki-tepki fonksiyonları ile varyans ayrıştırması testleri sonucunda ise sonuçların birbirini desteklediğini ancak ekonomik büyümenin DYY'leri açıklama yüzdesinin daha düşük olduğunu belirlemiştir.

Agayev (2010), 25 geçiş ekonomisi için 1994-2008 dönemine ait yıllık verileri kullanarak DYY'ler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Pedroni eş-bütünleşme ve Granger nedensellik testleri ile incelemiştir. Araştırmacı, yaptığı analizler sonucunda doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişkinin var olduğunu, Granger nedensellik testi

sonucunda ise DYY'lerden ekonomik büyüme doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisinin olduğunu tespit etmiştir.

Ayaydın (2010), Türkiye'nin 1970-2008 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek için Johansen-Jeselius eş-bütünleşme testi, nedensellik analizi ve varyans ayrıştırması yöntemleri ile incelemiştir. Araştırmacı, eş-bütünleşme analizi sonucunda DYY'ler ile GSMH değişkenlerinin eş-bütünleşik oldukları ve dolayısıyla iki değişken arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna varmıştır. Nedensellik testi sonucunda ise DYY'lerden ekonomik büyüme doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisinin olduğunu belirlemiştir.

Karaca ve Vergil (2010), 25 GOÜ'nün 1980-2005 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ve kısa vadeli sermaye hareketlerinin ekonomik büyüme ile olan ilişkisini panel veri analizi ile incelemişlerdir. Yaptıkları analiz sonucunda DYY'lerin bu ülkelerin ekonomik büyümelerini pozitif yönde etkilediğini, kısa vadeli sermaye hareketlerinin ise bu ülkelerin ekonomik büyümelerini negatif yönde etkilediğini tespit etmişlerdir.

Akıncı vd. (2011), Türkiye'nin 1980-2008 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testi ve eş-bütünleşme testi ile incelemişlerdir. Araştırmacılar, yaptıkları analiz sonucunda değişkenlerin eş-bütünleşik olduğu ve DYY'lerden ekonomik büyüme doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisinin var olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Gürsoy ve Kalyoncu (2012), Gürcistan'ın 1992-2010 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Engle-Granger eş-bütünleşme ve Granger nedensellik testleri ile incelemişlerdir. Değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket ettiklerini belirleyen araştırmacılar, Gürcistan'a gelen DYY'lerin ekonomik büyümenin nedeni olduğu sonucuna varmışlardır.

Merza (2012), Bangladeş'in 1973-2008 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik ve Johansen eş-bütünleşme testi ile incelemiştir. Bangladeş'e gelen DYY'ler ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğunu belirleyen

Merza, DYY'lerden ekonomik büyümeye doğru ise tek taraflı bir nedensellik ilişkisinin var olduğunu belirlemiştir.

Nistor (2014), Romanya'nın 1990-2012 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ile ekonomik büyüme arasındaki korelasyon ilişkisini incelemiştir. Çalışma sonucunda DYY'ler ile ekonomik büyüme arasında bir korelasyon olduğu, ekonomik büyümenin DYY'lerden olumlu yönde etkilendiği sonucuna ulaşmıştır.

Abdouli ve Hammami (2017), 1990-2012 dönemine ait yıllık verileri kullanarak 17 MENA ülkesi için DYY'lerin CO₂ ve ekonomik büyüme ile olan ilişkisini Granger nedensellik testi ile incelemiştir. Analize tabi tutulan bu 17 ülkede, CO₂ ve ekonomik büyüme arasında çift taraflı, CO₂ ve DYY'ler arasında çift taraflı, DYY'lerden ekonomik büyümeye doğru ise tek taraflı bir nedensellik ilişkisinin var olduğunu belirlemiştir.

Fırat ve Kelleci (2017), Azerbaycan'ın 1995-2015 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'lerin ekonomik büyüme ile olan ilişkisini Granger nedensellik testi ile incelemiştir. Sonuç olarak Azerbaycan'da DYY'lerin ekonomik büyümeyenin nedeni olduğunu belirlemiştir.

Bu konuda yapılan bazı çalışmalar da ise ekonomik büyümenin DYY'lerin nedeni olduğu yani ev sahibi ülkenin ekonomik büyüme oranlarının iyi olması sonucunda ülkeye girecek olan DYY miktarının artacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Açıkalin vd. (2006), Türkiye'nin 1980-2002 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'lerin ekonomik büyüme ve çalışan ücretleri ile olan ilişkisini eş-bütünleşme testi ve Granger nedensellik testi ile incelemiştir. Araştırmacılar, yaptıkları analiz neticesinde çalışan ücretlerinin ve GSMH'nin DYY'ler ile eş-bütünleşik olduğu sonucuna varmışlardır. Yaptıkları Granger nedensellik testi sonucunda ise çalışan ücretleri ile DYY'ler ve çalışan ücretleri ile GSMH arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu tespit etmişlerdir. GSMH ve DYY'ler arasında ise GSMH'den DYY'lere doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisinin olduğunu belirlemiştir.

Çelik ve Öncü (2018), BRICT ülkelerinin 1980-2016 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'lerin ekonomik büyüme ile olan ilişkisini Granger nedensellik testi ile incelemişlerdir. Araştırmacılar, yaptıkları analiz neticesinde DYY'lerden ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisinin olmadığını ancak ekonomik büyümeden DYY'lere doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisinin var olduğunu belirlemişlerdir. Araştırmacılar 2008 yılına ait verileri kullanmadan yaptıkları analizde ise DYY'ler ve ekonomik büyüme arasında çift taraflı bir nedensellik ilişkisinin var olduğunu tespit etmişlerdir.

DYY'ler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı çalışmalarda ise iki değişkenin karşılıklı birbirilerini etkiledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Basu, vd. (2003), 23 GOÜ'nün 1978-1996 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel eş-bütünleşme yöntemi ile incelemişlerdir. Çalışmalarında Pedroni eş-bütünleşme ve Granger nedensellik testlerini kullanmışlardır. Granger nedensellik testi için ülkeleri tek tek analize tutmuşlardır. Yaptıkları analiz neticesinde analize tabi tutulan bu 23 GOÜ'de DYY'ler ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu ve aynı zamanda iki değişken arasında çift taraflı bir nedensellik ilişkisi içerisinde olduğunu belirlemişlerdir.

Chowdhury ve Maurotas (2005), Malezya, Tayland ve Şili'nin 1996-2000 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Toda Yamamoto nedensellik testi ile incelemişlerdir. Şili'de DYY'lerden büyümeye doğru bir nedenselliğin olduğunu, Malezya ve Taylan'da ise her iki değişken arasında çift taraflı bir ilişkinin olduğunu belirlemişlerdir.

Hansen ve Rand (2006), 31 GOÜ'nün 1990-2000 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testi ile incelemişlerdir. Araştırmacılar, söz konusu olan 31 ülkeyi tek tek Granger nedensellik analizine tabi tutmuşlardır. Hansen ve Rand, bu ülke grubunda DYY'ler ile ekonomik büyüme arasında çift taraflı bir nedensellik ilişkisinin olduğunu belirlemişlerdir.

Al-Iriani (2007), Körfez İş Birliğine üye olan (Kuveyt, Umman, Suudi Arabistan Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar) ülkelerde DYY'ler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1970-2004 dönemine ait yıllık verileri kullanarak Pedroni eş-bütünleşme ve Granger nedensellik testleri ile incelemiştir. Araştırmacı, Granger nedensellik testinde ülkeleri ayrı ayrı analize tabi tutmuş ve yaptığı analizler neticesinde DYY'ler ile ekonomik büyümenin eş-bütünleşik olduğu ve iki değişken arasında çift yönlü bir ilişkinin var olduğu sonucuna ulaşmıştır.

DYY'ler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalardan az sayıda da olsa bazılarında DYY'ler ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Alagöz vd. (2008), Türkiye'nin 1992-2006 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'lerin ekonomik büyümeyle olan ilişkisini Granger nedensellik testi ile incelemiştir. Araştırmacılar, Türkiye'ye gelen DYY'ler ile Türkiye'nin ekonomik büyümesi arasında herhangi bir nedenselliğin olmadığı sonucuna varmışlardır.

Altıntaş vd. (2008), Sovyetler Birliği'nden koparak serbest piyasa ekonomisine geçen Azerbaycan, Kazakistan, Tacikistan, Özbekistan ve Kırgızistan'ın 1995-2004 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi korelasyon katsayısı, Granger ve Sims nedensellik testleri ile incelemiştir. Araştırmacılar, elde ettikleri korelasyon katsayıları sonucunda Azerbaycan'da DYY'ler ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğunu belirtirken diğer ülkelerde ise iki değişken arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yaptıkları Granger ve Sims nedensellik testleri sonucunda ise DYY'ler ve ekonomik büyüme arasında herhangi bir nedenselliğin olmadığını belirlemişlerdir.

Doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara bakıldığında genel olarak DYY'lerin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği sonucuyla karşılaşılmaktadır. Bazı çalışmalarda ise ekonomik büyümenin DYY'leri etkilediği veya iki değişken arasında iki yönlü bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Tablo 2.1. Doğrudan Yabancı Yatırım - Ekonomik Büyüme İlişkisi Literatür Özeti

Araştırmacı ve Araştırmanın Yılı	Ülke Sayısı	Dönem	Sonuç
De Mello (1997)	33	1970-1990	DYY → E. Büyüme
Bende ve Nobende (1998)	1	1959-1995	DYY → E. Büyüme
Nair-Reichert ve Weindhold (2000)	24	1971-1995	DYY → E. Büyüme
Berthelemy ve Dumurger (2000)	1	1985-1996	DYY → E. Büyüme
Basu vd. (2003)	23	1978-1996	DYY ↔ E. Büyüme
Bengoa ve Sanzhez-Labbes (2003)	18	1970-1999	DYY → E. Büyüme
Akinlo (2004)	1	1970-2002	DYY → E. Büyüme
Chowdhury ve Maurotos (2005)	3	1996-2000	DYY ↔ E. Büyüme
Açıklın vd. (2006)	1	1980-2002	GSMH → DYY
Hansan ve Rand (2006)	31	1990-2000	DYY ↔ E. Büyüme
Değer ve Emsen (2006)	27	1990-2002	DYY → E. Büyüme
Al-Iriani (2007)	6	1970-2004	DYY ↔ E. Büyüme
Demir (2007)	1	1996:2-2005:9	DYY → E. Büyüme
Afşar (2008)	1	1992:1-2006:3	DYY → E. Büyüme
Alagöz vd. (2008)	1	1992-2006	Nedensellik yok
Altıntaş vd. (2008)	5	1995-2004	Nedensellik yok
Erçakar ve Yılığör (2008)	19	1980-2005	Eş-bütünleşik
Demirel ve Mucuk (2009)	1	1992:1-2007:9	DYY ↔ E. Büyüme
Agayev (2010),	25	1994-2008	DYY → E. Büyüme
Ayaydın (2010)	1	1970-2008	DYY → E. Büyüme
Karaca ve Vergil (2010)	25	1980-2005	DYY → E. Büyüme
Akıncı vd. (2011)	1	1980-2008	DYY → E. Büyüme
Gürsoy ve Kalyoncu (2012)	1	1992-2010	DYY → E. Büyüme
Mezra (2012)	1	1973-2008	DYY → E. Büyüme
Nistor (2014)	1	1973-2008	DYY → E. Büyüme
Abdouli ve Hamami (2017)	17	1990-2012	DYY → E. Büyüme
Fırat ve Kelleci (2017)	1	1995-2015	DYY → E. Büyüme
Çelik ve Öncü (2018)	5	1980-2016	E. Büyüme → DYY

2.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İhracat Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Çalışmalar

Doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışma da yapılmıştır. Yapılan bu çalışmaların bir kısmında doğrudan yabancı yatırımların ülkelerin ihracatını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Zhang ve Song (2001), Çin’de eyalet düzeyinde DYY’ler ile ihracat arasındaki ilişkiyi 1986-1997 dönemine ait yıllık verileri kullanarak En Küçük Kareler Yöntemi ile incelemişlerdir. Yapmış oldukları analiz sonucunda DYY’lerin eyaletlerin ihracat performansını artırdığını belirlemişlerdir.

Soliman (2003), Türkiye, Mısır, Tunus ve Fas için 1975-1997 dönemine ait yıllık verileri kullanarak DYY'ler ile imalat sanayi ihracatı arasındaki ilişkiyi En Küçük Kareler Yöntemi ile incelemiştir. Araştırmacı, yaptığı analiz neticesinde DYY'lerin bu ülkelerin imalat sanayi ihracatı üzerinde pozitif bir etkisinin olduğunu belirlemiştir.

Zhang (2005), Çin için 1978-2004 dönemine ait yıllık verileri kullanarak DYY'ler ve ihracat arasındaki ilişkiyi basit regresyon modeli ile incelemiştir. Zhang, yaptığı analiz sonucunda Çin'deki DYY'lerin Çin'in ihracatını olumlu yönde etkilediğini belirlemiştir.

Majeed ve Ahmad (2007), 49 GOÜ'nün 1970-2004 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ile ihracat arasındaki ilişkiyi panel veri regresyon analiziyle incelemişlerdir. Araştırmacılar, DYY'lerin ihracatı olumlu yönde etkilediğini fakat ihracatın DYY'lerin ev sahibi ülkeye girişini etkilemediğini belirlemişlerdir.

Kutan ve Vuksic (2007), 12 Orta ve Doğu Avrupa ülkesinin 1996-2004 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ve ihracat arasındaki ilişkiyi GLS (Genelleştirilmiş Momentler Metodu) metodu ile incelemişlerdir. Araştırmacılar, analize tabi tuttıkları 12 ülkede de DYY'lerin ihracatı arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Samsu vd. (2008), Malezya'nın 1970-2003 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ile ihracat arasındaki ilişkiyi incelemek için Johansen eş-bütünleşme ve Granger nedensellik testlerini kullanmışlardır. Malezya'ya gelen DYY'ler ve ihracat arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişkinin olduğunu belirten araştırmacılar, yaptıkları nedensellik testi sonucunda ise DYY'lerden ihracata doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisinin var olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Bozdağlı ve Özpınar (2011), Türkiye'ye gelen DYY'lerin Türkiye'nin ihracat performansı üzerindeki etkisini 1992:1 ve 2009:7 dönemine ait aylık verileri kullanarak Granger nedensellik testi ve varyans ayrıştırması yöntemiyle incelemişlerdir. Uyguladıkları Granger nedensellik testi sonucunda Türkiye'ye gelen DYY'lerden ihracata doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Araştırmacılar, yaptıkları varyans ayrıştırması sonuçlarına göre ise Türkiye'deki ihracatta meydana gelen değişmelerin %7'sinin DYY'ler tarafından

açıklandığını ve bu sonucun DYY'lerden ihracata doğru olan tek taraflı nedensellik ilişkisini desteklediğini belirlemişlerdir.

Harding ve Javorcik (2011), 1984-2000 dönemine ait yıllık verileri kullanarak 105 gelişmiş ve GOÜ için DYY ve ihracat arasındaki ilişkiyi panel veri regresyon analizi ile incelemişlerdir. Araştırmacılar, yaptığı analiz neticesinde GOÜ'lerde DYY'ler ve ihracat arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğunu belirlemişlerdir. Yani ev sahibi ülkeye gelen DYY'lerin ev sahibi ülkenin ihracat miktarını artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Gocer vd. (2012), Türkiye'nin 2000-2010 dönemine ait aylık verilerini kullanarak DYY'ler ile ihracat arasındaki ilişkiyi sınır testi yaklaşımıyla incelemişlerdir. Araştırmacılar yaptıkları analiz neticesinde değişkenlerin eş-bütünleşik olduğunu yani serileri uzun dönemde birlikte hareket ettikleri sonucuna ulaşmışlardır. Gocer ve arkadaşları serilerin eş-bütünleşik olduğuna karar verdikten sonra seriler için uzun ve kısa dönem analizleri yapmışlardır. Uzun dönemde DYY'lerde meydana gelen %100'lük bir değişimin ihracatı %14 artırdığı, kısa dönemde ise DYY'lerin bir dönem gecikmeli olarak ihracatı olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Saleena (2013), Hindistan'a ait 1991-2011 dönemi yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ve ihracat arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testi ile analiz etmiştir. Araştırmacı, yaptığı analiz neticesinde Hindistan'da DYY'lerin ihracata neden olduğu sonucuna varmıştır.

Doğanay ve Değer (2017), DYY'ler ve ihracat arasındaki ilişkiyi 1996-2014 dönemine ait yıllık verileri kullanarak 21 yükselen piyasa ekonomisi için panel veri eş-bütünleşme analizi ile incelemişlerdir. Uyguladıkları Westerlund eş-bütünleşme testi sonucunda DYY'ler ve ihracat arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır. Yatay kesit bağımlılığını dikkate alarak yaptıkları testler sonucunda ise sadece DYY'ler ve imalat sanayi ihracatı arasında eş-bütünleşme ilişkisinin olduğunu belirlemişlerdir.

Hüseyini (2017), DYY'lerin ihracatın sofistike değeri üzerinde olan ilişkisini Türkiye ve BRICS ülkeler için 1996-2012 yıllarına ait verileri ile kullanarak incelemiştir. Araştırmacı, 142 ülkenin 717 ürün grubunda ihracat verilerini kullanarak her ülkenin ihracatının sofistike değerini temsil eden EXPY endeksini

hesaplamıştır. Araştırmacı, uyguladığı testler sonucunda DYY'lerin ülke ihracatının sofistike değeri üzerinde olumlu bir etkisinin var olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların bazılarında ise ihracatın DYY'leri artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Falk ve Hake (2008), 7 gelişmiş AB ülkesinin (Avusturya, Fransa, Almanya, Hollanda, İtalya, İsveç ve Birleşik Krallık) 1973-2004 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ve ihracat arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testi ile incelemişlerdir. Araştırmacılar, yaptıkları analiz neticesinde bu ülkelerde ihracatın DYY'lere neden olduğu fakat DYY'lerin ihracata neden olmadığı sonucuna varmışlardır.

Gökmen ve Temiz (2011), Türkiye'nin 1991-2010 dönemine ait aylık verilerini kullanarak DYY'ler ile ihracat arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testi, Johansen eş-bütünleşme testi ve Vektör Hata Düzeltme Modeli ile incelemişlerdir. Araştırmacılar, yaptıkları analiz neticesinde Türkiye'de hem kısa hem de uzun dönemde DYY'ler ve ihracat arasında pozitif bir ilişkinin olduğu sonucuna varmışlardır. Ayrıca ihracattan DYY'lere doğru ise tek taraflı bir nedenselliğin var olduğunu belirlemişlerdir.

Bu konuda yapılan bazı çalışmalarda ise DYY'ler ve ihracat arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sultan (2013), Hindistan'ın 1980-2010 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ve ihracat arasındaki ilişkiyi Johansen eş-bütünleşme ve Granger nedensellik testi ile incelemiştir. Araştırmacı, eş-bütünleşme testi sonucunda iki değişken arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişkinin olduğunu, Granger nedensellik testi sonucunda ise iki değişken arasında herhangi bir nedenselliğin olmadığını belirlemiştir.

Stamatiou ve Oritsakis (2013), 5 Avrupa ülkesi olan İspanya, İtalya, İrlanda, Portekiz ve Yunanistan'ın 1970-2011 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ve ihracat arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testi ile incelemişlerdir. Araştırmacılar, yaptıkları analiz neticesinde iki değişken arasında herhangi bir nedenselliğin olmadığını belirlemişlerdir.

Doğrudan yabancı yatırımlar ve ihracat arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara bakıldığında genel olarak DYY'lerin ihracatı olumlu yönde etkilediği sonucu ile karşılaşılmaktadır. Az sayıda olsa da bu konuda yapılan bazı çalışmalarda ihracatın DYY'leri artırdığı ya da iki değişken arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2.2. Doğrudan Yabancı Yatırım - İhracat İlişkisi Literatür Özeti

Araştırmacı ve Araştırmanın Yılı	Ülke Sayısı	Dönem	Sonuç
Zhang ve Song (2001)	1	1986-1997	DYY → İhracat
Soliman (2003)	4	1975-1997	DYY → İhracat
Zhang (2005)	1	1978-2004	DYY → İhracat
Majeed ve Ahmad (2007)	49	1970-2004	DYY → İhracat
Kutan ve Vuksic (2007)	12	1996-2004	DYY → İhracat
Falk ve Hake (2008)	7	1973-2004	İhracat → DYY
Samsu vd. (2008)	1	1970-2003	DYY → İhracat
Bozdağlı ve Özpinar (2011)	1	1992:1-2009:7	DYY → İhracat
Gökmen ve Temiz (2011)	1	1991-2000	İhracat → DYY
Harding ve Javorcik (2011)	105	1984-2000	DYY → İhracat
Gocer vd. (2012)	1	2000-2010	DYY → İhracat
Saleena (2013)	1	1991-2011	DYY → İhracat
Sultan (2013)	1	1980-2010	Nedensellik yok
Stamatiou ve Oritsakis (2013)	5	1970-2011	Nedensellik yok
Doğanay ve Değer (2017)	21	1996-2014	Eş-bütünleşik
Hüseyini (2017)	6	1996-2012	DYY → İhracat

2.3. Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İstihdam Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Çalışmalar

Bazı akademisyenler ise DYY'ler ile istihdam arasındaki ilişkiye odaklanıp bu konuda çalışmalar yapmışlardır. Yapılan bu çalışmaların bir kısmında DYY'lerin istihdamı artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Masso vd. (2008), Orta gelir ve geçiş ekonomisi ülkesi olan Estonya'nın 1995-2002 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ve istihdam arasındaki ilişkiyi regresyon analizi ve Eğilim Skorlama tekniği yöntemiyle incelemişlerdir. Araştırmacılar, yapmış oldukları analiz neticesinde 2000 yılından sonra Estonya'ya gelen DYY'lerin istihdama olan etkisinin daha fazla olduğu sonucuna varmışlardır.

Hisarcıklılar vd. (2009), Türkiye'ye gelen DYY'lerin sektörler bazında istihdam üzerindeki etkisini 2000-2008 dönemine ait yıllık verileri kullanarak dinamik panel ve Genelleştirilmiş Momentler Yöntemiyle incelemişlerdir.

Araştırmacılar, DYY'ler ile istihdam arasında pozitif ama zayıf bir ilişkinin olduğunu belirlemişlerdir. Bunun sebebi olarak ise Türkiye'ye gelen DYY'lerin birleşmeler, devralmalar ve 2004'ten sonra gelen DYY'lerin daha çok finansal sektöre gelmekten kaynaklı olduğunu belirlemişlerdir.

Chao ve Ye (2011), Çin'de 25 eyaletin 2003-2009 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ve istihdam arasındaki ilişkiyi Cobb-Douglas üretim fonksiyonu ve Genelleştirilmiş Momentler Metodu ile incelemişlerdir. Sonuç olarak Çin'e gelen DYY'lerin istihdamı arttırıp olumlu bir şekilde etkilediğini belirlemişlerdir.

Hua (2011), Çin'in Jiangxi eyaletinin 1995-2009 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'lerin istihdam üzerindeki etkisini endüstrinin üç sektörü için En Küçük Kareler Yönetimi ile incelemiştir. Doğrudan yabancı yatırımların etkisiyle Jiangxi'deki birincil sanayinin çalışan sayısının azaldığını, ikincil ve üçüncül sektör çalışan sayısının ise arttığını ve özellikle doğrudan yabancı yatırımların yükseköğretim işgücüne daha fazla katkı sağladığı sonucuna ulaşmıştır. İkincil ve üçüncül sanayi sektöründe meydana gelen istihdam artışının sebebi olarak ise yapılan DYY'lerin genel olarak imalat sanayiye yoğunlaştığından yüksek teknik ve beceri isteyen makine kullanımından kaynaklı olduğunu belirlemiştir.

Pinn vd. (2011), Malezya'nın 1970-2007 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ile istihdam arasındaki ilişkiyi ARDL sınır testi ve Hata Düzeltme Modeli yöntemiyle incelemişlerdir. Uzun dönemde değişkenler arasında bir ilişkinin olmadığını belirten araştırmacılar, kısa dönemde ise DYY'lerden istihdama doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisinin var olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Göçer ve Peker (2014), Türkiye, Çin ve Hindistan'ın 1980-2011 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ile istihdam arasındaki ilişkiyi Carrion-i Silvestre çoklu yapısal kırılmalı birim kök testi, Maki Çoklu Kırılmalı Eş-bütünleşme testi ve Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi yardımıyla incelemişlerdir. Araştırmacılar, yaptıkları analiz neticesinde değişkenlerin eş-bütünleşik olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yani uzun dönemde DYY'lerde meydana gelen %10 oranındaki bir artışın istihdamı Türkiye'de %0,3 oranında azalttığını, Çin ve

Hindistan'da ise sırası ile %0,3 ve %0,2 oranında arttırdığını vurgulamışlardır. Türkiye'ye gelen DYY'lerin genelde şirket evliliği ya da özelleştirmeden dolayı istihdamı azalttığını belirten Göçer ve Peker, Çin'de DYY'lerin istihdamı artırma sebebi olarak ise yabancı yatırımcıların Çin'i bir üretim üssü olarak görmesinden kaynaklı olduğunu belirtmişlerdir. Hindistan'da DYY'lerin istihdamı artırmasının sebebi olarak ise son yıllarda yabancı yatırımcıların bilgisayar yazılımı ve çağrı merkezi şirketlerini Hindistan'a taşımalarından kaynaklı olduğunu belirtmişlerdir.

Dalgıç ve Fazlıoğlu (2015), Türkiye'nin 2003-2012 dönemine ait yıllık verileri ile firma düzeyinde veri setini kullanarak doğrudan yabancı yatırımların istihdam üzerindeki etkisini Eğilim Skoru Eşleştirmesi ve Fark İçinde Fark yöntemleri aracılığıyla analiz etmişlerdir. Yaptıkları incelemeler sonucunda firmaların istihdam düzeyinin DYY'lere maruz kalmasından hemen sonra arttığını ve bu etkinin takip eden yıllarda devam ettiği sonucuna ulaşmışlardır.

Barış ve Koçbulut (2016), Avrupa Birliği üyesi olan 11 ülke için ihracat ve DYY'lerin kadın istihdamı üzerindeki etkisini 1987-2014 dönemine ait yıllık verileri kullanarak dinamik panel veri analizi ile incelemişlerdir. Araştırmacılar, yaptıkları analiz neticesinde AB ülkelerinde uzun dönemde ihracat ve DYY'lerin kadın istihdamını olumlu yönde etkilediği sonucuna varmışlardır. Ayrıca ihracattaki 1 birimlik artışın kadın istihdamını 0,01 artırdığını, DYY'lerdeki 1 birimlik artışın ise kadın istihdamını 0,004 artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Dalgıç vd. (2016), Türkiye'de hizmetler sektörüne yapılan DYY'lerin kadın istihdamı üzerindeki etkisini 2003-2012 dönemine ait yıllık verileri kullanarak Eğilim Skoru Eşleştirmesi ve Fark Diferansiyel teknikleri ile analiz etmişlerdir. Yaptıkları analiz neticesinde doğrudan yabancı yatırımların kadın istihdamını artırdığını ve kadınlar için daha iyi işler oluşturduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Şahin (2016), SADC ülkelerinde (Zambiya, Namibya, Güney Afrika, Lesotho, Madagaskar, Tanzanya, Mozambik ve Zimbabve) DYY'lerin istihdam üzerinde olan etkisini 1992-2013 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak Dinamik En küçük Kareler Yöntemiyle incelemiştir. Araştırmacı, yaptığı analiz neticesinde SADC ülkelerine gelen DYY'lerin istihdamı pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Bayar ve Şaşmaz (2017), 21 GOÜ'nün 1994-2014 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'lerin işsizlik üzerindeki etkisini panel veri analizi yöntemiyle incelemişlerdir. Seriler arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişkinin olduğunu belirleyen araştırmacılar, DYY'lerin uzun dönemde işsizliği azalttığı sonucuna varmışlardır.

Nikolaski (2017), Makedonya'nın 2009-2015 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak doğrudan yabancı yatırımların imalat sektöründeki istihdam üzerinde olan etkisini Hata Düzeltme Modeli yöntemiyle incelemiş ve doğrudan yabancı yatırımların Makedonya'da imalat alt sektöründe istihdamı pozitif yönde etkilediği yani istihdamı artırdığı sonucuna varmıştır.

Doğrudan yabancı yatırımlar ile istihdam arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı çalışmalarda ise DYY'lerin istihdamı olumsuz yönde etkilediği, iki değişken arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı veya DYY'lerin istihdamın üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Karagöz (2007), Türkiye'nin 1970-2005 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ile istihdam arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testi ile incelemiştir. Araştırmacı, Türkiye'ye gelen DYY'ler ile istihdam arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Ajaga ve Nunnenkamp (2008), ABD'nin 1977-2001 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ile istihdam arasındaki ilişkiyi Johansen eş-bütünleşme testi ve Toda-Yamamoto Granger nedensellik testi ile incelemişlerdir. Uyguladıkları testler neticesinde değişkenlerin eş-bütünleşik olduğu ve ayrıca iki değişkenin karşılıklı bir nedensellik ilişkisi içinde olduğu sonucuna varmışlardır.

Ayas ve Vergil (2009), Türkiye için dört sektör (toptan perakende ve ticaret, imalat sanayi, mali aracı kuruluşlar, taş ocakçılığı ve madencilik) bazında 1992-2006 dönemine ait yıllık verileri kullanarak DYY'ler ve istihdam arasındaki ilişkiyi panel veri analiziyle incelemişlerdir. Yaptıkları panel veri regresyon analizi sonucunda Türkiye'ye gelen DYY'lerin istihdamı olumsuz yönde etkilediğini ve en fazla olumsuz etkilenen sektörün ise imalat sanayi sektörü olduğunu belirlemişlerdir. Türkiye'de DYY'lerin istihdamı olumsuz yönde etkilemesinin sebebini ise yapılan

DYY'lerin çoğunun satın alma ya da birleşme yoluyla gerçekleşmesinden kaynaklı olduğunu belirtmişlerdir.

Rızvı ve Nıshat (2009), Pakistan, Çin ve Hindistan'ın 1985-2008 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ve istihdam arasındaki ilişkiyi panel regresyon veri analizi ile incelemişlerdir. Araştırmacılar, her üç ülkede de DYY'lerin istihdam üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Saray (2011), Türkiye'nin 1970-2009 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ile istihdam arasındaki ilişkiyi ARDL, eş-bütünleşme testi ve Vektör Hata Düzeltme Modeliyle incelemiştir. Araştırmacı, yaptığı analiz neticesinde her iki değişkenin de eş-bütünleşik olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ancak Türkiye'ye gelen DYY'lerin işsizliği azaltmadığını ve bunun sebebi olarak ise Türkiye'ye gelen DYY'lerin hizmet alt sektörüne yönelmesinden kaynaklı olduğunu belirtmiştir.

Sandalcılar (2012), Türkiye'nin 1980-2011 dönemine ait yıllık verileri kullanarak DYY'lerin istihdam üzerinde olan etkisini Johansen eş-bütünleşme testi ve Granger nedensellik testi ile analiz etmiştir. Yaptığı analizler sonucunda değişkenlerin eş-bütünleşik olmadığını belirlemiştir. Araştırmacı, yaptığı nedensellik analizi sonucunda ise iki değişken arasından anlamlı bir nedensellik ilişkisinin olmadığı sonucuna varmıştır. Bunun sebebi olarak ise Türkiye'ye 2000 yılından sonra gelen DYY'lerin genelde özelleştirme, mevcut olan tesisleri satın alma veya birleşmeden kaynaklı olduğunu belirtmiştir.

Üçler vd. (2013), Türkiye'nin 1989-2011 dönemine ait aylık verilerini kullanarak DYY'lerin istihdam üzerindeki etkisini ARDL eş-bütünleşme testi ile analiz etmişlerdir. Yaptıkları analiz neticesinde DYY'lerin istihdam üzerinde hem uzun dönemde hem de kısa dönemde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna varmışlardır. Araştırmacılar, bunun sebebi olarak ise Türkiye'ye gelen DYY'lerin şirket birleşmesi ya da şirket satın alma faaliyetinden kaynaklı olduğunu belirtmişlerdir.

Doğan ve Can (2016), Türkiye'nin 1970-2011 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'lerin istihdam ile olan ilişkisini ARDL sınır testi yardımıyla incelemişlerdir. Yaptıkları analiz neticesinde DYY'lerin istihdamı azalttığı sonucuna varmışlardır.

Silaghi ve Jude (2015), 1995-2012 dönemine ait yıllık verileri kullanarak 20 Orta ve Doğu Avrupa ülkesi için DYY'ler ile istihdam arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile test etmişlerdir. Araştırmacılar, DYY'lerin istihdam üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadıklarını belirlemişlerdir.

Aktakas ve Tekin (2017), Türkiye'ye gelen DYY'lerin kadın istihdamı üzerindeki etkisini 10 farklı sektör bazında (madencilik ve taş ocakçılığı, tarım, ormancılık ve balıkçılık, elektrik, gaz, buhar, su ve kanalizasyon, imalat sanayi, inşaat, toptan ve perakende ticaret, ulaştırma ve depolama, konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri, gayrimenkul faaliyetleri, finans ve sigorta faaliyetleri,) 2004-2012 dönemine ait yıllık verileri kullanarak Dinamik Panel Veri Analizi Yöntemiyle incelemişlerdir. Yaptıkları analiz neticesinde DYY'lerin kadın istihdamı üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğunu belirlemişlerdir. Araştırmacılar, bu olumsuzluğun sebebi olarak ise Türkiye'ye gelen DYY'lerin daha çok satın alma veya birleşme şeklinde olduğunu göstermişlerdir.

Erçakar ve Güvenoğlu (2018), Türkiye'nin 1980-2016 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'lerin işsizlik üzerine olan etkisini Johansen eş-bütünleşme ve Granger nedensellik testleri ile incelemiştir. Araştırmacılar, değişkenlerin eş-bütünleşik olduğunu ve serilerin uzun dönemde birlikte hareket ettiklerini belirlemişlerdir. Ayrıca yaptıkları Granger nedensellik testi sonucunda ise DYY'ler ve işsizlik arasında herhangi bir nedenselliğin olmadığını belirlemişlerdir.

Oğuz (2018), Türkiye'nin 1990-2016 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'ler ve istihdam arasındaki ilişkiyi Gregory-Hansen eş-bütünleşme testi ve Granger nedensellik testi ile incelemiştir. Araştırmacı, DYY'ler ile istihdam arasında uzun dönemde olumlu bir ilişki olduğunu fakat değişkenler arasında herhangi bir nedenselliğin olmadığını belirlemiştir.

Doğrudan yabancı yatırımlar ve istihdam arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda genel olarak DYY'lerin istihdamı artırdığı sonucu ile karşılaşılmaktadır. Bunun sebebi olarak ise DYY'lerin gittiği ülkede yeni bir tesis kurarak istihdama katkıda bulunması, gittiği ülkeye kendisi ile birlikte yönetim becerisi, bilgi birikimi ve yeni teknolojiler götürmesi sonucunda yeni işçi ve yönetici adaylarını yetiştirmesi gösterilebilmektedir. Bazı çalışmalarda ise DYY'lerin istihdamı olumsuz yönde

etkilediği veya herhangi bir etkisinin olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bunun sebebi olarak ise Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere gelen DYY'lerin daha çok var olan bir şirketi alıp veya var olan bir şirkete ortak olmasından kaynaklı olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 2.3. Doğrudan Yabancı Yatırım - İstihdam İlişkisi Literatür Özeti

Araştırmacı ve Araştırmanın Yılı	Ülke Sayısı	Dönem	Sonuç
Karagöz (2007)	1	1970-2005	Nedensellik yok
Ajaga ve Nunnenkamp (2008)	1	1977-2001	DYY ↔ İstihdam
Masso vd. (2008)	1	1995-2002	DYY → İstihdam
Ayas ve Vergil (2009)	1	1992-2006	DYY, istihdamı azaltıyor
Hisarcıklar vd. (2009)	1	2000-2008	DYY → İstihdam
Rızvi ve Nishat (2009)	3	1985-2008	DYY, istihdama etkisi yok
Chao ve Ye (2011)	1	2003-2009	DYY → İstihdam
Hua (2011)	1	1998-2009	DYY → İstihdam
Pinn vd. (2011)	1	1970-2007	DYY → İstihdam
Saray (2011)	1	1970-2009	DYY, istihdama etkisi yok
Sandalcılar (2012)	1	1980-2011	Nedensellik yoktur
Üçler vd. (2013)	1	1989-2011	DYY, istihdama etkisi yok
Göçer ve Peker (2014)	3	1980-2011	DYY → İstihdam
Dalgıç ve Fazlıoğlu (2015)	1	2003-2012	DYY → İstihdam
Barış ve Koçbulut (2016)	11	1987-2014	DYY → İstihdam
Doğan ve Can (2016)	1	1970-2011	DYY, istihdamı azaltıyor
Dalgıç vd. (2016)	1	2003-2012	DYY → İstihdam
Silaghi ve Jude (2016)	20	1995-2012	DYY, istihdama etkisi yok
Şahin (2016)	8	1992-2013	DYY → İstihdam
Aktakas ve Tekin (2017)	1	2004-2012	DYY, istihdamı azaltıyor
Bayar ve Şaşmaz (2017)	21	1994-2014	DYY → İstihdam
Nikolaski (2017)	1	2009-2015	DYY → İstihdam
Erçakar ve Güvenoğlu (2018)	1	1980-2016	Nedensellik yok
Oğuz (2018)	1	1990-2016	Nedensellik yok

2.4.Doğrudan Yabancı Yatırımları Etkileyen Faktörleri İnceleyen Çalışmalar

Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme, ihracat ve istihdam ile olan ilişkisini inceleyen çalışmaların yanında doğrudan yabancı yatırımları etkileyen unsurlara odaklanan çalışmalar da bulunmaktadır.

Love ve Hidalgo (2000), ABD'den Meksika'ya gerçekleşen DYY'lerde hangi unsurların belirleyici olduğunu araştırmak için 1967-1994 dönemine ait yıllık verileri kullanarak eş-bütünleşme ve panel veri analizi ile test etmişlerdir. Çalışmalarında KBGSYİH, reel döviz kuru, saat başı reel ücret farkı ve faiz farkı değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmışlardır. Araştırmacılar, yaptıkları analiz sonucunda KBGSYİH, saat başı reel ücret farkı ve reel döviz kuru ile DYY'ler arasında pozitif yönlü bir ilişkinin var olduğu sonucuna ulaşmışlardır. İki ülke arasında faiz oranları farkı azaldıkça ABD'den Meksika'ya gerçekleşen DYY miktarının azaldığını belirlemişlerdir.

Erdal ve Tatoğlu (2002), Türkiye'nin 1990-1998 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY'leri etkileyen unsurları regresyon analizi yöntemi ile incelemişlerdir. Çalışmalarında piyasa büyüklüğü, büyüme oranı, dışa açıklık, altyapıyı temsilen ülkenin yapmış olduğu enerji ve iletişim harcamaları, döviz kuru ve faiz değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmışlardır. Araştırmacılar, yaptıkları analiz sonucunda ülkenin büyüme rakamlarının yüksek olması, piyasasının büyük olması, dışa açıklık oranının yüksek olması ve kaliteli bir altyapıya sahip olması sonucunda ülkeye gelen DYY miktarının artacağını belirtmişlerdir. Döviz kurundaki istikrarsızlık sonucunda DYY'lerin olumsuz bir şekilde etkilendiğini belirten araştırmacılar faizler ve DYY'ler arasında ise anlamlı bir ilişkinin olmadığını vurgulamışlardır.

Agiomirgianokis vd. (2003), 1975-1997 dönemine ait yıllık verileri kullanarak 20 OECD ülkesi için DYY'leri etkileyen unsurları panel veri analizi ile incelemişlerdir. Çalışmalarında kalkınma düzeyi, dışa açıklık, piyasa büyüklüğü, altyapıyı temsilen karayolunda asfaltlanan yolların yüzdesi ve demiryolu ağı durumu ile kalifiyeli işgücü değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmışlardır. Araştırmacılar, yaptıkları analiz sonucunda ülkelerin kalkınma düzeyinin yüksek olması, dışa açıklık oranının yüksek olması, piyasa büyüklüğüne sahip olması,

fiziksel altyapısının kaliteli olması, yüksek eğitimli ve kalifiyeli işgücü faktörlerine sahip olması ile ülkeye gelen DYY miktarının artacağı sonucuna ulaşmışlardır.

Deichmanns vd. (2003), Türkiye’de DYY’lerin bölgesel belirleyicilerini araştırmak için 1980-2000 dönemine ait yıllık verileri kullanarak Logit Model testiyle incelemişlerdir. Araştırmacılar, çalışmalarında değişken olarak kalifiyeli işgücü, ekonomik büyüme, altyapıyı temsilen asfaltlanan toplam yol uzunluğunu, finansal gelişmeyi temsilen bankaların kredi verme durumunu ve kişi başına düşen milli gelir değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmışlardır. Yaptıkları analiz sonucunda, altyapı olanakları, kalifiyeli işgücü, ekonomik büyüme, verilen kredi miktarı ve kişi başına gelir seviyesinin bölgeye gelen DYY’ler üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Asiedu (2006), 1984-2000 dönemine ait yıllık verileri kullanarak Afrika’nın 32 ülkesi için DYY’leri etkileyen unsurları panel veri analizi ile incelemiştir. Asiedu, çalışmasında pazar büyüklüğü, doğal kaynak durumu, enflasyon, yolsuzluk, hükümet politikaları, siyasi istikrarsızlık ve ev sahibi ülkenin hukuk sistemi değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmıştır. Araştırmacı, yaptığı analiz sonucunda ev sahibi ülkenin doğal kaynak potansiyelinin iyi olması, büyük pazarlara sahip olması, siyasi istikrar ve güvenilebilir bir hukuk sistemine sahip olması, düşük enflasyon oranlarına sahip olması ve yolsuzluk durumunun olmaması gibi unsurların ülkeye gelen DYY’ler üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Yapraklı (2006), Türkiye’nin 1970-2006 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY’leri etkileyen unsurları eş-bütünleşme, Hata Düzeltme Modeli ve Granger nedensellik testleri ile incelemiştir. Araştırmacı, çalışmasında işgücü maliyeti, dışa açıklık oranı, GSYİH, reel döviz kuru ve dış ticaret açığı değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmıştır. Araştırmacı, uyguladığı eş-bütünleşme analizi sonucunda değişkenlerin eş-bütünleşik olduğunu belirtmiştir. GSYİH ve dışa açıklık değişkenlerinde meydana gelen bir artış sonucunda DYY’lerin pozitif ve anlamlı etkilendiği; işgücü maliyeti, reel döviz kuru oranı ve dış ticaret açığında meydana gelen bir artış sonucunda ise DYY’lerin negatif ve anlamlı bir şekilde etkilendiği sonucuna varmıştır. Yapraklı, yaptığı nedensellik testi sonucunda ise DYY’ler ile GSYİH ve reel döviz kuru değişkenleri arasında karşılıklı bir nedenselliğin olduğu,

işgücü maliyeti, dışa açıklık oranı ve dış ticaret açığı değişkenlerinden DYY'lere doğru ise tek taraflı bir nedenselliğin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Kurtaran (2007), Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörleri 1980-2006 dönemine ait yıllık verileri kullanarak regresyon analizi ile incelemiştir. Araştırmacı, çalışmasında dış ticaret açığı, dışa açıklık, KBGSYİH ve çalışan ücretleri değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmıştır. Kurtaran, yaptığı çalışmada ayrıca seçim dönemlerinde DYY'lerin yatırım üzerindeki etkisini de araştırmıştır. Araştırmacı, yaptığı analiz sonucunda dış ticaret açığının artması ile DYY'lerin olumsuz yönde, dışa açıklık ve KBGSYİH' deki artış sonucunda ise DYY'lerin olumlu yönde etkilendiğini belirlemiştir. Ücretlerdeki artış sonucunda DYY'lerin olumsuz etkilenmediğini belirten Kurtaran, seçim dönemlerinde ülkeye gelen DYY miktarındaki azalışı ise yabancı yatırımcıların ev sahibi ülkede siyasi ve ekonomik olarak herhangi bir riskin olmamasını istemelerine bağlamıştır.

Kandır (2008), Türkiye'de DYY'leri etkileyen unsurları Türkiye'nin en büyük 500 ve ikinci en büyük 500 yabancı sermayeli şirketlerinin 2000-2004 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak portföy oluşturma ve çapraz-kesit regresyon analizi ile incelemiştir. Araştırmacı, yaptığı analizler ile şirketlerin karlılık ölçütleri, ihracat gelirleri ve şirketlerin satış hacminin yabancı yatırımcıların Türkiye'de yatırım yapma kararında büyük ölçüde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Tatlısöz ve Kar (2008), Türkiye'ye gelen DYY'leri etkileyen unsurları belirlemek için 1980-2003 dönemine ait yıllık verileri kullanarak En Küçük Kareler Yöntemi ile incelemişlerdir. Araştırmacılar, çalışmalarında net rezervler, reel döviz kuru, dışa açıklık, GSMH, elektrik enerjisi üretimindeki artış ve işgücü maliyetleri değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmışlardır. Yaptıkları analiz sonucunda uluslararası net rezervler, GSMH, dışa açıklık oranı ve elektrik enerjisi üretimindeki artışın ülkeye giren DYY'leri artırdığı; reel döviz kuru oranı ve işgücü maliyetlerindeki artışın ise ülkeye giren DYY miktarını azalttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Bıdırlı ve Tarı (2009), Türkiye'de DYY'leri etkileyen faktörleri belirlemek için 1990-2006 dönemine ait yıllık verileri kullanarak Johansen eş-bütünleşme testi ve Hata Düzeltme Modeli testi yardımı ile incelemişlerdir. Yaptıkları çalışmada

GSYİH, dışa açıklık, işgücü maliyeti ve enflasyon değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmışlardır. Araştırmacılar, yaptıkları analizler ile doğrudan yabancı yatırımların dışa açıklık oranının ve GSYİH’de meydana gelen bir artış sonucunda arttığını; işgücü maliyeti ve enflasyon oranındaki artış sonucunda ise azaldığı sonucuna varmışlardır.

Arı ve Özcan (2010), 27 OECD ülkesi için 1994-2006 dönemine ait yıllık verileri kullanarak DYY’leri etkileyen unsurları Dinamik Panel Veri Analizi Yöntemi ve GMM (Generalized Method of Moment) tahmin tekniği ile incelemişlerdir. Çalışmalarında ekonomik büyüme, altyapıyı temsilen 100 kişi başına düşen telefon hattı, enflasyon oranı, cari denge ve dışa açıklık değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmışlardır. Arı ve Özcan, yaptıkları analizler sonucunda ülkenin ekonomik büyüme oranının artması, altyapı durumunun iyi olması ve enflasyon oranının oynaklık göstermemesi değişkenlerinin ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırım girişinde olumlu bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Araştırmacılar, Cari denge ve dışa açıklık oranındaki artış sonucunda ise doğrudan yabancı yatırımların olumsuz yönde etkilendiğini belirlemişlerdir. Daha önce yapılan çalışmalarda dışa açıklık oranındaki artmanın DYY’leri arttırdığı sonucu ile karşılaşırken bu çalışmada ise tersi bir sonuçla karşılaşmıştır.

Berköz ve Türk (2010), 1990-2003 dönemine ait yıllık verileri kullanarak Türkiye’de DYY’lerin belirleyicilerini En Küçük Kareler yöntemi ile incelemişlerdir. Araştırmacılar, çalışmalarında kişi başına yurtiçi hasıla büyümesi, nüfus büyümesi, altyapıyı temsilen telefon kullanımı sayısındaki değişim ve liman olanağı, kentsel alanların yoğunluğu, kıyı bölgeleri, daha önceden yapılan doğrudan yabancı yatırımlar, banka kredileri ve illere göre yapılan yatırım miktarı değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmışlardır. Araştırmacılar, yapmış oldukları analiz sonucunda bir bölgedeki ekonomik büyüme, nüfus büyümesi, altyapı kalitesi, yığılma ekonomilerindeki hızlı ilerleme, bankaların kredi olanaklarının iyi ve yüksek olması değişkenlerinin bir ildeki DYY miktarını arttıran faktörler olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca araştırmacılar, yatırım sektörüne göre yabancı yatırımcı yatırım yaparken daha önce yapılan DYY’lerin hizmet sektörü için etkisinin olmadığını fakat sanayi sektörü için ise etkisinin olduğunu vurgulamışlardır.

Choong ve Lam (2010), Malezya’da DYY’lerin belirleyicilerini 1970-2006 dönemine ait yıllık verileri kullanarak Johansen eş-bütünleşme testi ile incelemişlerdir. Yapmış oldukları çalışmada dışa açıklık, beşeri sermaye ve piyasa hacmi değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmışlardır. Araştırmacılar, yapmış oldukları analiz sonucunda dışa açıklık, beşeri sermaye gelişimi ve piyasa hacmi değişkenlerini DYY’leri ülkeye çeken önemli faktörler olarak tespit etmişlerdir.

Koyuncu (2010), Türkiye’de DYY’leri etkileyen faktörleri 1990-2009 dönemine ait yıllık verileri kullanarak Granger nedensellik testi yardımı ile incelemiştir. Çalışmasında bağımsız değişken olarak GSYİH, dışa açıklık ve uluslararası net rezervleri kullanmıştır. Koyuncu, yaptığı analiz sonucunda doğrudan yabancı yatırımların GSYİH, dışa açıklık ve uluslararası net rezervler ile karşılıklı bir nedensellik ilişki içinde olduğunu belirlemiştir.

Vijayakumar vd. (2010), BRICS ülkeleri için 1975-2007 dönemine ait yıllık verileri kullanarak DYY’leri etkileyen unsurları panel veri analizi ile incelemişlerdir. Yapmış oldukları çalışmada piyasa büyüklüğü, ekonomik istikrar, büyüme perspektifi, ticari açıklık, işgücü maliyetleri, brüt sermaye ve altyapıyı temsilen kişi başına tüketilen enerji miktarı değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmışlardır. Yaptıkları analiz sonucunda BRICS ülkelerinde piyasa büyüklüğünün fazla olması, işgücü maliyetlerinin az olması, brüt sermayenin fazla olması ve altyapı düzeyinin iyi olmasının DYY girişlerinde önemli belirleyiciler olduğu sonucuna varmışlardır. Araştırmacılar, ticari açıklık, ekonomik istikrar ve büyüme perspektifi değişkenlerinin ise DYY girişlerinde etkili olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Ranjan ve Agrawal (2011), BRIC ülkeleri için 1975-2009 dönemine ait yıllık verileri kullanarak DYY’lerin girişinde belirleyici olan etkenleri Tesadüfi Etkiler Panel Veri Analizi ile incelemişlerdir. Çalışmalarında dışa açıklık, pazar büyüklüğü, ekonomik büyüme, işgücü maliyetleri, toplam işgücü, brüt sermaye stoku ve altyapıyı temsilen kişi başına tüketilen enerji miktarı değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmışlardır. Yaptıkları analiz sonucunda dışa açıklık oranının artması, pazar büyüklüğünün fazla olması, altyapı durumunun iyi olması, ekonominin büyümesi ve işgücü maliyetlerinin düşmesi ile söz konusu olan ülkelere

gelen DYY miktarının artacağını belirlemişlerdir. Ayrıca brüt sermaye stoku ve toplam işgücünün ise DYY girişi üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna varmışlardır.

Rehman vd. (2011), Pakistan'ın 1975-2008 dönemi verilerini kullanarak altyapının yanında döviz kuru ve piyasa büyüklüğü değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanıp bu değişkenlerin doğrudan yabancı yatırım girişi üzerinde olan etkisini ARDL yaklaşım testi ve Hata Düzeltme Modeli ile incelemişlerdir. Çalışmalarında altyapıyı temsil etmek için toplam telefon hattını kullanmışlardır. Rehman ve arkadaşları, yaptıkları analiz sonucunda güçlü ve kaliteli bir altyapının DYY'leri çekmede olumlu bir etkisinin olduğunu belirlemişlerdir. Kısa dönemde altyapı durumundaki %1'lik bir artış sonucunda DYY'lerin %1.03, uzun dönemde altyapı durumundaki %1'lik bir artış sonucunda ise DYY'lerin %1.31 oranda arttığını söylemişlerdir. Ayrıca piyasa büyüklüğünün artmasının DYY'leri çekmede olumlu döviz kurundaki yükseliş sonucunda ise DYY'lerin olumsuz yönde etkileneceği sonucuna ulaşmışlardır.

Rodriguez ve Pallas (2011), İspanya için DYY'leri etkileyen faktörleri 28 sektör bazında 1993-2002 dönemine ait yıllık verileri kullanarak panel veri analizi ile incelemişlerdir. Çalışmalarında işgücü verimliliği ve işgücü maliyetleri değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmışlardır. Araştırmacılar, yaptıkları analiz neticesinde İspanya'da DYY'leri etkileyen faktörler olarak işgücü verimliliği ve işgücü maliyetleri arasındaki farkın olduğu sonucuna varmışlardır. İşgücü verimliliğinin fazla olması ve işgücü maliyetlerinin az olması sonucunda İspanya'ya gelecek olan DYY miktarının artabileceğini vurgulamışlardır.

Khachoo ve Khan (2012), 32 GOÜ için DYY'leri etkileyen faktörleri 1982-2008 dönemine ait yıllık verileri kullanarak panel veri analizi ile incelemişlerdir. Çalışmalarında GSYİH, toplam rezervler, altyapıyı temsilen kişi başına düşen elektrik tüketimi, işçi ücretleri ve ticari açıklık değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmışlardır. Araştırmacılar, yaptıkları analiz sonucunda pazar büyüklüğü, enerji tüketimindeki artış yani altyapı kalitesinin iyi olması, GSYİH'deki artış ve toplam rezervlerdeki artışın ülkeye gelen DYY'leri arttıran önemli faktörler olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ücretlerdeki artışların DYY girişlerini azaltan faktör

olduğunu belirten Khochoo ve Khan, ticari açıklık değişkeninin ise DYY girişinde herhangi bir etkisinin olmadığını belirlemişlerdir.

Sichei ve Kinyondo (2012), 45 Afrika ülkesinin 1980-2009 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak DYY girişinde etkili olan faktörleri panel veri analizi ile incelemişlerdir. Çalışmalarında yığılma ekonomileri, doğal kaynaklar, RGSYİH, dışa açıklık, ticari açıklık, politik faktörler ve bölgesel entegrasyonlara üyelik değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmışlardır. Araştırmacılar, yaptıkları analiz sonucunda aglomerasyon (yığılma) ekonomilerinin Afrika'da DYY'leri etkileyen en önemli faktör olduğunu belirlemişlerdir. Ayrıca doğal kaynakların bolluğu, RGSYİH'deki artış ve dışa açıklık oranının fazla olması değişkenlerinin DYY'leri etkileyen önemli faktörler olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ticari açıklık, politik faktörler ve ülkelerin bölgesel entegrasyon anlaşmalarına üye olma değişkenlerinin ise doğrudan yabancı yatırım girişi üzerinde önemli bir etkisinin olmadığını belirlemişlerdir. Sichei ve Kinyondo, yapmış oldukları çalışma sonucunda Afrika'ya gelen DYY miktarının 2000 yılından sonra daha elverişli hale geldiğini belirtmişlerdir.

Ibrahim ve Hassan (2013), 1970-2010 dönemi yıllık verilerini kullanarak Sudan için DYY'leri etkileyen faktörleri Johansen eş-bütünleşme testi, Granger nedensellik testi ve Hata Düzeltme Modeli ile incelemişlerdir. Araştırmacılar, çalışmalarında enflasyon oranı, döviz kuru, piyasa büyüklüğü, dolaylı vergiler, yatırım teşvikleri ve dışa açıklık değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmışlardır. Yaptıkları eş-bütünleşme analizi sonucunda değişkenlerin eş-bütünleşik olduğunu, DYY'lerin piyasa büyüklüğü, dışa açıklık ve teşvik politikaları değişkenleri ile pozitif; enflasyon oranı, dolaylı vergi oranı ve döviz kuru değişkenleri ile negatif yönde bir ilişki içinde olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yaptıkları nedensellik analizi sonucunda ise döviz kuru, piyasa büyüklüğü ve yatırım teşvikleri değişkenlerinden DYY'lere doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisinin var olduğunu belirlemişlerdir.

Akalın ve Uzgören (2016), 1991-2013 dönemine ait yıllık verileri kullanarak Türkiye'ye gelen DYY'leri etkileyen unsurları ARDL sınır testi yaklaşımı ile incelemişlerdir. Çalışmalarında kişi başına reel gelir, cari açık oranı, faiz oranı, demokrasi endeksini, gayri safi yurt içi hasıla deflatörü, işgücü verimliliği ve kişi

başına vergi miktarı değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmışlardır. Araştırmacılar, yaptıkları ARDL sınır testi sonucunda kişi başına reel gelirdeki artışın DYY'leri hem uzun hem de kısa dönemde olumlu yönde etkilediğini, demokrasi, işgücü verimliliği ve kişi başına düşen vergi miktarındaki bir artış sonucunda ise hem uzun hem de kısa dönemde DYY'lerin olumsuz yönde etkilendiğini belirlemişlerdir. İşgücü verimliliğindeki artışın ücretlere yansımaları sonucunda maliyetlerin artması ile DYY'lerin olumsuz etkileyeceğini belirten araştırmacılar, demokrasi endeksinin artması sonucunda DYY'lerin azalmasının sebebi olarak ise çok uluslu şirketlerin demokrasi bakımından zayıf olan ülkeleri tercih etmelerine bağlamışlardır. Çünkü demokrasisi zayıf olan ülkelerde işçi sendikalarının hak arama gibi faaliyetlerinin sınırlandırılma durumlarının olabileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca cari açık oranındaki artış sonucunda uzun dönemde DYY'lerin negatif yönde etkilendiğini kısa dönemde ise herhangi bir etkisinin olmadığını söylemişlerdir. Faizlerdeki artışın DYY'leri kısa dönemde pozitif yönde etkilediğini fakat uzun dönemde anlamlı bir etkisinin olmadığını belirtmişlerdir. Son olarak enflasyon değişkeninin ise DYY'ler üzerinde hem uzun hem de kısa dönemde istatistiki olarak anlamlı bir etkisinin olmadığını tespit etmişlerdir.

Akça ve Bal (2016), Doğu Asya ve Pasifik ülkelerinde (Singapur, Japonya, Malezya, Avustralya, Çin, Endonezya, Filipinler, Güney Kore, Hong Kong, Tayland ve Hong Kong) DYY'leri etkileyen faktörleri belirlemek için 2000-2013 dönemine ait yıllık verileri kullanarak incelemişlerdir. Çalışmalarında yığılma etkisi, piyasa hacmi, ekonomik istikrar, dışa açıklık, politik istikrar ve altyapıyı temsilen kullanılan sabit telefon hattı sayısı değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmışlardır. Yaptıkları analiz sonucunda yığılma etkisi, dışa açıklık ve piyasa hacmi değişkenlerinde meydana gelen %1'lik bir artış sonucunda ülkeye giren DYY'lerin sırası ile %1.069, %0.005 ve %0.232 oranında artırdığı sonucuna ulaşarak piyasa hacminin DYY'leri çekme konusunda daha çok etkili olduğunu belirlemişlerdir. Araştırmacılar, altyapı ile ekonomik ve politik istikrar değişkenlerinde meydana gelen bir değişme sonucunda ise ülkeye giren DYY miktarı üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını sonucuna ulaşmışlardır

Alper ve Oransay (2016), 22 yüksek gelirli OECD ülke grubunda ve 12 üst orta gelirli ülke grubu DYY'leri etkileyen faktörleri belirlemek için 2005-2013 dönemine ait yıllık verileri kullanarak Faktör Analizi ve Uygun Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (FGLS) ile incelemiştir. Çalışmalarında cari denge, kamu yatırımları, GSYİH, finansal gelişme, telefon hattı, internet kullanıcı sayısı, nüfus artışı, patent başvurusu değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmışlardır. Araştırmacılar, yaptıkları analiz neticesinde üst orta gelirli ülkeler grubunda cari denge, kamu yatırımları ve GSYİH oranlarındaki bir artış sonucunda DYY'lerin arttığını, finansal gelişmişlik oranındaki bir artış sonucunda ise DYY'lerin azaldığını belirlemiştir. Yüksek gelirli OECD ülke grubunda ise telefon hattı, cari denge, internet kullanıcı sayısı, nüfus artışı, patent başvurusu, kamu yatırımları ve GSYİH'deki bir artış sonucunda DYY'lerin arttığı; çalışanların ücretlerindeki bir artış sonucunda ise DYY'lerin azaldığı sonucuna ulaşmışlardır.

Doğan vd. (2016), Türkiye'ye gelen DYY'leri etkileyen faktörleri belirlemek için 1974-2014 dönemine ait yıllık verileri kullanarak Gragory-Hansen yapısal kırılmalı eş-bütünleşme testi ve Granger nedensellik testi ile analiz etmişlerdir. Çalışmalarında reel döviz kuru, ihracat ve RGSYH değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmışlardır. Yaptıkları analiz sonucunda değişkenlerin eş-bütünleşik olduğunu belirlemiştir. Granger nedensellik testi sonucunda ise RGSYH'den ihracata, ihracattan da DYY'lere doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisinin olduğunu tespit etmişlerdir. Ülkeye DYY'leri çekmek için ihracatı artırıcı politikalar ve ihracatı artırmak için de RGSYH'yi artırıcı politikaların izlenmesi gerektiğini söylemişlerdir.

Çütçü ve Kan (2018), 1970-2016 dönemine ait yıllık verileri kullanarak Türkiye'de DYY'leri etkileyen unsurları belirlemek için Engle-Granger eş-bütünleşme testi, FMOLS (Full Modified Ordinary Least Squares) testi ve Toda-Yamamoto nedensellik testini kullanmışlardır. Çalışmalarında enflasyon, dışa açıklık, işgücü maliyetleri ve kişi başına düşen gelir değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmışlardır. Araştırmacılar, yaptıkları testler sonucunda serilerin uzun dönemde eş-bütünleşik olduğunu, dışa açıklık oranının istatistiksel olarak anlamsız olduğunu, kişi başına düşen gelirdeki artış sonucunda DYY'lerin pozitif yönde, enflasyon ve işgücü maliyetlerindeki artış sonucunda ise DYY'lerin negatif yönde

etkilendiğini belirlemişlerdir. Uyguladıkları Toda-Yamamoto nedensellik testi sonucunda ise dışa açıklık oranından DYY'lere doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisinin olduğunu, diğer değişkenler arasında ise herhangi bir nedensellik ilişkisinin söz konusu olmadığını tespit etmişlerdir.

Kartal vd. (2018), Türkiye'de DYY'leri etkileyen faktörleri belirlemek için 1988-2015 dönemine ait yıllık verileri kullanarak Çok Değişkenli Adaptif Regresyon Spline (MARS) yönetimi ile incelemişlerdir. Türkiye'nin cari açığının DYY'leri olumsuz yönde etkilediği sonucuna varmışlardır. Türkiye'ye gelen DYY'lerin artması için cari işlemler açığının en aza indirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Şahin (2018), APEC ülkelerinin (Japonya, Avustralya, Tayland, Endonezya, Malezya, Singapur, Amerika, Çin, Filipinler, Meksika, Şili, Peru, Rusya, Vietnamlar) 2004-2014 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak doğrudan yabancı yatırımların belirleyicilerini panel veri yöntemi ile incelemiştir. Çalışmasında ticari açıklık, KBGSYİH oranı, kullanılan kredi miktarı, gayri safi sabit sermaye yatırımı ve enflasyon değişkenlerini bağımsız değişken olarak kullanmıştır. Araştırmacı, yaptığı analiz neticesinde söz konusu 14 ülkede ticari açıklık, KBGSYİH oranı, özel sektörde kullanılan kredi miktarındaki artış ve gayri safi sabit sermaye yatırımı miktarındaki artış sonucunda DYY'lerin pozitif yönde etkilendiği, enflasyon oranındaki artış sonucunda ise DYY'lerin negatif yönde etkilendiği sonucuna varmıştır.

Literatür incelemesi yapılırken DYY'leri etkileyen faktörler üzerine birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda genel olarak dışa açıklık, enflasyon, altyapı durumu, döviz kuru, ekonomik büyüme, pazar büyüklüğü, işgücü maliyetleri gibi birçok değişkenin DYY girişinde etkili olan faktörler olduğu görülmektedir.

Tablo 2.4. Doğrudan Yabancı Yatırımları Etkileyen Faktörler Literatür Özeti

Araştırmacı ve Araştırmanın Yılı	Ülke Sayısı	Dönem	Sonuç
Love ve Hidalgo (2000)	2	1967-1994	KBGSYİH↑ - DYY↑ R.Döviz Kuru↑ - DYY↑ Saat Başı R.Ü.F↑ - DYY↑ Faiz Oranı↑ - DYY↓
Erdal ve Tatoğlu (2002)	1	1990-1998	E. Büyüme↑ - DYY↑ Piyasa Hacmi↑ - DYY↑ Dışa Açıklık↑ - DYY↑ Altyapı Kalitesi↑ - DYY↑ Döviz Kuru↑ - DYY↓
Agiomirgianokis vd. (2003)	20	1975-1997	Kalkınma Düzeyi↑ - DYY↑ Dışa Açıklık↑ - DYY↑ Piyasa Büyüklüğü↑ - DYY↑ Kaliteli Altyapı↑ - DYY↑ Kalifiyeli İşgücü↑ - DYY↑
Deichmans vd. (2003)	1	1980-2000	Kaliteli Altyapı↑ - DYY↑ Kalifiyeli İşgücü↑ - DYY↑ E. Büyüme↑ - DYY↑ K. Başlı Gelir↑ - DYY↑ B. Kredi Miktarı↑ - DYY↑
Asiedu (2006)	32	1980-2000	Doğal Kaynak↑ - DYY↑ Pazar Büyüklüğü↑ - DYY↑ Siyasi İstikrar↑ - DYY↑ Enflasyon↑ - DYY↓ Yolsuzluk↑ - DYY↓
Yapraklı (2006)	1	1970-2006	GSYİH↑ - DYY↑ Dışa Açıklık↑ - DYY↑ İşgücü Maliyeti↑ - DYY↓ Döviz Kuru↑ - DYY↓ D. Tic. Açığı↑ - DYY↓
Kurtaran (2007)	1	1980-2006	Dışa Açıklık↑ - DYY↑ KBGSYİH↑ - DYY↑ D. Tic. Açığı↑ - DYY↓
Kandır (2008)	1	2000-2004	İhracat↑ - DYY↑ Şirket Karı↑ - DYY↑ Ş. Satış Hacmi↑ - DYY↑
Tatlısöz ve Kar (2008)	1	1980-2003	U.Net Rezervler↑ - DYY↑ GSMH↑ - DYY↑ Dışa Açıklık↑ - DYY↑ Elektrik Tüketimi↑ - DYY↑ Döviz Kuru↑ - DYY↓ İşgücü Maliyeti↓ - DYY↑
Bıdırlı ve Tarı (2009)	1	1990-2006	GSYİH↑ - DYY↑ Dışa Açıklık↑ - DYY↑ İşgücü Maliyeti↓ - DYY↑ Enflasyon↑ - DYY↑
Arı ve Özcan (2010)	27	1994-2006	E. Büyüme↑ - DYY↑ Kaliteli Altyapı↑ - DYY↑ Enflasyon↑ - DYY↓ Cari Açık↑ - DYY↓ Dışa Açıklık↑ - DYY↓
Berköz ve Türk (2010)	1	1990-2003	E. Büyüme↑ - DYY↑ Nüfus↑ - DYY↑ Kaliteli Altyapı↑ - DYY↑ Yığılma Ekon.↑ - DYY↑ Banka Kredileri↑ - DYY↑

Choong ve Lam (2010)	1	1970-2006	Piyasa Hacmi↑ - DYY↑ Dışa Açıklık↑ - DYY↑ Beşeri Sermaye↑ - DYY↑
Koyuncu (2010)	1	1990-2009	GSYİH ↔ DYY Dışa Açıklık ↔ DYY U. Net Rezervler ↔ DYY
Vijayakumar vd. (2010)	5	1975-2007	Piyasa Hacmi↑ - DYY↑ Brüt Sermaye↑ - DYY↑ Kaliteli Altyapı↑ - DYY↑ İşgücü Maliyeti↑ - DYY↑
Ranjan ve Agrawal (2011)	4	1975-2009	Dışa Açıklık↑ - DYY↑ Pazar Hacmi↑ - DYY↑ Kaliteli Altyapı↑ - DYY↑ E. Büyüme↑ - DYY↑ İşgücü Maliyeti↑ - DYY↓
Rehman vd. (2011)	1	1975-2008	Kaliteli Altyapı↑ - DYY↑ Piyasa Hacmi↑ - DYY↑ Döviz Kuru - DYY↓
Rodriquez ve Pallas (2011)	1	1993-2002	İşgücü Verimliliği↑ - DYY↑ İşgücü Maliyeti↑ - DYY↓
Khachoo ve Khan (2012)	32	1982-2008	Pazar Büyüklüğü↑ - DYY↑ Kaliteli Altyapı↑ - DYY↑ GSYİH↑ - DYY↑ Toplam Rezervler↑ - DYY↑ Ücretler↑ - DYY↓
Sichei ve Kinyondo (2012)	45	1980-2009	Yığılma Ekon.↑ - DYY↑ Doğal Kaynak↑ - DYY↑ RGSYİH↑ - DYY↑ Dışa Açıklık↑ - DYY↑
Ibrahim ve Hansan (2013)	1	1970-2010	Piyasa Büyüklüğü↑ - DYY↑ Dışa Açıklık↑ - DYY↑ Teşvik Politikaları↑ - DYY↑ Enflasyon↑ - DYY↓ Dolaylı Vergiler↑ - DYY↓ Döviz Kuru↑ - DYY↓
Akalın ve Uzgören (2016)	1	1991-2013	Kişi Başı R.G↑ - DYY↑ Demokrasi↑ - DYY↓ İşgücü Verimliliği↑ - DYY↓ K.B Vergi Miktarı↑ - DYY↓ Cari Açık↑ - DYY↓
Akça ve Bal (2016)	12	2000-2013	Dışa Açıklık↑ - DYY↑ Piyasa Hacmi↑ - DYY↑ Yığılma Ekon.↑ - DYY↑
Alper ve Oransay (2016)	34	2005-2013	Cari Denge↑ - DYY↑ GSYİH↑ - DYY↑ Kamu Yatırımları↑ - DYY↑ Telefon Hattı↑ - DYY↑ İnt. Kullanıcısı↑ - DYY↑ Nüfus↑ - DYY↑ Patent Başvurusu↑ - DYY↑ Çalışan Ücretleri↑ - DYY↓ Finansal Gelişme↑ - DYY↓
Doğan vd. (2016)	1	1974-2014	İhracat↑ - DYY↑
Çütçü ve Kan (2018)	1	1970-2016	Kişi Başı Gelir↑ - DYY↑ Dışa Açıklık↑ - DYY↑ Enflasyon↑ - DYY↓ İşgücü Maliyetleri↑ - DYY↓

Kartal vd. (2018)	1	1988-2015	Cari Açık↑ - DYY↓
Şahin (2018)	14	2004-2014	KBGSYİH↑ - DYY↑ Ticari Açıklık↑ - DYY↑ GSSSY↑ - DYY↑ Kredi Miktarı↑ - DYY↑ Enflasyon↑ - DYY↓

B. Kredi Miktarı: Banka Kredi Miktarı

D. Tic. Açığı: Dış Ticaret Açığı

DYY: Doğrudan Yabancı Yatırımlar

E. Büyüme: Ekonomik Büyüme

GSSSY: Gayri Safi Sabit Sermaye Yatırımları

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

İnt. Kullanıcısı: İnternet Kullanıcısı

K. B Vergi Miktarı: Kişi Başı Vergi Miktarı

KBGSYİH: Kişi Başı Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

Kişi Başı R.G: Kişi Başı Reel Gelir

R. Döviz Kuru: Reel Döviz Kuru

Saat Başı R. Ü. F: Saat Başı Reel Ücret Farkı

Ş. Satış Hacmi: Şirket Satış Hacmi

U. Net Rezervler: Uluslararası Net Rezervler

3. BÖLÜM

EKONOMETRİK ANALİZ

3.1.DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: İSTANBUL, İZMİR, BURSA VE MANİSA İLLERİNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

3.1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de kurulmuş yabancı sermayeli firmaların yatırım kararlarında etkili olan unsurları tespit etmeye çalışmaktır.

3.1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Özellikle 1980’lerden sonra hızlanan küreselleşme dalgası ile beraber yabancı yatırımlar dünyada çok büyük rakamlara ulaşmıştır. 1970 yılında yaklaşık 10 milyar dolar olan küresel DYY miktarı 1980 yılında 50 milyar dolar, 2017 yılında yaklaşık 2 trilyon dolar ve 2018 yılında ise 1 trilyon 71 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu noktada yüksek miktarda DYY alan ülkeler ekonomik olarak gelişme göstermiştir.

Doğrudan yabancı yatırımlar Türkiye ekonomisi için de çok önemli bir unsurdur. Türkiye sahip olduğu genç nüfusu istihdam edebilmek için sürdürülebilir bir ekonomik büyüme performansı sergilemek zorundadır. Ancak Türkiye’de tasarruflar yeterli düzeyde olmadığından ekonomik büyümenin olduğu dönemlerde ülke büyük ödemeler dengesi açıkları ile karşılaşmaktadır. Türkiye, vermiş olduğu bu ödemeler dengesi açıklarını kısa vadeli sermaye hareketleri ya da doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile karşılaması mümkün olabilmektedir. Kısa vadeli sermaye hareketleri her türlü ekonomik ve siyasi olaya daha duyarlı olduğundan bazen ülke ekonomisine büyük zararlar veren kur hareketlerine neden olabilmektedir. Bu nedenle ülkenin ekonomik büyümesi için ithal ettiği yatırım mallarından dolayı verdiği ödemeler bilançosu açıklarını doğrudan yabancı yatırımlar ile finanse etmesi sürdürülebilir ekonomik büyümeye daha çok fayda sağlayacaktır. Türkiye ekonomisi için oldukça önemli fonksiyonları olan doğrudan yabancı yatırımların etkilendiği unsurları belirlemek oldukça büyük önem arz etmektedir. DYY’leri cezbeden politikaların belirlenmesi ve bu politikaların ön plana çıkarılması sonucu Türkiye’ye

gelen doğrudan yabancı yatırımların artması Türkiye'nin sürdürülebilir ekonomik büyüme amacına katkı sağlayacaktır.

3.1.3. KAPSAM VE VERİ SETİ

Bu çalışmada Türkiye'de (İstanbul, Bursa, İzmir, Manisa) faaliyet gösterip doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile kurulan 28 firmanın yöneticileriyle yüz yüze anket yöntemi kullanılarak veri toplanmaya çalışılmıştır. Veri toplamak için yapılan anketler 04.03.2019 ile 01.04.2019 tarihleri arasında yapılmıştır.

3.1.4. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'de yatırım yapan yabancı sermayeli firmalar ile ilgili tanımlayıcı istatistikler verilecek daha sonra bu firmaların yöneticileri ile yapılan anket sonuçları raporlanacaktır.

3.1.4.1. Anket Yapılan Firmalar İle İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

Bu çalışmada Türkiye'de yabancı sermaye ile kurulan firmaların yöneticileri ile yapılan yüz yüze anketler sonucunda ulaşılan bulgular raporlanmadan önce anket yapılan firmalar ile ilgili tanımlayıcı istatistikler verilecektir. İlk olarak Tablo 3.1.'de anket yapılan firmaların sektörel dağılımı verilmiştir.

Tablo 3.1. Anket Uygulanan Firmaların Sektörel Dağılımı

Sektör	Oran
Otomotiv	%39,3
Kimya, petrol ve kauçuk	%14,3
Tekstil	%14,3
Enerji, gaz ve su	%3,6
Sağlık, ticaret ve konaklama	%3,6
Mali kuruluşlar	%3,6
Diğer	21,4

Anket yapılan firmaların büyük çoğunluğunun otomotiv sektöründen oluştuğu görülmektedir. En az paya sahip olan sektörlerin ise %3,6 oran ile enerji, gaz ve su, sağlık, ticaret ve konaklama ile mali kuruluşlar olduğu Tablo 3.1.'de görülmektedir.

Tablo 3.2.'de ise anket yapılan firmaların Türkiye'deki faaliyet süreleri verilmiştir.

Tablo 3.2. Anket Uygulanan Firmaların Türkiye'deki Faaliyet Süreleri

Faaliyet Süresi	Oran
1-10 yıl	%36
11-20 yıl	%32
21 yıl ve üstü	%32

Anket yapılan firmaların %36'sı 1 ile 10 yıl, %32'si 11 ile 20 yıl ve yine %32'sinin ise 21 yılı aşkındır Türkiye'de faaliyet gösterdiği Tablo 3.2.'de görülmektedir.

Tablo 3.3.'te de anket yapılan firmaların başka ülkelerdeki yatırım durumu ve daha önceden Türkiye'deki yatırım durumunun oranları verilmiştir.

Tablo 3.3. Anket Uygulanan Firmaların Başka Ülkelerde ve Türkiye'de Daha Önceki Yatırım Durumu

Başka Ülkede Yatırım Durumu	Türkiye'de Daha Önce Yatırımı Durumu
%86	%14

Çalışmada anket uygulanan firmaların %86'sının Türkiye dışında farklı ülkelerde yabancı yatırımının olduğu Tablo 3.3.'te görülmektedir. Anket uygulanan firmaların %14'ünün ise çalışmada veri alınan yatırımlarının dışında daha önce de Türkiye'de yatırımları bulunmaktadır.

Tablo 3.4.'te ise anket yapılan firmaların kaynak ülkelerine göre oranları verilmiştir.

Tablo 3.4. Anket Uygulanan Firmaların Kaynak Ülkeleri

Firmaların Ülkeleri	Oran
Almanya	%21,43
İtalya	%14,30
Belçika	%10,71
İngiltere	%7,14
Japonya	%7,14
Amerika	%7,14
Azerbaycan	%7,14
İsviçre	%7,14
Fransa	%3,57
İspanya	%3,57
İsveç	%3,57
Çin	%3,57
Avusturalya	%3,57

Anketin uygulandığı firmaların 13 farklı ülkeden oluştuğu Tablo 3.4.'te görülmektedir. Bu firmaların %21,43'nün Alman firmaları, %14,30'nun İtalyan firmaları ve %10,71'nin ise Belçika firmaları olduğu görülmektedir. Anket uygulanan firmalardan en az paya sahip olan ülkelerin ise %3,57 oran ile Fransa, İspanya, İsveç, Çin ve Avusturalya olduğu Tablo 3.4.'te görülmektedir.

3.1.4.2. Türkiye'de Kurulmuş Yabancı Sermayeli Firmaların Yatırım Kararlarında Etkili Olan Faktörler

Çalışmanın bu bölümünde anket uygulanan firmaların yatırım kararlarında etkili olan unsurları ölçmeye yönelik sorulara verdikleri cevaplar tablolar halinde raporlanacaktır. Firmalara beşli likert ölçeğine göre hazırlanan ve "X unsuru yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?" şeklinde sorulan sorulara beş farklı cevap seçeneği sunularak bunlardan birini seçme imkânı verilmiştir. Bu seçenekler:

- Kesinlikle etkili olmadı (1 puan)
- Etkili olmadı (2 puan)
- Kararsızım (3 puan)
- Etkili oldu (4 puan)
- Kesinlikle etkili oldu (5 puan) şeklinde düzenlenmiştir.

Firmaların yatırım kararlarında etkili olan faktörleri belirlemek için verdikleri cevaplar beşli likert ölçeğine göre yukarıda verildiği gibi bir (1)'den beş (5)'e kadar puanlandırılmıştır. Daha sonra “X unsuru yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?” sorusuna firmaların verdikleri cevapların ortalaması hesaplanarak en çok etkili olan ilk altı unsur ve göreceli olarak etkisi ilk altı unsura göre daha az olan unsurlar ile etkisi en az olan unsurlar belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 3.5.'te firmaların yatırım kararlarında en çok etkili olan ilk altı faktör ve bunların ortalamaları verilmiştir.

Tablo 3.5. Firmaların Yatırım Kararında En Etkili Olan Faktörler

SIRA	FAKTÖR	ORTALAMASI
1	Türkiye'nin coğrafi konumu ve pazarlara olan yakınlığı yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?	4,36
2	Türkiye'nin piyasa hacmi (iç pazarın cazibesi) ve talep hacmi yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?	4,04
3	Türkiye'nin nitelikli iş gücüne sahip olması yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?	3,89
4	Türkiye'nin finansal gelişme durumu yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?	3,86
5	Türkiye'de ücretlerin düşük olması yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?	3,68
6	Türkiye'nin büyüme rakamları yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?	3,61

Coğrafi konum, ülkelerin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarını belirlemede oldukça büyük önem arz etmektedir. Bir ülkenin coğrafi konumu yabancı yatırımcının yatırım yapmasında etkili olan önemli bir faktördür. Türkiye'nin Avrupa ve Asya kıtalarını birbirine bağlaması yabancı yatırımcılara kolayca geniş bir pazar ağına ulaşabilme imkânı sunduğundan yabancı yatırımcıları yatırım yapma noktasında cezp etmektedir. Yapılan alan araştırması sonucunda elde edilen verilerden Türkiye'de yatırım yapan yabancı sermayeli firmaların yatırım kararlarında en etkili olan faktörün yaklaşık olarak 4,36 ortalama ile “Türkiye'nin coğrafi konumu ve pazarlara olan yakınlığının” olduğu tespit edilmiştir.

Yabancı yatırımların birçoğu yeni piyasalar ile yeni taleplere ulaşmak amaçlı yapılmaktadır. Bundan dolayı ev sahibi ülkenin piyasa büyüklüğü ve talep hacmi yabancı yatırımcıların yatırım kararında oldukça önem arz etmektedir. Türkiye yaklaşık 80 milyonluk nüfusu ile birçok uluslararası şirket için önemli bir pazar konumundadır. Yabancı yatırımcıların Türkiye'de yatırım yapma kararında en fazla

etkili olan ikinci faktörün ise yaklaşık 4,04 ortalama ile “Türkiye’nin geniş bir piyasa ve talep hacmine sahip olması” faktörünün olduğu Tablo 3.5.’te görülmektedir. Elde edilen bu sonuç (Agiomirgianokis vd. (2003); Asiedu (2006); Choong ve Lam (2010); Vijayakumar vd. (2010); Ranjan ve Agrawal (2011); Ibrahim ve Hassan (2013); Akay vd. (2014); Akça ve Bal (2016)) çalışmaları ile benzerlik göstermektedir.

Yabancı yatırımcı, yatırım yaptığı sektöre göre ev sahibi ülkedeki nitelikli iş gücü durumuna önem vermektedir. Ev sahibi ülkede o sektörde çalışan nitelikli iş gücünün olması yabancı yatırımcının kaynak ülkeden daha yüksek ücretle çalışan işçi getirmesine engel olduğu için yabancı yatırımcının maliyetini azaltmış olacaktır. “Türkiye’nin nitelikli iş gücüne sahip olması” faktörünün yabancı yatırımcıların yatırım kararı almasında yaklaşık olarak 3,89 ortalama ile oldukça etkili bir unsur olduğu belirlenmiştir. Bu durum Türkiye’nin beşerî sermayesinin göreceli olarak yüksek olmasının, Türkiye’de yatırım yapan yabancı sermayeli firmaları cezp ettiğini işaret etmektedir. Bu sonuç, Agiomirgianokis vd. (2003) ile Deichmanns vd.(2003) çalışmalarının sonuçları ile örtüşmektedir.

Finansal piyasaları gelişmiş ülkelerde yatırım yapan firmaların dünya sermaye piyasalarına rahat bir şekilde ulaşabilme ve finansal aracılık faaliyetlerinden faydalanma imkânı bulunmaktadır. Bu nedenle yabancı yatırımcı, yatırım kararı alırken finansal piyasaları daha çok gelişmiş ülkeleri tercih etmektedir. Bu çalışmada da ankete katılan yabancı sermayeli firmaların Türkiye’de yatırım yapma kararlarında “Türkiye’nin finansal piyasalarının gelişme durumunun” yaklaşık olarak 3,86 ortalama ile en etkili dördüncü faktör olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç finansal piyasalardaki gelişmeyi temsil etmesi için “bankaların kredi verme durumunu” bağımsız değişken olarak kullanan Deichmanns vd. (2006) çalışmasının sonucunu destekler niteliktedir.

Doğrudan yabancı yatırımların tarihsel sürecine bakıldığında kaynak ülkelerin daha çok kendi sömürgesi olan ülkelere ya da iş gücü bakımından ucuz olan ülkelere yatırım yaptığı görülmektedir. Yabancı yatırımcılar başka ülkelere yatırım yaparken kâr oranlarının fazla olması için genel olarak ücretlerin düşük olduğu ülkeleri tercih etmektedirler. Türkiye’ye gelen yabancı yatırımcının yatırım kararı almasında

“Türkiye’deki çalışan ücretlerinin düşük olması” faktörünün yaklaşık 3,68 ortalama ile en etkili beşinci faktör olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuç (Yapraklı (2006); Tatlısöz ve Kar (2008); Bıdırlı ve Tarı (2009); Vijayakumar vd. (2010);Ranjan ve Agrawal (2011); Rodriguez ve Pallas (2011); Khochoo ve Khan (2012); Akay vd. (2014); Çütçü ve Kan (2018)) çalışmalarının sonucu ile örtüşmektedir.

Doğrudan yabancı yatırım kararında etkili olan bir başka faktör ise ev sahibi ülkenin büyüme rakamlarıdır. Ev sahibi ülkedeki büyüme oranının artması toplam talebi arttıracığından yabancı yatırımcının yatırım yapması kararında etkili olmaktadır. “Türkiye’nin büyüme rakamlarının” yabancı yatırımcıların yatırım yapma kararında yaklaşık olarak 3,61 ortalama ile en etkili altıncı faktör olduğu Tablo 3.5.’te görülmektedir. Bu çalışmada elde edilen sonuç, Nistor (2014) ve Çelik & Öncü (2018) çalışmaları ile paralellik göstermektedir.

Alan araştırması sonucunda yabancı yatırımcıların yatırım kararında en etkili olan ilk altı faktör verildikten sonra ise Tablo 3.6.’da da en etkili olan ilk altı faktöre göre etkisi daha az olan on bir faktör verilmiştir.

Tablo 3.6. Firmaların Yatırım Kararında Etkisi Daha Az Olan Faktörler

SIRA	FAKTÖR	ORTALAMASI
7	Türkiye’nin yabancı yatırımcılar için olan teşvikleri yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?	3,57
8	Türkiye’nin hukuki yapısı yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?	3,57
9	Türkiye’nin ekonomik entegrasyonlara üyeliği yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?	3,43
10	Türkiye’nin limanının olup olmaması yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?	3,39
11	Tarife ve kotalar yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?	3,36
12	Türkiye’ye derecelendirme kuruluşları tarafından verilen puanlar yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?	3,36
13	Türkiye’de faiz oranlarının yüksek olması yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?	3,32
14	Türkiye’nin enerji fiyatları yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?	3,25
15	Türkiye’nin ödemeler bilançosu durumu yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?	3,25
16	Türkiye’nin doğal kaynaklara sahipliği ve yakınlığı yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?	3,18
17	Türkiye’nin döviz kurunun istikrarsızlığı yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?	3,11

Yabancı yatırımcılar için ev sahibi ülkenin teşvikleri, DYY'leri çekmek için gerekli politikaların izlenmesi gibi faktörler yabancı yatırımcının yatırım alma kararında oldukça etkili olmaktadır. Türkiye'de yabancı yatırımcılar için olan teşviklerin yabancı yatırımcıların yatırım kararı almasında yaklaşık olarak 3,57 ortalama ile etkili olan bir başka değişken olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada elde edilen sonuç, İbrahim ve Hassan (2013) çalışmasının sonucu ile örtüşmektedir.

Ev sahibi ülkenin gelişmiş bir hukuk sistemine sahip olması, yabancı yatırımcının fikri ve sınai haklarını daha kolay bir şekilde koruyacağından yabancı yatırımcının yatırım yapma kararında etkili olan bir faktördür. Yabancı yatırımcıların Türkiye'de yatırım yapma kararında Türkiye'nin hukuki yapısının yaklaşık 3,57 ortalama ile etkili olduğu Tablo 3.6.'da görülmektedir. Asiedu (2006), yapmış olduğu çalışmada ev sahibi ülkenin güvenilir bir hukuk sistemine sahip olmasının DYY miktarını olumlu etkileyeceğini belirtmiştir. Bu çalışmadaki sonuçlar Asiedu (2006) çalışmasının sonucu ile uyumaktadır.

Fitch Ratings, Moody's ve Standard & Poor's gibi derecelendirme kuruluşları ülkelerin kredi notunu ülkelerin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik duruma göre puan verip derecelendirirler. Yabancı yatırımcılar genel olarak yatırım tercihini derecelendirme kuruluşlarının iyi puan verdiği ülkelere yana kullanmaktadırlar. Derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'ye verdiği notun yabancı yatırımcıların yatırım yapması kararında 3,43 ortalama ile ilk altı faktöre göre daha az etkili olduğu Tablo 3.6.'da görülmektedir. Derecelendirme kuruluşları bir ülkenin kredi notunu belirlerken ülke ekonomisinin esnekliği, büyüme potansiyeli, ekonomik istikrar, dış politika gelişmeleri ve merkez bankasının bağımsızlık derecesi gibi kriterleri göz önünde bulundururlar. Türkiye, son zamanlarda yaşanan 15 Temmuz darbe girişimi, siyasi ve ekonomik istikrarsızlık sonucunda derecelendirme kuruluşları tarafından negatif puanlar alarak doğrudan yabancı yatırımcıları çekme noktasında sıkıntı yaşamıştır. Türkiye'ye derecelendirme kuruluşlarının verdiği notların bazı yatırımcıların kararlarında etkili olduğu söylenebilir.

Limanlar, yük ve yolcuların karadan gemiye veya gemiden karaya aktarıldığı yerlerdir. Limanlar bir ülkenin hem sanayisinin hem de ticaretinin gelişmesinde önemli bir rol oynayarak ülkelerin dünyaya açılmasını sağlarlar (Bayraktutan ve Özbilgen, 2013: 14). Yabancı yatırımcı başka bir ülkeye yatırım yaparken o ülkenin limanının ve kıyısının olmasına önem vermektedir. Bunun sebebi olarak ise ürettiği malları liman yolu ile denizaşırı ülkelere rahat bir şekilde ihracat etmesi olarak gösterilebilmektedir. Türkiye’de limanların olması yabancı yatırımcıların yatırım kararı almasında 3,39 ortalama ile etkili olan ilk sekiz faktöre göre daha az etkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye’nin limanlarının olmasının bazı yatırımcıların kararlarında etkili olduğu söylenebilir.

Yabancı yatırımcı ev sahibi ülkeye yatırım yaparken ev sahibi ülkenin dış ticarete izlediği politikaları göz önünde bulundurur. Türkiye’de tarife ve kotaların yabancı yatırımcıların yatırım yapması kararında 3,36 ortalama ile daha az etkili olduğu görülmektedir.

Yabancı yatırımcının, yatırım yaparken temel amacının yüksek oranda kar elde etmek istediğini daha önce belirtmiştik. Ev sahibi ülkenin yüksek oranda faiz oranlarına sahip olması yabancı yatırımcı için yatırım yapması konusunda teşvik edici bir politika olduğu söylenebilir. Çünkü yabancı yatırımcı yüksek faiz oranı sayesinde elde ettiği karı faize yatırarak daha fazla kazanç elde edebilir. Türkiye’de faiz oranlarının yüksek olmasının yabancı yatırımcıların yatırım yapma kararında 3,32 ortalama ile daha az etkili olduğu Tablo 3.6.’da görülmektedir.

Ev sahibi ülkedeki enerji fiyatlarındaki uygunluk yabancı yatırımcının yatırım kararında etkili olan bir başka faktördür. Doğrudan yabancı yatırımların büyük çoğunluğu gelişmiş ülkelere meydana gelmektedir. Bu ülkelerde enerji fiyatları pahalı olduğundan yabancı yatırımcılar enerji fiyatları bakımından ucuz olan ülkeleri tercih etmektedirler. Türkiye, elektrik enerjisi fiyatlarında Avrupa Birliği ülkelerinden daha ucuz olan bir ülkedir. Elektrik enerjisi fiyatlarında Avrupa Birliği’nin ortalaması 95,72 kuruş durumundayken, Türkiye’deki elektrik enerjisi fiyatları ise bu ortalamanın yarısı kadardır (www.enerjigazetesi.com). Türkiye’deki elektrik enerjisi fiyatlarının uygunluğu gibi faktörler yabancı yatırımcıların

Türkiye’de yatırım kararı almasında 3,25 ortalama ile daha az etkili olduğu Tablo 3.6.’da görülmektedir.

Yabancı yatırımcı ev sahibi ülkede yatırım yapmadan önce ev sahibi ülkenin ödemeler bilançosunu da göz önünde bulundurur. Ödemeler bilançosu açıkları az olan ülkelerde kur şokları göreceli olarak daha az olacağından firmaların karlarını transfer ettikleri dönemlerde gelir kayıpları ile karşılaşma olasılıkları düşmektedir. Bu nedenle ödemeler bilançosu açıkları az olan ülkelerin yabancı yatırımcılar için daha cazip edici olduğu söylenebilir. Bu çalışmada da Türkiye’nin ödemeler bilançosu durumunun yabancı yatırımcıların yatırım yapması kararında 3,25 ortalama ile daha az etkili olduğu görülmektedir.

Ev sahibi ülkenin doğal kaynaklara sahip ve yakın olması yabancı yatırımcının yatırım kararında etkili olan bir diğer önemli faktördür. Yatırım yapan firmanın işlem yapacağı ham maddenin ev sahibi ülkede bulunması veya ev sahibi ülkenin bu kaynağa yakın bir konumda olması yatırım yapan firma için ilave bir masraf gerektirmeyecek ve firma yatırım kararını bu ülkeden yana kullanacaktır. Türkiye’deki doğal kaynak durumu ve Türkiye’nin doğal kaynaklara olan yakınlığı faktörünün yabancı yatırımcıların yatırım kararı almasında 3,18 ortalama ile daha az etkili olduğu görülmektedir. Bu sonuç Türkiye’de yatırım yapan yabancı firmaların önceliklerinin doğal kaynaktan ziyade diğer unsurlar olduğunu işaret etmektedir.

Yabancı yatırımcı başka bir ülkede yatırım yaparken o ülkenin döviz kurunun oynaklık göstermemesine özen gösterir. Döviz kurundaki oynaklık yabancı yatırımcılar için risk teşkil ettiğinden yabancı yatırımcılar yatırım tercihini daha çok döviz kuru istikrarlı olan ülkeler tarafından kullanmaktadırlar. Türkiye’deki döviz kuru oranlarındaki istikrarsızlığın yabancı yatırımcıların yatırım kararında 3,11 ortalama ile daha az etkili olduğu görülmektedir. Türkiye son zamanlarda yaşadığı politik sıkıntıların yanında döviz kurunda da meydana gelen yükselmeler sonucunda doğrudan yabancı yatırımları çekmede sıkıntı yaşamaktadır. Döviz kurundaki bu yükselişin önüne geçip daha istikrarlı bir döviz kuru oranına sahip olunması sonucunda Türkiye’ye gelen DYY miktarının artması olası bir durum olarak görülmektedir.

Araştırma sonucunda yabancı yatırımcıların yatırım kararında en etkili olan ilk altı faktör ve etkisi ilk altı faktöre göre daha az olan on bir faktör de verildikten sonra yabancı yatırımcıların yatırım kararında göreceli olarak en az etkili olan altı faktör ise Tablo 3.7.'de verilmiştir. Bu faktörlerin en düşük ortalamalara sahip olması bu faktörlerin göreceli olarak en az etkili faktörler olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 3.7. Firmaların Yatırım Kararında Göreceli Olarak Etkisi En Az Olan Faktörler

SIRA	FAKTÖR	ORTALAMASI
18	Türkiye’de vergi oranlarının düşük olması yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?	3,07
19	Türkiye’de yabancı bankaların bulunması yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?	3,07
20	Türkiye’de özelleştirme süreçleri yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?	3,07
21	Türkiye’de enflasyon oranının yüksek olması yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?	3,07
22	Türkiye’nin kredi olanakları yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?	3,00
23	Türkiye’nin kamusal yatırımları yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?	3,00

Çok uluslu şirketlerin başka ülkelerde yatırım kararı almasındaki en önemli unsurlardan biri yüksek oranda kar elde etmektir. Vergi ödemeleri çok uluslu şirketlerin en büyük giderleri arasında yer aldığından söz konusu olan şirketlerin kar oranını da azaltabilmektedir. Çok uluslu şirketler yatırım yaparken genelde vergi oranı düşük olan ülkeleri tercih etmektedirler. Türkiye’deki vergi oranlarının düşük olması faktörünün yatırım yapan şirketlerin yatırım kararında yaklaşık olarak 3,07 ortalama ile az etkili olduğu Tablo 3.7.’de görülmektedir. Türkiye’deki vergi oranlarının firmaların yatırım yapma kararları üzerinde göreceli olarak az etkili olduğu görülmektedir.

Yabancı bankalar, bankacılık sektörünü ilgilendiren dünyadaki en son teknolojiyi ve etkin verileri kullanarak en yeni ürünleri müşterilerinin hizmetine sunmaktadırlar. Bu bankalar gittikleri ülkeye kendileri ile beraber teknolojilerini, yönetim bilgi ve becerilerini de götürerek müşterilerine daha iyi olanakları daha uygun fiyatlar ile sunmaktadırlar (Afşar, 2004: 97). Ev sahibi ülkede yabancı bankaların bulunması yabancı yatırımcıların kredi alması konusunda daha kolaylık sağladığından yabancı yatırımcı için o ülkenin yatırım yapma cazibesini arttıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de yabancı bankaların bulunması faktörünün yabancı yatırımcıların yatırım yapması kararında yaklaşık olarak 3,07

ortalama ile az etkili olduğu Tablo 3.7.'de görölmektedir. Bu faktörün az etkili olmasının sebebi olarak Türkiye'deki yabancı banka sayısının azlığıyla ilişkilendirilebilir.

Ev sahibi ülkedeki özelleştirme süreçleri yabancı yatırımcının yatırım alması kararında etkili olabilmektedir. Yabancı yatırımcıların ev sahibi ülkede özelleştirilen kuruluşları satın alma durumunun kolaylaşması, yabancı yatırımcının o ülkeye yatırım yapma kararı alma aşamasında ona kolaylık sağladığından dolayı yabancı yatırımcı yatırım kararını daha çok özelleştirme durumunun fazla olduğu ülkelerden yana kullandığı söylenebilir. Türkiye'deki özelleştirme süreçleri faktörünün yabancı yatırımcının yatırım yapma kararında yaklaşık 3,07 ortalama ile en az etkili olan bir diğ er faktör olarak tespit edilmiştir.

Ev sahibi ülkede enflasyon oranının yüksek olması piyasada belirsizliği ve riski artırdığından yabancı yatırımcının yatırım yapmasını engelleyebilmektedir. Bundan dolayı yabancı yatırımcılar tercihlerini daha çok enflasyon oranı düşük ve istikrarlı olan ülkelere yana kullanmaktadırlar. Türkiye'deki enflasyon oranlarının yüksek düzeyde olmasının yabancı yatırımcıların yatırım kararında yaklaşık 3,07 ortalama ile az etkili olan bir başka faktör olduğu Tablo 3.7.'de görölmektedir. Enflasyon oranlarındaki yüksekliğin Türkiye'ye gelen yabancı yatırımcıların yatırım kararında pek etkili olmamasının sebebi olarak bu firmaların yatırım yaptığı süre zarfında Türkiye'nin enflasyon oranlarının makul düzeylerde olduğundan kaynaklı olduğu söylenebilir.

Ev sahibi ülkenin yabancı yatırımcılar için sunduğu kredi olanakları yabancı yatırımcının başka ülkelere yatırım kararı almasında etkili olan bir diğ er faktördür. Yabancı yatırımcılar yatırım tercihini genel olarak ev sahibi ülkenin yabancı yatırımcılar için daha geniş kredi olanakları sağladığı ülkeler tarafından kullandığı söylenebilir. Türkiye'deki yabancı yatırımcılar için olan kredi olanaklarının yabancı yatırımcıların yatırım kararı almasında yaklaşık olarak 3,00 ortalama ile az etkili olduğu tespit edilmiştir.

Yabancı yatırımcının yatırım kararında etkili olan faktörlerden biri de ev sahibi ülkedeki kamusal yatırım miktarıdır. Ev sahibi ülkedeki kamusal yatırım miktarından kasıt ülkede yapılan köprüler, yollar, tüneller, limanlar vb. gibi alt ve üst yapı çalışmalarıdır. Bir ülkedeki kamusal yatırım miktarının fazla olması yabancı yatırımcılar için ek bir ulaşım maliyeti oluşturmayacağı için yabancı yatırımcıların yatırım yapması konusunda kolaylık sağlayacaktır. Türkiye'ye gelen yabancı yatırımcıların, Türkiye'deki kamusal yatırım faktörünün yatırım yapması kararında yaklaşık olarak 3,00 ortalama ile az etkili olduğu görülmektedir. Türkiye'nin kamusal yatırım durumunun, yabancı yatırımcıların yatırım yapması konusunda göreceli olarak az etkili olduğu görülmektedir.

Çalışmada firmaların yatırım kararlarında etkili olan faktörler verildikten sonra çalışmada anket uygulanan otomotiv sektöründeki firmaların yatırımın hangi noktalarında diğer firmalardan ayrıştığı incelenmeye çalışılmıştır. Son yıllarda otomotiv sektörünün Türkiye ekonomisi için önemi oldukça artmıştır. Otomotiv sanayinde yapılan büyük yatırımlar bir yandan Türkiye'nin üretim ve istihdamına büyük katkılar sunarken diğer taraftan bu sektör Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı sektör haline gelmiştir.

Otomotiv sektörünün Türkiye ekonomisindeki öneminin artmasından dolayı bu çalışmada, özellikle otomotiv sektöründe üretim yapan yabancı sermayeli firmaların hangi önermelerde diğer firmalardan ayrıştığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla anket yapılan firmalar otomotiv sektöründe üretim yapan ve diğer firmalar diye iki grup oluşturularak bağımsız örneklem t-testi yardımı ile otomotiv sektörü ile diğer sektörler arasında anlamlı bir farklılık olan önermeler belirlenmeye çalışılmıştır.

Bağımsız örneklem t-testi yapılmadan önce bu testin varsayımları olan serilerin normal dağıldığı ve modelde değişen varyans olmadığı varsayımları test edilmelidir. Normal dağılım göstermeyen seriler ile yapılacak olan bir bağımsız örneklem t-testi sapmalı sonuçlar verecektir. Serilerin normal dağılıp dağılmadığı "Kolmogorov-Smirnov" veya "Shapiro-Wilk" testleri yardımı ile incelenebilir (Field, 2009: 324). Ancak sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda gözlem sayıları göreceli olarak düşük olduğundan bu testlerin serilerin normal dağılmadığını işaret etmesi durumunda serilerin çarpıklık ve basıklık (Skewness and Kurtosis) değerine

bakılabilir. Bu değerlerin -4 ile +4 arasında olması durumunda bağımsız örneklem t-testi kullanılabilir.

Bu çalışmada da Türkiye’de otomotiv sektöründe faaliyet gösteren yabancı sermayeli firmaların diğer sektörlerde üretim yapan firmalardan anlamlı bir şekilde farklılaştığı önermeleri tespit etmek için bağımsız örneklem t-testi kullanılmıştır. Tüm önermeler için bu testler yapılmış ancak otomotiv sektöründeki firmaların anlamlı bir şekilde farklılaştığı önermeler aşağıda tablolar halinde verilmiştir. İlk olarak otomotiv sektörünün diğer sektörlerden anlamlı bir şekilde ayrıştığı basıklık çarpıklık değerleri ile sabit varyansı test eden Levene testi sonuçları Tablo 3.8.’de verilmiştir.

Tablo 3.8. Anlamlı Farklılık Olan Önermelere Ait Normal Dağılım ve Homojen Varyans Sonuçları

ÖNERMELER	Levene ist.	Olasılık Değeri	Skewness	Kurtosis
Ücretlerin düşük olması yatırım kararınızda ne kadar etkili oldu	12,206	0,002	0,155	1,862
Vergi oranları yatırım kararınızda ne kadar etkili oldu	0,002	0,966	-0,448	-0,594
Türkiye’nin piyasa hacmi yatırım kararınızda ne kadar etkili oldu	4,180	0,051	-0,439	-0,818
Türkiye’nin ekonomik entegrasyonlara üyeliği yatırım kararınızda ne kadar etkili oldu	5,060	0,033	-0,638	-0,639
Türkiye’nin büyüme rakamları yatırım kararınızda ne kadar etkili oldu	1,820	0,180	-1,02	-1,56
Ev sahibi ülkenin özelleştirme süreçleri yatırım kararınızda ne kadar etkili oldu	2,980	0,098	0,262	-0,554

Tablo 3.8.’de önermeler için kurulan Levene testi istatistiği ve bunların olasılık değerleri verilmiştir. Levene testinde “model sabit varyanslıdır” şeklinde kurulan H sıfır hipotezi test edilmektedir. Bu testin olasılık değerinin 0,05’ten büyük olması durumunda H sıfır hipotezi kabul edilmekte ve modelin sabit varyanslı olduğuna karar verilmektedir. Levene istatistiğinin olasılık değerinin 0,05’ten küçük olması durumunda ise H sıfır hipotezi reddedilmekte ve modelin sabit varyanslı olmadığına karar verilmektedir. Böyle bir durumda değişen varyansı dikkate alan bağımsız örneklem t-testi istatistiği kullanılmaktadır. Tabloda ayrıca kurulan modellerin basıklık ve çarpıklık değerleri verilmiştir. Bu değerlerin -4 ile +4 arasında olması durumunda bağımsız örneklem t-testi uygulanabilmektedir. Bu çalışmada kurulan önermeler için tüm değerlerin bu aralıkta olduğu görülmektedir.

Bağımsız örneklem t-testinin varsayımlarını test eden test istatistiklerinin sonuçları verildikten sonra Tablo 3.9.'da önermeler için hesaplanan t-istatistik sonuçları verilmiştir.

Tablo 3.9. Önermelere Ait Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları

ÖNERME	Sektör	N	Ort.	SS	Bağımsız örneklem t-testi	
					t-ist.	Olasılık
Türkiye'deki ücretlerin düşük olması	Otomotiv sektörü	11	4,09	0,53	2,00	0,057
	Diğer sektörler	17	3,41	1,22		
Türkiye'deki vergi oranlarının düşük olması	Otomotiv sektörü	11	3,63	1,02	2,31	0,029
	Diğer sektörler	17	2,70	1,04		
Türkiye'nin piyasa ve talep hacmi	Otomotiv sektörü	11	4,54	0,52	2,81	0,010
	Diğer sektörler	17	3,70	1,04		
Türkiye'nin ekonomik entegrasyonlara üyeliği	Otomotiv sektörü	11	3,81	0,52	1,75	0,091
	Diğer sektörler	17	3,70	1,04		
Türkiye'nin büyüme rakamları	Otomotiv sektörü	11	4,04	0,89	1,74	0,093
	Diğer sektörler	17	3,35	0,99		
Türkiye'deki özelleştirme süreçleri	Otomotiv sektörü	11	3,72	0,78	2,68	0,012
	Diğer sektörler	17	2,64	1,16		

Not: N gözlem sayısını, Ort.: Ortalamayı ve ss: standart sapmayı temsil etmektedir.

Bağımsız örneklem t-testinde incelenen iki grup arasında anlamlı bir farklılığın olması için hesaplanan istatistiğin olasılık değerinin 0,05'ten küçük olması gerekmektedir. Ancak %10 önem düzeyi de literatürde kabul gören bir önem düzeyi olduğundan 0,10'dan küçük olasılık değerine sahip olan önermelerde de iki grup arasında anlamlı bir farklılık olduğu kabul edilebilir. Bu çalışmada yapılan analizler sonucunda otomotiv sektöründe faaliyet gösteren firmaların altı önermede diğer sektörlerde faaliyet gösteren firmalardan anlamlı bir şekilde ayrıştığı belirlenmiştir. Bu önermelerin üç tanesi %5 önem düzeyinde anlamlı bulunurken üç tanesi %10 önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Sektörün diğer sektörlerle arasında anlamlı bir farklılığın olduğu önermelerden ilki "ücretlerin düşük olması" önermesidir. Ortalamalara bakıldığında otomotiv sektörünün ortalamasının 4,09 diğer sektörlerde faaliyet gösteren firmaların 3,41 olduğu görülmektedir. Bu sonuç otomotiv sektöründe faaliyet gösteren firmaların yatırım kararlarında Türkiye'de ücretlerin düşük olmasının daha etkili olduğu anlamına gelmektedir. Otomotiv sektöründe faaliyet gösteren firmaların kararlarında daha etkili olan önermelerden biri de vergi oranlarının düşük olmasıdır.

Türkiye'nin piyasa ve talep hacmi, Türkiye'nin ekonomik entegrasyonlara üyeliği, Türkiye'nin büyüme rakamları ve Türkiye'deki özelleştirme süreçleri otomotiv sektörünün diğer sektörlerden anlamlı olarak farklılaştığı diğer önermelerdir. Bu önermelerin tamamında otomotiv sektörünün ortalamaları diğer sektörlerde faaliyet gösteren firmaların ortalamalarında yüksek gerçekleşmiştir.

SONUÇ

Gelişmekte olan ülkeler sürdürülebilir bir ekonomik büyüme için sabit sermaye yatırımlarını arttırmak zorundadırlar. Ancak yatırım malları üretimi noktasında sanayileri fazla gelişmeyen bu ülkeler bu ürünleri ithal etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu durum bu ülkelerin ödemeler bilançosu açıklarının artmasına neden olmaktadır. Gelişmekte olan bu ülkeler ya yüksek faizler vererek kısa süreli sermaye hareketleri ile açıklarını finanse etmek zorundalar ya da uygun politikalar izleyerek ülkeye doğrudan yabancı yatırım çekmek zorundadırlar. Kısa süreli sermaye hareketlerinin siyasi söylemlere, uluslararası ve ulusal ekonomik kuruluşların yayınladıkları verilere duyarlı olması bazen ekonomiye sağladığı faydadan çok zarar vermektedir. Ancak oluşan açıkların doğrudan yabancı yatırımlarla finanse edilmesi hem bu açıkların olumsuz yönlerini minimize etmekte hem de bu yatırımlar sayesinde ülkenin diğer makroekonomik değişkenlerini olumlu etkilemektedir.

Doğrudan yabancı yatırımlar ilk girişte ülkeye sağladığı dövizin yanında bu ülkede ürettikleri ürünleri diğer ülkelere ihraç ederek, gittiği ülkeye sürekli bir döviz getirisi de sağlayarak ülkenin ödemeler bilançosuna katkı sunmaktadır. Bunun yanında doğrudan yabancı yatırımlar gittikleri ülkelerde üretim kapasitesini genişleterek gayrisafi yurtiçi hasılanın ve istihdamın artmasına işsizlik oranının düşmesine imkân tanımaktadır. DYY'lerin, GOÜ'ler için belki de en önemli fonksiyonu teknoloji transferidir. Yatırım yapan firmalar yatırım yaptıkları ülkeye üretim tekniklerini taşıyarak bu ülkede üretim yönteminin değişmesine daha teknoloji yoğun bir hale gelmesine olanak sağlamaktadır.

Doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülke ekonomileri için bu kadar önemli olması, doğrudan yabancı yatırımları etkileyen unsurların da önemini arttırmaktadır. Araştırmacılar, doğrudan yabancı yatırımları etkileyen unsurları inceledikleri çalışmalarda genellikle ulusal ve uluslararası veri tabanlarında derledikleri verileri kullanarak bu unsurları tespit etmeye çalışmışlardır. Bu çalışmalar sonucunda genel olarak dışa açıklık, enflasyon, altyapı durumu, döviz kuru, ekonomik büyüme, pazar büyüklüğü, işgücü maliyetleri gibi birçok değişkenin doğrudan yabancı yatırım girişinde etkili olan faktörler olduğu sonucuna varılmıştır.

Yapılan bu çalışmada ise literatürden farklı olarak, Türkiye’de kurulan yabancı sermayeli firmaların yöneticileri ile yüz yüze anket uygulaması yapılarak bu firmaların yatırım kararlarında etkili olan unsurlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Alan araştırması sonucunda coğrafi konum ve pazarlara olan yakınlık, piyasa büyüklüğü ve talep hacmi, nitelikli işgücü, finansal piyasaların gelişmişliği, ücretlerin düşük olması ve büyüme rakamları faktörlerinin firmaların yatırım kararlarında çok etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Alan araştırması sonucunda coğrafi konum ve pazarlara olan yakınlığın çok etkili bir unsur olarak tespit edilmesi yatırım yapan firmaların Türkiye’de yaptıkları yatırımlarla çevre ülkelere satış yapmayı da hedeflediklerini işaret etmektedir. Bu sonuç bağlamında, Türkiye’nin çevre ülkelerle ulaşım ağını geliştirmesinin ve çeşitlendirmesinin yanı sıra komşu ülkeler ile iyi ilişkiler içinde olmasının doğrudan yabancı yatırım çekme noktasında Türkiye’ye avantaj sağlayacağı söylenebilir. Nitelikli işgücü unsurunun yabancı yatırımcılar için önemli olması Türkiye’nin daha fazla doğrudan yabancı yatırım çekmesi için eğitime odaklanması gerektiğini işaret etmektedir. Türkiye’nin eğitim sisteminde köklü reformlara gitmesi, fen bilimleri eğitimini ve yabancı dil eğitimini üst düzey hale getirmesi ve mesleki eğitim ile hayat boyu öğrenme kapsamında iş gücüne yatırım yapması ülkede var olan nitelikli iş gücü sayısını daha da arttıracaktır. Bu durum Türkiye’nin doğrudan yabancı yatırım girişine katkı sunacaktır. Finansal piyasaların gelişmişliğinin firmaların yatırım kararlarında etkili olmasının ise Türkiye’nin bu piyasaların etkinliğini arttıracak düzenlemeler ve politikalar noktasında hassas olması gerektiğini işaret etmektedir.

Çalışma sonucunda derecelendirme kuruluşlarının değerlendirmeleri, döviz kurundaki oynaklık, ülkedeki liman sayısı, enflasyon, faiz oranları, vergi oranları ve kredi olanakları değişkenlerinin firmaların yatırım kararları üzerinde çok etkili olmadığı belirlenmiştir.

Ülkedeki liman sayısı unsurunun yabancı yatırımcıların yatırım kararında fazla etkili olmamasının çalışmanın kısıtı ile alakalı olduğu düşünülmektedir. Çalışmada sektörel bir sınıflamaya gidilmesi ve anket uygulanan firmaların buna göre belirlenmesi durumunda bu unsurun bazı sektörler için oldukça önemli olacağı tahmin edilmektedir. Alan araştırması esnasında uygulanan anket sonucunda

enflasyon değişkeninin yabancı yatırımcıların yatırım kararında fazla etkili olmadığı belirlenmiştir. Ancak yabancı yatırımcılar ile uygulanan yüz yüze anket esnasında yatırımcıların bazıları “yatırım yaptıkları dönemde Türkiye’de enflasyon oranlarının makul düzeylerde gerçekleştiğini bu nedenle enflasyon oranlarının yatırım kararlarında çok etkili bir unsur olmadığını ancak son zamanlarda enflasyon oranlarındaki yukarı yönlü eğilimin kendilerini etkilediğini” belirtmişlerdir.

Çalışmada ayrıca doğrudan yabancı yatırım yapan firmalardan otomotiv sektöründe faaliyet gösterenlerin diğer sektörlerden farklılaştığı önermeler de tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda otomotiv sektöründe faaliyet gösteren firmaların ücretlerin düşük olması, vergi oranlarının düşük olması, piyasa hacminin büyük olması, ekonomik entegrasyonlara üyelik, Türkiye’nin büyüme rakamları ve özelleştirme süreçlerinde diğer sektörlerden anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmada Türkiye’de İstanbul, İzmir, Bursa ve Manisa’da yatırım yapmış yabancı sermayeli 28 firma ile görüşülmüştür. Alan araştırması süresince aşağıda belirtilen kısıtların olduğu görülmüştür. Daha sonraki dönemlerde bu alanda çalışma yapacak araştırmacıların bu noktalara dikkat etmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

- Doğrudan yabancı yatırımcıların kararlarında etkili olan unsurlara odaklanacak bir çalışmada firmaların yöneticileri ile mülakat yapılması gerekmektedir. Yabancı sermayeli firmaların yöneticileri ile toplantı ayarlamının zorluğundan dolayı gözlem sayısının artırılması çok zaman ve imkân gerektiren bir durumdur. Bu nedenle daha fazla yatırımcıyla yapılacak bir çalışmanın literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir.
- Gözlem sayısının arttırabilmesi durumunda sadece iki ya da üç sektöre odaklanılıp yatırım kararlarını etkileyen unsurların sektörlere göre nasıl bir değişiklik gösterdiğinin tespit edilmesi önemlidir.
- Gözlem sayısının arttırabilmesi durumunda limanı ve kıyısı olan iller ile limanı ve kıyısı olmayan illerde firmaların seçilmesi ve etkili olan unsurların mekânsal farklılığa göre değişip değişmediğinin tespit edilmesi önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdouli, M. And S. Hammami. (2017). "Investigating The Causality Links Between Environmental Quality, Foreign Direct Investment and Economic Growth in MENA Countries". *International Business Review*, 26(2), 264-278.
- Açıklan, S., E. Gül ve E. Yaşar. (2006). "Ücretler ve Büyüme İle Doğrudan Yabancı Yatırımlar Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (16).
- Afşar, M. (2004). "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Ve Bankacılık Sektörü". *Ege Akademik Bakış Dergisi*. 4(1). 85-101.
- Afşar, M. (2008). "The Causality Relationship Between Economic Growth and Foreign Direct Investment in Turkey". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (20), 1-9.
- Agiomirgianakis, G. M., D. Asteriou and K. Papatoma. (2003). "The Determinants of Foreign Direct Investment: A Panel Data Study For The OECD Countries". *Department of Economics, Discussion Paper Series*. (3).
- Ağayev, S. (2010). "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneğinde Panel Eş-bütünleşme ve Panel Nedensellik Analizleri". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 12(1). 159-184.
- Ajaga, E. and P. Nunnenkamp. (2008). *Inward FDI, Value Added and Employment In US States: A Panel Cointegration Approach*(No. 1420). Kiel Working Paper.
- Ak, M. Z. (2009). Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Doğrudan Yabancı Yatırımların Temel Belirleyicileri. *Yayınlanmamış Doktora Tezi, TC Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya*. 19-20.
- Akdış, M. (1988). "Dünya'da ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler". *YASED Yayınları*. (33).1-17.
- Akinlo, A. E. (2004). "Foreign Direct Investment and Growth In Nigeria: An Empirical Investigation". *Journal Of Policy Modeling*. 26(5). 627-639.

- Alagöz, M., S. Erdoğan ve N. Topallı. (2008). “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Deneyimi 1992-2007”. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*. 7(1). 79-89.
- Al-Iriani, M. (2007). “Foreign Direct Investment and Economic Growth in the GCC Countries: A Causality Investigation Using Heterogeneous Panel Analysis”. *Topics In Middle Eastern And North African Economies*, 9.
- Alpar, C. (1978). Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma (2. Baskı). Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını.
- Alper, A. E. ve G. Oransay. (2016). “Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz: Üst Orta Gelirli Ülkeler Grubu ile OECD Karşılaştırması”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*. 30(2).
- Altıntaş, M., D. Güvercin, ve E. Uğurlu. (2008). “Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”. *Ekonomik Yaklaşım*. 19 (Special).17-32.
- Altun, Şafak (2008). *Türkiye’de Yabancı Sermayenin Tarihsel Gelişimi*, G.M. Matbaacılık. İstanbul. 2008: 252.
- Apan, E. (2006). “Türkiye'nin Yurt Dışına Doğrudan Yatırımları ve Türk Firmalarının Doğrudan Dış Yatırım Kararlarını Etkileyen Faktörler”. *Ankara: Hazine Müsteşarlığı*.
- Arık, Ş., B. Akay, ve M. Zambak. (2014).” Doğrudan Yabancı Yatırımları Belirleyen Faktörler: Yükselen Piyasalar Örneği”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.14(2). 97-110.
- Asiedu, E. (2006). “Foreign Direct Investment in Africa: The Role of Natural Resources, Market Size, Government Policy, Institutions and Political Instability”. *World Economy*. 29(1). 63-77.
- Ayaydın, H. (2010). “Doğrudan Yabancı Yatırımlar İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Türkiye Örneği”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 26(1). 133-145.

- Aydemir, C., İ. Arslan, ve U. Funda. (2012). “Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünya’daki ve Türkiye’deki Gelişimi”. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (23). 69-104.
- Bal, H. ve E. E. Akça. (2016). “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri: Seçilmiş Doğu Asya ve Pasifik Ülkelerinden Ampirik Bulgular”. *Sosyoekonomi*. 24 (30). 91-112.
- Basu, P., C. Chakraborty, and D. Reagle. (2003). “Liberalization, FDI, and Growth in Developing Countries: A Panel Cointegration Approach”. *Economic Inquiry*. 41(3). 510-516.
- Batmaz, N. ve H. Tunca. (2005). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye (1923-2003)* (1.Baskı). İstanbul: Beta Basım AŞ. s.24.
- Bayar, Y. ve M.U. Sasmaz. (2017). “Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Piyasa Ekonomilerinde İşsizliğe Etkisi: Bir Eş-bütünleşme Analizi”. *Uluslararası İşletme ve Ekonomi Bilimleri Dergisi. Uygulamalı Araştırma*. 10 (3).
- Bayraktutan, Y. ve M. Özbilgin. (2013). “Limanların Uluslararası Ticarete Etkisi ve Kocaeli Limanlarının Ülke Ekonomisindeki Yeri”. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (26). 11-41.
- Bende-Nabende, A. and J. L. Ford. (1998). “FDI, Policy Adjustment and Endogenous Growth: Multiplier Effects From A Small Dynamic Model For Taiwan, 1959–1995”. *World Development*. 26(7). 1315-1330.
- Bengoa, M. and B. Sanchez-Robles. (2003). “Foreign Direct Investment, Economic Freedom and Growth: New Evidence From Latin America”. *European Journal Of Political Economy*. 19(3). 529-545.
- Berköz, L. ve Ş. Ş. Türk. (2010). “Yabancı Yatırımların Yer Seçimini Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği”. *İTÜ DERGİSİ / A*, 6(2).
- Berthélemy, J. C. and S. Demurger. (2000). “Foreign Direct Investment and Economic Growth: Theory and Application To China”. *Review Of Development Economics*. 4(2). 140-155.

- Bilgili, F. ve E. Uğurlu. (2007). “Büyüme, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Yurtiçi Yatırımlar Arasındaki Etkileşim”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(23). 127-151.
- Bozdağlıoğlu, E. Y. ve Ö. Özpınar. (2011). “Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye'nin İhracat Performansına Etkilerinin Var Yöntemi ile Tahmini”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt:13. Sayı:3. S.39-63.
- Bozdağlıoğlu, Y. ve U. Evlimoğlu. (2014). “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Süreçte Gösterdiği Gelişim: Hukuksal Ve Ekonomik Yansımaları”. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6 (11). 32-52.
- Bulutoglu, Kenan (1970). “100 Soruda Türkiye'de Yabancı Sermaye”. Gerçek Yayınevi. İstanbul, 1970: 109.
- Candemir, A. (2006). “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler: Bir Uygulama”. *YASED Yayınları*, 1.
- Candemir, A. (2009). “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler”. *Ege Akademik Bakış Dergisi*. 9(2). 659-675.
- Chao, Y. and Z. Ye. (2011). “Effects of China's Outward FDI on Domestic Employment”. In *2011 10th International Symposium On Distributed Computing and Applications To Business, Engineering and Science*. 137-141.
- Choong, C. K. and S. Y. Lam. (2010). “The Determinants of Foreign Direct Investment in Malaysia: A Revisit”. *Global Economic Review*. 39(2). 175-195.
- Chowdhury, A. and G. Mavrotas. (2005). “FDI and Growth: A Causal Relationship”. (No.2005/25). *Research Paper, UNU-WIDER*, United Nations University (UNU).
- Çütçü, İ. ve K. Enez, (2018). “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği”. *Sakarya İktisat Dergisi*. 7(3). 1-21.
- Dalgıç, B., B. Fazlıoğlu, ve V. İyidoğan. (2016). “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kadın İstihdamını Artırır mı? Türkiye’de Hizmetler Sektörüne Yakından Bakış”. <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/id/eprint/70790>.

- De Mello and L. Ruiz. (1997). "Foreign Direct Investment in Developing Countries and Growth: A Selective Survey". *The Journal of Development Studies*. 34(1). 1-34.
- Değer, M. K. ve M. A. Doğanay. (2017). "Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İhracat İlişkisi: Panel Veri Eş-bütünleşme Analizleri (1996-2014)." *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*. 7(2). 127-145.
- Değer, M. K. ve Ö. S. Emsen. (2006). "Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Panel Veri Analizleri (1990-2002)". *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 7(2). 121-137.
- Deichmann, J., S. Karidisand and S. Sayek. (2003). "Foreign Direct Investment in Turkey: Regional Determinants". *Applied Economics*. 35(16). 1767-1778.
- Demir, Y. (2007). "Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Olan Etkisinin Türkiye Bağlamında Test Edilmesi". *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. (34). 152-161.
- Demircan, H. (2003). "*Dünyada ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Stratejileri*". T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı.
- Doğan, B. ve M. Can. (2016). "Doğrudan Yabancı Yatırımlar İstihdamı Etkiliyor Mu?: Türkiye Örneğinde ARDL Sınır Testi Yaklaşımı Does Foreign Direct Investment Effect Employment?": ARDL Bound Testing Approach in the Sample of Turkey. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*. 53. 614.
- Dönmez, A. (2009). "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret Üzerine Olan Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama". Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana.
- Dumludağ, D. (2006). "Doğrudan Yabancı Yatırım Hareketlerinde Yatırım Promosyon Ajanslarının Rolü-Türkiye Örneği". Marmara Üniversite İİBF Dergisi. cilt:11, sayı:1, 221.
- Erçakar, M. E. ve H. Güvenoğlu. (2018). "Doğrudan Yabancı Yatırımların İşsizlik Üzerine Etkisi: Türkiye Uygulaması (1980-2016)". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(ICEESS'18). 349-356.

- Erçakar, M. E. ve M. Yılıgör. (2008). “Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Arasındaki İlişki: Panel Birim Kök Testi ve Panel Koentegrasyon Testi Uygulamaları”. *Uluslararası Sermeye Hareketleri ve Gelişmekte Olan Piyasalar Sempozyumu*. 24-27.
- Erdal, F. and E. Tatoğlu. (2002). “Locational Determinants of Foreign Direct Investment in an Emerging Market Economy: Evidence From Tukey”. *Multinational Business Review*. 10, 21-27.
- Erden, Deniz (2008). “Cumhuriyet’in Yabancı Sermayeye Bakışı”, (Ed.) Şafak Altun, *Türkiye’de Yabancı Sermaye’nin Tarihsel Gelişimi*, G.M. Matbaacılık, İstanbul.
- Erdoğan, Ali (2016). “Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye Örneği”. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. 65-228.
- Ergül, N. (2004). “Ülkemizde Doğrudan Yabancı Yatırımların Durumu”. *Vergi Dünyası*. (270). ss. 145-147
- Falk, M. and M. Hake. (2008). “A Panel Data Analysis On FDI AndExports”. (No. 012). FIW ResearchReports.
- Fazlıoğlu, B. ve B. Dalgıç (2015). “Foreign Affiliated Firms and Employment: Evidence From Turkey”. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. cilt:13 sayı:2 (Mayıs 2015) -Doi: <http://dx.doi.org/10.11611/JMER676>
- Feridun, M. (2004). “Foreign Direct Investment and Economic Growth: A Causality Analysis For Cyprus, 1976-2002”. *Journal of Applied Sciences*. 4(4). 654-657.
- Field, Andy (2009). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics*. SAGE Publications. ss.324.
- Gocer, I., S. Bulut ve M. M. Dam. (2012). “Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye'nin İhracat Performansına Etkileri: Ekonometrik Bir Analiz”. *Business and Economics Research Journal* 3(2), 21.
- Göçer, İ. ve O. Peker. (2014). “Yabancı Doğrudan Yatırımların İstihdam Üzerindeki Etkisi: Türkiye, Çin ve Hindistan Örneğinde Çoklu Yapısal Kırımlı Eş-bütünleşme Analizi”. *Yönetim ve Ekonomi. Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 21(1). 107-123.

- Gürbüz, S., A. Şahbaz ve İ. Doğan. (2016). “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler: Türkiye İçin Yapısal Kırılmalı Bir Analiz.” *Imuco 2016*, 144.
- Gürsoy, F. ve H. Kalyoncu (2012). “Gürcistan'da Doğrudan Yabancı Yatırım ve Büyüme İlişkisi”. *Uluslararası Ekonomi ve Finansal Konular Dergisi*. 2 (3). 267-271.
- Hacımamoğlu T. (2016). Doğrudan Yabancı Yatırımların Kurumsal Belirleyicileri: OECD Örneği, T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2016: 37. Kocaeli.
- Hansen, H. and J. Rand. (2006). “On The Causal Links Between FDI and Growth in Developing Countries”. *World Economy*. 29(1). 21-41.
- Harding, T. and B. S. Javorcik. (2011). “FDI and Export Upgrading”. *University of Oxford, Department of Economics Discussion Paper Series*, Number: 526.
- Hisarciklilar, M., D. Karakas, ve A. A. Asici. (2014). “Can FDI Be A Panacea For Unemployment?: The Turkish Case”. In *Labor and Employment Relations in a Globalized World* (Pp. 43-70). Springer, Cham.
- <http://www.ekodialog.com/Konular/dogrudan-yabanci-yatirimlarin-cesitleri.html>, Erişim Tarihi 09.11.2018.
- <https://www.enerjigazetesi.ist/amp/turkiyede-elektirk-fiyatlari-avrupanin-yarisi/>, Erişim Tarihi: 19.09.2019.
- <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>, Erişim Tarihi, 13.04.2019
- <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>, Erişim Tarihi: 16.09.2019.
- Hua, L. (2011). “Analysis of FDI's Employment Structure Effects Based on Panel Data-A Case Study on Industrial Structure Effects of FDI Employment in Jiangxi”. In *2011 International Conference On Business Management and Electronic Information* (Vol. 3, Pp. 481-485). IEEE.
- Hüseyini, İ. (2017). “Doğrudan Yabancı Yatırımların İhracatın Sofistike Değeri Üzerindeki Etkisi: BRICS Ülkeleri ve Türkiye”. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 35(4). 79-95.

- Ibrahim, O. A. and H. M. Hassan. (2013). “Determinants Of Foreign Direct Investment in Sudan: an Econometric Perspective”. *The Journal of North African Studies*. 18(1). 1-15.
- Jude, C. and M. I. P. Silaghi. (2016). “Employment Effects of Foreign Direct Investment: New Evidence From Central and Eastern European Countries”. *International Economics*. 145. 32-49.
- Kandır, S. Y. (2008). “Yabancı Yatırımcıların Türkiye’deki Yatırım Tercihlerinin Araştırılması”. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. (38). 199-209.
- Kar, M. ve M. A. Kara. (2003). “Türkiye’ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler”. *Dış Ticaret Dergisi*. 8(29). 46-80.
- Kar, M. ve F. Tatlısöz. (2008). “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi”. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 2008(1). 436-458.
- Karagöz, K. (2007). “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdama Etkisi: Türkiye Örneği”. *İnönü Üniversitesi 8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi*. 24-25.
- Karlık, S. R. (2002). *Uluslararası Ekonomi: Teori ve Politika*. (6.Baskı). İstanbul: BETA Basım Yayım Dağıtım AŞ.
- Kelleci, S. Ü. ve E. Fırat. (2017). “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Azerbaycan Örneği, Relationship Between Foreign Direct Investments and Economic Growth: The Azerbaijan Sample”. *International Conference on Eurasian Economics*, 2017.
- Khachoo, A. Q. and M. I. Khan. (2012). “Determinants of FDI İnflowsto Developing Countries: A Panel Data Analysis”. *Munich Personal Repec Archive*, MPRA Paper No. 37278.
- Koçbulut, Ö. ve S. Barış. (2016). “Avrupa Birliği Ülkelerinde İhracat ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Kadın İstihdamı Üzerindeki Etkisi: Panel Veri Analizi”. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*. 1(2). 22-39.

- Koyuncu, F. T. (2010). “Türkiye’de Seçilmiş Makroekonomik Değişkenlerin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisinin Yapısal Var Analizi: 1990-2009 Dönemi”. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 55-62.
- Kurtaran, A. (2007). “Doğrudan Yabancı Yatırım Kararları ve Belirleyicileri”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 10 (2). 367-382.
- Kutan, A. M. and G. Vukšić. (2007). “Foreign Direct Investment and Export Performance: Empirical Evidence”. *Comparative Economic Studies*. 49(3). 430-445.
- Kutlu, Erol. (2004). *İktisadi Kalkınma ve Büyüme*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları. s. 90.
- Love, J. H. and F. Lage-Hidalgo. (2000). “Analysing The Determinants of US Direct Investment in Mexico”. *Applied Economics*. 32(10). 1259-1267.
- Majeed, M. T. and E. Ahmad. (2007). “FDI and Exports in Developing Countries: Theory and Evidence”. *The Pakistan Development Review*. 735-750.
- Mani, D. (2013). “Greenfield Investments Versus Acquisitions: Capital Market Drivers of R&D Organization in Technology-Intensive Industries”. In *35th DRUID Celebration Conference, Barcelona, Spain*.
- Meerza, S. I. A. and A. Imran, (2012). “Causal Links Between Trade, Foreign Direct Investment and Economic Growth For Bangladesh”. *South Dakota State University, Department Of Economics, Working Paper. 12012*.
- Mucuk, M. ve M. T. Demirsel. (2009). “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Performans”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (21).365-373.
- Mutlu M. (2011), Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ülke Ekonomisine Katkıları ve Türkiye Örneği. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Haziran, 2011, S.23. Eskişehir.
- Nair-Reichert, U. and D. Weinhold. (2001). “Causality Tests For Cross-Country Panels: A New Look at FDI and Economic Growth in Developing Countries”. *Oxford Bulletin Of Economics and Statistics*. 63(2). 153-171.

- Nikoloski, D. (2017). "The Impact of Foreign Direct Investments on Employment: The Case of the Macedonian Manufacturing Sector". *Eastern Journal of European Studies*. 8(2). 147-165.
- Nistor, P. (2014). "FDI and Economic Growth, the Case of Romania". *Procedia Economics and Finance*. 15. 577-582.
- OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment, Third Edition, 1996, <http://www.oecd.org>, 10/04/ 2008
- Oğuz, A. (2018). "Makro Ekonomi Açısından Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İstihdam". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi-Journal of the Human and Social Science Researches*. 7(2). 671-683.
- Okuyan, H. A. ve E. Erbaykal. (2008). "Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi". *Ekonomik Yaklaşım*. 19(67). 47-58.
- Öncü, E. ve Ş. Çelik. (2018). "Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: BRICT Ülkeleri Panel Nedensellik Analizi". *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*. 403-414.
- Özcan, B., ve A. Arı. (2010). "Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz: OECD Örneği". *Ekonometri ve İstatistik E-Dergisi*. (12). 65-88.
- Özel, B. (2018). "Doğrudan Yabancı Yatırımların Temel Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz: Türkiye Örneği". Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi. S.37-54. Konya.
- Özgür, Ş. (2010). Vergi Teşviklerinin Doğrudan Yabancı Sermaye Kararları Üzerindeki Etkilerinin Analizi ve Değerlendirilmesi. Gazi Üniversitesi S.B.E Maliye Anabilim Dalı Doktora Tezi, 27-28. Ankara.
- Pan-Long, T. (1995). "Foreign Direct Investment and Income Inequality: Further Evidence". *World Development*. 23(3). 469-483.
- Parasız, İlker. (2004), "*Türkiye Ekonomisi*". Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Pinn, S. L. S., K. S., Ching, M., Kogid, D., Mulok, K., Mansurand N. Loganathan. (2011). "Empirical Analysis of Employment and Foreign Direct Investment in Malaysia: An

- ARDL Bounds Testing Approach to Cointegration”. *Advances in Management and Applied Economics*. 1(3). 77.
- Ranjan, V. and G. Agrawal. (2011). “FDI İnflow Determinants in BRIC Countries: A Panel Data Analysis”. *International Business Research*. 4(4). 255.
- Rehman, C. A., M., Ilyas, H. M Alam and M. Akram. (2011). “The Impact of İnfrastructure on Foreign Direct Investment: The Case of Pakistan”. *International Journal of Business and Management*. 6(5). 268.
- Rizvi, S. Z. A. and M. Nishat. (2009). “The Impact of Foreign Direct Investment on Employment Opportunities: Panel Data Analysis (Empirical Evidence from Pakistan, India and China)”. *The Pakistan Development Review*. 48(4-II). 841-851.
- Rodriguez, X. A. and J. Pallas. (2008). “Determinants of Foreign Direct Investment in Spain”. *Applied Economics*. 40(19). 2443-2450.
- Saçık, S. Y. (2009). “Büyümenin Bir Kaynağı Olarak Ticari Dışa Açıklık”. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 9(18). 273-294.
- Saleena, N. J. (2013). “Impact of FDI on Services Export: Evidence from India”. *Journal of Business Management and Social Sciences Research*. 2(11). 34-38.
- Samsu, S. H., A. M., Derus, A. Y. Ooi and M. F. Ghazali. (2008). “Causal Links Between Foreign Direct Investment and Exports: Evidence From Malaysia”. *International Journal of Business and Management*. 3(12). 177-183.
- Sandalcılar, A. (2012). “Türkiye’de Yabancı Doğrudan Yatırımların İstihdama Etkisi: Zaman Serisi Analizi”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*. 26(3-4). 273-285.
- Saray, M. O. (2011). “Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Örneği”. *Maliye Dergisi*. 161(2). 381-403.
- Seyidoğlu, Halil. (1998). *Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama* (12.Baskı). İstanbul: Güzem Yayınları No: 14.
- Seyidoğlu, Halil. (2013). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama* (19.Baskı). İstanbul: Güzem Can Yayınları No: 16.

- Shafaq, A. Q. (2015). Doğrudan Yabancı Yatırımları Etkileyen Faktörler: Afganistan Örneği. T.C. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Bolu.
- Sichei, M. M. and G. Kinyondo. (2012). “Determinants of Foreign Direct Investment in Africa: A Panel Data Analysis”. *Global Journal of Management and Business Research*. 12(18).84-97.
- Sofilda, E., R. Amaliaand M. Hamzah. (2015). “Determinant Factor Analysis of Foreign Direct Investment in ASEAN-6 Countries Period 2004-2012”. *OIDA International Journal of Sustainable Development*. 8(05). 27-40.
- Sönmez, Mustafa. (1992). *Yüz Soruda 1980'lerden 1990'lara Dışa Açılan Türkiye Kapitalizmi*. (Vol. 58). İstanbul. Gerçek Yayınevi. s.71.
- Stamatiou, P. and N. Dritsakis. (2013, June). “A Causal Relationship Between Exports, Foreign Direct Investment and Economic Growth For Five European Countries: A Panel Data Approach”. In *Twelfth Annual EEFS Conference. Berlin, Germany*.
- Sultan, Z. A. (2013). “A Causal Relationship Between FDI İnflows and Export: The Case of India”. *Journal of Economic sand Sustainable Development*. 4(2). 1-9.
- Sung, H. and H. E. Lapan. (2000). “Strategic Foreign Direct Investment and Exchange-Rate Uncertainty”. *International Economic Review*. 41(2). 411-423.
- Sweezy, P. ve P. Baran. (1975). *Emperyalizm Kuramı Üzerine Görüşler. Çağdaş Kapitalizmin Bunalımı İçinde*. Bilgi Yayınları.
- Şahin, D. (2018). “APEC Ülkelerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri”. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8(2). 415-430.
- Şahin, L. (2016). “Doğrudan Yabancı Yatırımların İstihdama Etkisinin Ampirik Analizi: SADC Ülkeleri”. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*. 6(2). 103-118.
- Şimşek, Mehmet. (2008), “Improvement of Business Environment in Turkey”, 24th Session of Committee for Economic and Commercial Cooperation of the Organization of the Islamic Conference (COMCEC), 23 October Ministerial Working Session.

- Tarı, R. ve H. Bıdırlı. (2009). “Türkiye’de Dorudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Temel Belirleyicileri: 1990-2006 Dönemine İlişkin Analiz”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (24).
- Tekeli, S. (2007). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Türkiye Örneği (1996-2006). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2007: 21-40. Denizli.
- Tekin, İ. ve B. G. Aktakas. (2017). “Türkiye'deki Doğrudan Yabancı Yatırımların Kadın İstihdamına Etkisi”. *Kadin/Woman 2000*. 18(1).
- Temiz, D. and A. Gökmen. (2011). “Foreign Direct Investment (FDI) and Export Relation in Turkey: 1991–2010”. *Journal of Transnational Management*. 16(3). 157-180.
- Tokat K. (1989). “Türkiye’de Yabancı Sermaye ve Yabancı Sermayenin AET-Türkiye İlişkilerindeki Yeri”. *YASED Yayınları*. No:34, s.107.
- Uludağ, R. (1991). *Türkiye’de Yabancı Sermaye Uygulaması*. Ankara: Alf Matbaacılık.
- Uzgören, E. ve G. Akalin, (2016). “Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (49). 63-77.
- Üçler, G., O. Kızılkaya ve Ü. Bulut. (2013). “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları İle İstihdam Arasındaki İlişki: 1989-2011 Dönemi İçin Türkiye Örneği”. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*. 5(2). 17-30.
- Vergil, H. ve C. Karaca. (2010). “Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Panel Veri Analizi1/The Effects of International Capital Movements through Developing Countries on Economic Growth: The Panel Data Analysis”. *Ege Akademik Bakis*. 10(4). 1207.
- Vergil, H. ve N. Ayaş. (2009). “Doğrudan Yabancı Yatırımların İstihdam Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği”. *İktisat, İşletme ve Finans*. 24(275). 89-114.
- Vijayakumar, N.,P.Sridharanand K. C. S. Rao. (2010). “Determinants of FDI in BRICS Countries: A Panel Analysis”. *International Journal of Business Science and Applied Management (IJBSAM)*. 5(3). 1-13.

- Vural A. G. G. (2007). “Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bu Yatırımların Değerlendirilmesinde Model Seçimi”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 16(1). 561-580.
- Yapraklı, S. (2006). “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz”. *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*. cilt:21, sayı:2, 23-48.
- Yardımcı, S. (2011). “Türkiye’de İnsan Sermayesi Birikiminin Doğrudan Yabancı Yatırımları Teşvik Etkisi”. (Doctoral Dissertation, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü).
- Yayla. Atilla (2008). *Liberal Bir Bakış*. Liberte Yayınları, 5.Baskı, 2008:181, Ankara.
- Yılmaz, Ö., K., Vedat ve A. Mert. (2011). “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Büyüme Etkisi (1980-2008)”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 25(3-4). 13-30.
- Zengin, S., S. Yükselve M. T. Kartal.(2018). “Understanding the Factors That Affect Foreign Direct Investment in Turkey By Using Mars Method”. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*. 10(18).1309-1123.
- Zeytinoğlu, E. (1966). “Az Gelişmiş Memleketlerin Kalkınmasında Yabancı Özel Sermaye Yatırımları ve Türkiye”. İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Aşkın Basımevi, İstanbul.
- Zhang, K. H. (2005). “How Does FDI Affect a Host Country’s Export Performance? The Case of China”. In *International Conference of WTO, China and the Asian Economies* (Pp. 25-26).
- Zhang, K. H. and Song, S. (2001). “Promoting Exports: The Role of Inward FDI in China”. *China Economic Review*. 11(4). 385-396.

EKLER

Sayın katılımcı; bu anket Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans programında hazırlanan Yüksek Lisans tezi için hazırlanmıştır. **Araştırmanın konusu:** “Doğrudan Yabancı Yatırımları Etkileyen Faktörler: İstanbul, İzmir, Bursa ve Manisa İllerinde Bir Alan Araştırması” şeklindedir. Araştırmanın bilimselliği ve doğruluğu siz değerli katılımcıların özenle vereceği cevaplara bağlıdır. Bu sebeple lütfen anketi cevaplarırken size göre doğru olanı işaretleyiniz. Katılımınızdan dolayı teşekkür ederiz.

Yüksek Lisans Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim HÜSEYİNİ / Şırnak Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrencisi: Mehmet Lamih BADUR / Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İletişim: lamihbadur@gmail.com

ANKET SORULARI

Birinci Kısım: Yatırım Yapan Firma İle İlgili Sorular

Ek 1: Çalışmada Kullanılan Anket Soruları

1	Yatırımın yapıldığı il	
2	Yatırım yapan şirketin hizmet verdiği sektör hangisidir?	
	☐ Otomotiv	
	☐ Kimya, petrol ve kauçuk ürünleri	
	☐ Enerji, gaz ve su	
	☐ İnşaat	
	☐ Beyaz eşya ve elektronik	
	☐ Tekstil	
	☐ Gıda, içki ve tütün	
	☐ Tarım, orman ve hayvancılık	
	☐ Ulaştırma ve habercilik	
	☐ Mali kuruluşlar(banka, sigorta şirketleri)	
	☐ Sağlık, ticaret ve konaklama	
	☐ Madencilik	
	☐ Diğer	
3	Yatırım yapan şirketin ülkesi	
4	Şirket kaç yıldır faaliyet göstermektedir?	
5	Yatırım yapan şirketin sermayesi ne kadardır?	
6	Yatırım yapan şirket aile şirketi midir?	
7	Yatırım yapan şirket kaç yıldır Türkiye’de hizmet vermektedir?	
8	Yatırım yapan şirketin daha önceden Türkiye’de yatırımı var	
9	Yatırım yapan şirketin başka ülkede yatırımı var mı?	

İkinci Kısım: Yatırım Alan Firma İle İlgili Sorular

10	Yatırım alan şirketin kaç çalışanı var?	
11	Yatırım alan şirketin cirosu ne kadardır?	
12	Yatırım alan şirket aile şirketi midir?	
13	Yatırım alan şirketin borsaya açılma durumu nedir?	
14	Yatırım alan şirketin sermaye durumu ve yabancı sermaye payı ne kadardır?	

Üçüncü Kısım: Yatırım Kararında Etkili Olan Faktörler İle İlgili Sorular

Aşağıda belirtilen ifadelerin yatırım kararlarınızda ne kadar etkili olduğunu birden beşe kadar puanlandırınız.

	İfadeler	Kesinlikle Etkili Olmadı	Etkili Olmadı	Kararsızım	Etkili Oldu	Kesinlikle Etkili Oldu
		1	2	3	4	5
1	Türkiye'nin coğrafi konumu ve pazarlara olan yakınlığı yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?					
2	Türkiye'nin limanının olup olmaması yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?					
3	Türkiye'nin doğal kaynaklara sahipliği ve yakınlığı yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?					
4	Türkiye'nin enerji fiyatları yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?					
5	Türkiye'nin ücretlerin düşük olması yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?					
6	Türkiye'nin kredi olanakları yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?					
7	Türkiye'nin yabancı yatırımcılar için olan teşvikleri yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?					
8	Türkiye'deki vergi oranlarının düşük olması yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?					
9	Türkiye'nin nitelikli iş gücüne sahip olması yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?					
10	Türkiye'nin kamusal yatırımları yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?					
11	Türkiye'de yabancı bankaların bulunması yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?					
12	Türkiye'deki özelleştirme süreçleri yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?					
13	Tarife ve kotalar yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?					

14	Türkiye'nin ekonomik entegrasyonlara üyeliği yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu? (Gümrük Birliği, Karadeniz Ekonomik İşbirliği gibi)					
15	Türkiye'nin finansal gelişme durumu yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?					
16	Türkiye'nin hukuki yapısı yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?					
17	Türkiye'ye derecelendirme kuruluşları tarafından verilen puan yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?					
18	Türkiye'nin piyasa hacmi (iç pazarın cazibesi) ve talep hacmi yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?					
19	Türkiye'nin ödemeler bilançosu durumu yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?					
20	Türkiye'deki enflasyon oranlarının yüksek olması yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?					
21	Türkiye'deki faiz oranlarının yüksek olması yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?					
22	Türkiye'nin büyüme rakamları yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?					
23	Türkiye'nin döviz kurunun istikrarsızlığı yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?					

Ek 2: Alan Araştırması Sonucunda Katılımcılardan Anekdotlar

Alan araştırması sırasında İstanbul'daki katılımcılardan birinin Türkiye'deki bankalardan kredi çekmek istediklerini ve bu konuda sıkıntı yaşadıkları için İtalyan bir bankadan gerekli olan kredi ihtiyaçlarını temin ettiklerini söylemesi yabancı yatırımcılar için ev sahibi ülkede yabancı bankaların bulunmasının önemli bir faktör olduğunu işaret etmektedir.

Anket sorulardan biri olan “Türkiye'deki enflasyon oranlarının yüksek olması yatırım yapmanızda ne kadar etkili oldu?” sorusuna Bursa'daki katılımcılardan birinin, “yatırım yaptığımız süre zarfında Türkiye'nin enflasyon oranları makul düzeyde olduğundan yatırım kararımızda etkili olmadı ama son zamanlardaki enflasyon oranlarının yükselmesi sonucu olumsuz etkilendiğimizi diyebilirim” cevabını vermiştir. Bu durum yabancı yatırımcının yüksek enflasyon oranından etkilendiğini ve yatırım yaparken enflasyon oranları istikrarlı ve düşük olan ülkeleri tercih ettiklerini belirtmektedir.

Alan araştırması sırasında mülakat yapılan firmalardan birinin “rüzgar enerjisi alanında hizmet verdiklerini ve Türkiye'nin coğrafi konumunun buna elverişli olduğundan yatırım yaptıklarını” dile getirmesi verilerin analize tabi tutulması sonucu yabancı yatırımcıların Türkiye'de yatırım yapmalarında Türkiye'nin coğrafi konumunun oldukça etkili olduğu sonucunu destekler niteliktedir.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı-Soyadı	Mehmet Lamih BADUR
Doğum Yeri ve Tarihi	Siverek – 01.08.1992
Öğrenim Bilgileri	
İlkokul ve Ortaokul Öğrenimi	Siverek Yavuz Selim İ.Ö.O
Lise Öğrenimi	Siverek Lisesi
Lisans Öğrenimi	Uludağ Üniversitesi, İktisat Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi	Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	<ul style="list-style-type: none"> • Yukarı Dicle Vadisi Somut Olmayan Kültürel Mirasını Koruma ve Farkındalık Yaratma Projesi • Şırnak Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi, 02-04 Mayıs 2019
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-posta Adresi	lamih_badur@hotmail.com
Tarih	05.10.2019